"दिगो एवं सुरक्षित खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छता- जलाधार संरक्षण र पानीको बहुपयोगमा हाम्रो प्रतिवद्धता"

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

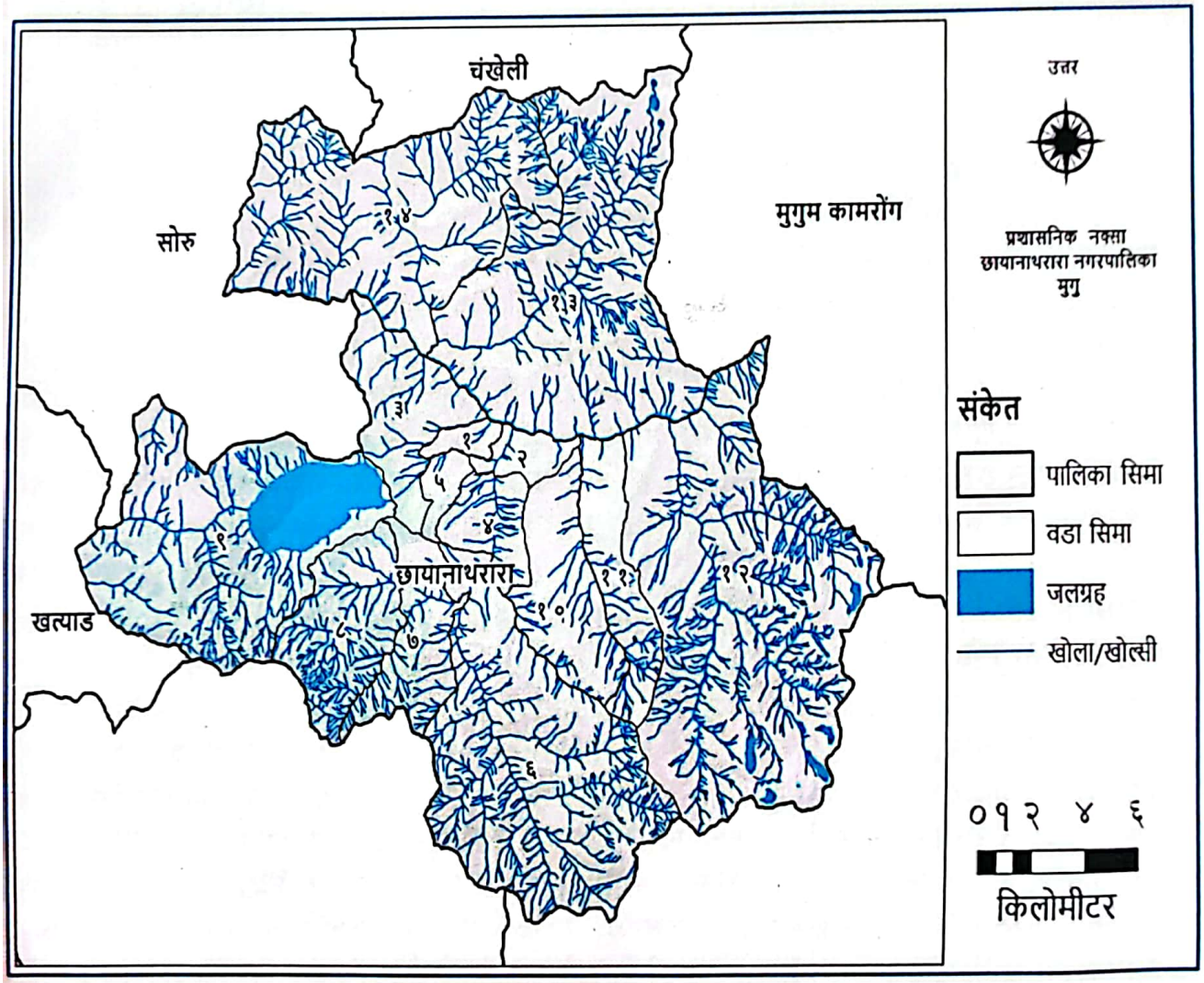

जलउपयोग गुरुयोजना

छायाँनाथ रारा नगरपालिका

२०७९

छायाँनाथ रारा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
गमगढी, मुगु
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

CamScanner

छायाँनाथ रारा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
गमगढी, मुगु
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

धन्यवाद ज्ञापन

तथ्य एवम् प्रमाणमा आधारित भएर निर्माण गरिएको योजना नै विकासको पुञ्ज हो । तथ्यमा आधारित निर्णय प्रक्रिया आजका स्थानीय तहको आवश्यकता हो । आज स्थानीय तहमा रहेको राजनैतिक खिचातानी, पूर्वाग्रह अनि यसले निर्णय प्रक्रियामा पारेको प्रभावलाई चिर्न सूचनामा आधारित विकासको आवश्यकता भएको हो । यही कुरालाई मध्यनजर गरी छायाँनाथ रारा नगरपालिका र कर्णाली जल परियोजनाको सहकार्यमा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण गरिएको हो । हामी आज खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरणको क्षेत्रमा कहाँ छौं, नेपाल सरकारको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नका लागि सन् २०३० सम्ममा कहाँ पुग्ने हो र ५ वर्षमा कुन कोसेढुङ्गा सम्म पुग्न आवश्यक छ, त्यहाँ पुग्नका लागि हामीले कुन रणनीति अंगिकार गर्ने हो भन्ने विषयलाई यस गुरुयोजनाले स्पष्ट मार्गदर्शन गरेको छ । यो गुरुयोजना छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले बनाएको हो, यसका लागि हाम्रो ठूलो स्रोत, साधन र समय खर्च भएको छ । यस गुरुयोजनालाई कार्यान्वयन गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु हाम्रो कर्तव्य हो ।

जलस्रोत सम्वन्धि विभिन्न ऐन, कानून, नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले स्थानीय तहलाई दिएको अधिकार एवम् अन्य प्रचलित कानूनको अधिनमा रही यो गुरुयोजना निर्माण गरिएको छ । नगरपालिकाभित्र रहेका स्थानीय स्रोत साधनको उच्चतम परिचालन, स्थानीय जलस्रोतको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा दिगो उपयोग, सरकारी नीजि साझेदारिता, समुदायमा आधारित संघसंस्थाहरुको क्षमता विकास आदि रणनीतिलाई यस योजनाले आत्मसात गरेको छ । यो योजना निर्माणको क्रममा विभिन्न सहभागितात्मक विधि, समावेशी योजना प्रक्रियाको अवलम्वन गरिएको छ । योजना निर्माणमा हामी सवैले अमूल्य समय तथा श्रम खर्चिएका छौं । हामीले खर्चिएको समय र श्रम जनताको विकासका लागि उपयोगी भयो वा भएन भनेर खबरदारी गर्ने काम पनि हामी जनप्रतिनिधिहरुको हो । यो योजनामा हामीले हरेक वडा तथा वस्तीहरुको खण्डीकृत तथ्याङ्क निकै मेहनत गरेर संकलन मात्र गरेका छैनौं, ती सूचनाहरुको विश्लेषण, प्रक्षेपण तथा अद्यावधिक गर्ने काममा पनि उत्तिकै समय खर्चिएका छौं ।

भिक्टर ह्युगो भन्छन, "समयको अभाव हाम्रो समस्या होइन, हाम्रो विकासको समस्या भनेको दिशाहिनता हो" । जलउपयोग गुरुयोजनाले हामीलाई दिशावोध गराउने छ । हामीलाई सही बाटोमा डोऱ्याउने छ अनि हामी गन्तव्यमा पुग्नेछौं । नेपाल सरकारको सन् २०३० सम्मको गन्तव्यलाई भेटाउनका लागि जलस्रोत क्षेत्रको विकास प्रक्रियालाई छिटो, छरितो र सहज बनाउन अहोरात्र खट्ने सम्पूर्ण जननिर्वाचित प्रतिनिधिहरु, सम्पूर्ण राजनैतिक दल, समाजसेवी, बुद्धिजीवी, महिला, नगरपालिकाका कर्मचारीहरु लगायत नगरपालिकामा क्रियाशिल विभिन्न संघसंस्था तथा आम जनसमुदायहरुमा हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु।

यस नगरपालिकाको NWASH अद्यावधिक गर्नुका साथै जलउपयोग गुरुयोजना जस्तो महत्वपुर्ण दस्तावेज तयारीका लागि प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने युएसएआइडी, कर्णाली जल परियोजना, अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनता प्रति विशेष आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै

CamScanner

गुरुयोजना निर्माण क्रममा यस नगरपालिकामा सम्पन्न भएका क्षमता विकास क्रियाकलापहरु, सर्वेक्षणहरु र योजना तर्जुमा गोष्ठीका क्रममा सहजिकरण गर्ने सम्पुर्ण विज्ञहरुलाई हार्दिक धन्यबाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

यस नगरपालिकाले आगामी दिनमा जलस्रोतसंग सम्वन्धित नयाँ तथा मर्मत सम्भार सम्वन्धि खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आदि क्षेत्रका योजना छनौट गर्दा तथा कार्यान्वयन गर्दा अनिवार्य रुपमा यस जलउपयोग गुरुयोजनामा निर्धारण गरिएको प्राथमिकताक्रम तथा रणनीतिको अनिवार्य रुपमा पालना गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने र लगानी सहकार्यका लागि प्रदेश सरकार र संघिय सरकारहरुसंग समन्वय गर्ने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्दछु ।

धन्यवाद ।

विष्णु कुमार भाम
अध्यक्ष
छायाँनाथ रारा नगरपालिका

CamScanner

छायाँनाथ रारा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
मुगु
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

दुई शब्द

अब्राह्म लिंकनको एउटा भनाई असाध्यै प्रसिद्ध छ, "यदि मलाई एउटा रुख काट्न ६ घण्टा लाग्छ भने म ४ घण्टा बन्चरो उदाउनका लागि खर्च गर्छु" । छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना भनेको जलस्रोतको क्षेत्रमा गरिने विकासका लागि हाम्रो अग्रिम तयारी हो । यो गुरुयोजनाले हामीलाई जलस्रोत व्यवस्थापनको क्षेत्रमा बाटो देखाउने छ । कर्णाली जलउपयोग गुरुयोजना र छायाँनाथ रारा नगरपालिका वीच भएको साझेदारितामा बनेको यो गुरुयोजना ग्रामीण क्षेत्रमा वस्ने महिला, पछि परेका वर्ग, दलित तथा गरिवहरुको योजना हो भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु । सहभागितात्मक छलफल, तथ्याङ्कमा आधारित ज्ञानात्मक विश्लेषण, लैङ्गिक र समावेशी योजना प्रकिया सहित सघन सामाजिक र प्राविधिक विश्लेषणको आधारमा यो योजना तयार भएको देख्न पाउँदा म हर्षित भएकी छु ।

खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता तथा वातावरणको क्षेत्रमा महिलाहरुको असाध्यै ठूलो भूमिका छ । पानी सवैको आवश्यकता भएतापनि घर घरमा पानी बोकेर ल्याउने जिम्मेवारी महिलाहरुको काँधमा छ । एकैछिन धारामा पानी आएन भने अरु कसैको टाउको दुःखाई हुँदैन । यसमा सवैभन्दा बढी टाउको दुःखाई महिलालाई हुन्छ । हाम्रा घरआंगन, बाटोघाटो, चर्पी सबै सफा राख्ने जिम्मेवारी पनि महिलाकै काँधमा छ तर उनीहरु उपभोक्ता समितिहरुका मुख्य पदहरुमा लैजाने सुनिस्चित भने अझै पनि गर्न सकिएको छैन । आज खानेपानीका मूलहरु सुक्दै गएका छन, बाढी तथा पहिरोका कारण हाम्रा खानेपानीका आयोजनाहरु अर्थविहीन भएका छन । जलवायुमैत्री विकास, लैंगिक मैत्री तथा समावेशी विकास आजको टड्कारो आवश्यकताको रुपमा विकास हुँदै गएको अवस्थामा यी क्षेत्रहरुलाई समेटेर जलउपयोग गुरुयोजना बनेको देख्न पाउँदा गौरवान्तित महसुस गरेकी छु । जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयनबाट हरेक घरमा स्वच्छ खानेपानी, सरसफाइ तथा टोल टोलमा कुटानी पिसानी मिल आदिको सहज पहुँच स्थापना भई महिलाहरुको जीवनयापन सजिलो हुनेछ भन्ने आशा राखेकी छु ।

हामीकहाँ खानेपानीका आयोजनाहरु नभएका होइनन तर ती आयोजनाहरु दिगो हुन नसक्नु नै हाम्रो दुर्भाग्य हो । नगरपालिकामा खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, उर्जा तथा वातावरण हेर्ने क्षमतावान संस्थागत संरचनाको अभाव, समुदायमा खानेपानीको आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापन गर्ने क्षमताको अभाव, एकद्वार प्रणालीको अभाव, खानेपानी तथा सरसफाइको क्षेत्रमा पर्याप्त आर्थिक लगानीको अभाव, योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा समुदायको कमजोर सहभागिता आदि समस्याहरुका कारण नगरपालिकाभित्र यी क्षेत्रका आयोजनाहरु दिगो हुन सकेका थिएनन । मलाई यस मानेमा खुशी लागेको छ कि अब नगरपालिकाभित्रका खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता र जलस्रोत सम्वन्धि आयोजनाहरु दिगो र व्यवस्थित हुनेछ । साथै यो गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न गराउन यस नगरपालिकाका जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरु सबैको प्रतिवद्धताको जरुरी छ । साथै गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन गर्न कणाली जल परियोजना र विकास साझेदारहरुको साथ रहने छ भन्ने कुरामा म विश्वस्त छु । खानेपानी लिन जाने र आउने समयमा कटौती भई महिलाहरुको वचेको समय उत्पादनशील कार्यमा लगानी हुने कुरामा म विश्वस्त छु ।

CamScanner

"दिगो एवं सुरक्षित खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छता- जलाधार संरक्षण र पानीको बहुपयोगमा हाम्रो प्रतिवद्धता"

यसरी छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको दिगो विकासका लागि जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणमा प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने युएसएआइडी, कर्णाली जल परियोजना, अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनता प्रति विशेष आभार प्रकट गर्न चाहन्छु। ।

यो गुरुयोजनाले जनमुखी योजना निर्माणका लागि हामीलाई पाइलट बनाएको छ । हाम्रै जनताका लागि हाम्रै सहभागितामा बनेको योजनाको सही सदुपयोग गर्ने कर्तव्य पनि हाम्रै हो । अतः आगामी दिनमा नगरपालिकाको समग्र जलस्रोत क्षेत्रको विकासका लागि योजना तर्जुमा गर्दा यस जलउपयोग गुरुयोजनाकै आधारमा रही योजना तर्जुमा गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गर्दै यस जलउपयोग गुरुयोजनाको सफल कार्यान्वयनको लागि सरोकारवालाहरु संघ तथा प्रदेश सरकार एवम विकास साझेदार र स्थानीय व्यक्ति तथा संघसंस्थाहरुको पूर्ण समन्वय तथा सहयोगको लागि अपिल गर्दछु ।

धन्यवाद ।

ऐश्वर्य मल्ल
उपाध्यक्ष
छायाँनाथ रारा नगरपालिका

CamScanner

आज मिति २०८० साल जेठ १ गतेका दिन युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजनाको आर्थिक सहयोग तथा उपयुक्त प्रविधि केन्द्र नेपाल(सीएटीएन)काठमाडौँ, हिमाली ग्रामीण युवा समाज विकास केन्द्र (हिरिसडेक) मुगु र सामाजिक सेवा केन्द्र (सोसेक) नेपाल दैलेखको सहजीकरणमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका लागि पालिकास्तरीययोजना तर्जुमा अन्तिम प्रतिबेदन तथा गुरुयोजना बजारीकरण गोष्ठी तपशिलको उपस्थितिमा छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको कार्यालय गमगढीको सभाहलमाबसी तपशिलका विषयहरुमा छलफल गरेर निर्णय गरियो।

क्र.स	नामथर	पद	कार्यालयको नाम	हस्ताक्षर
१	बिष्णु कुमार भाम	नगर प्रमुख	छायाँनाथ रारा न.पा	
२	ऐश्वर्य मल्ल	नगर उपप्रमुख	छायाँनाथ रारा न.पा	
३	पशुपति शाही	प्रमुख प्ररशासकीय अधिकृत	छायाँनाथ रारा न.पा	
४	परेग राज चौलागाई	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा २	
५	नन्द बहादुर रावल	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ३	
६	कर्ण बहादुर रावल	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ८	
७	बिर्ख बहादुर रोकाया	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ९	
८	लक्ष्मी चन्द्र भाम	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ४	
९	बलराम सहानी	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
१०	रमाईली बुढा	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
११	राति कार्की	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
१२	खेम बहादुर रावल	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ६	
१३	कृष्ण बहादुर कुलाल	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
१४	राज बहादुर वि.क	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
१५	धन बहादुर कामि	वडा सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा ५	
१६	चन्द रुपमा रोकाया	कार्यपालिका	छायाँनाथ रारा न.पा	

		सदस्य		
१७	कुन्जुमा कुमाई	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ११	
१८	जुन बहादुर खड्का	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा १४	
१९	आईतु राम रोकाया	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा १२	
२०	अप्सारा नेपाली	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
२१	सन्चौरा कामि	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
२२	लक्ष्मी वि.क	वडा सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा ५	
२३	विर बहादुर खड्का	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा १३	
२४	दिपक कुमार रावल		छायाँनाथ रारा न.पा ४	
२५	महेन्द्र शाही		सोरु गाउँपालिका ६	
२६	नन्द बहादुर रोकाया	मिडिया सहायक	छायाँनाथ रारा न.पा	
२७	संगिता शाही (मल्ल)	महिला डेक्स	छायाँनाथ रारा न.पा	
२८	जगतजंग रावल	लोखापाल	छायाँनाथ रारा न.पा	
२९	सुदिप आर्चाय	जैविव विविधता विज्ञ	युएसएआइडि कर्णली जल परियोजना	
३०	कृष्ण बहादुर शाही	जलाधार सल्लाहकार	युएसएआइडि कर्णली जल परियोजना	
३१	लिला राज न्यौपाने	पालिका संयोजक	युएसएआइडि कर्णली जल परियोजना	
३२	मिन बहादुर रावल	कार्यकारी निर्देशक	हिरिसडेक	
३३	ओम प्रसाद पौडेल	टिम लिडर	हिरिसडेक	
३४	धिरेन्द्र कुमार भाम	लेखा तथा प्रशासक	हिरिसडेक	
३५	दिपक रोकाया	एम.आई एस विज्ञ	हिरिसडेक	

३६	धिरेन्द्र बहादुर भाम	फिल्ड सुपरभाईजर	हिरिसडेक	
३७	सुनिल रावल	फिल्ड सुपरभाईजर	हिरिसडेक	

प्रस्तावहरु:

प्रस्ताब नं. १: नगरपालिकामा हाल रहेका विद्यमान जलस्रोत सम्बन्धीआयोजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

प्रस्ताब नं.२: तर्जुमा भएका आयोजनाहरुको प्राथमिकता निर्धारणका लागि "मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (सिबिआरटी)" को अवलम्बन

प्रस्ताब नं. ३: तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरुको पालिकास्तरीय प्राथमिकता स्तर निर्धारण ।

प्रस्ताब नं. ४: नगरपालिकाको आवधिक जलउपयोग विकास लक्ष्य तथा रणनीति ।

प्रस्ताब नं. ५: नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनरणनीति ।

प्रस्ताब नं.६:नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना बजारीकरण तथा सरोकारवाला पहिचान रणनीति।

प्रस्ताब नं.७: नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना प्रतिबेदन स्वीकृत गर्ने।

निर्णय नं. १: विद्यमान आयोजनाहरुको अवस्था विश्लेषण सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. १ माथि छलफल गर्दा छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रिया अन्तर्गत वडा नं. १ देखि १४ बाट एन-वास र डाई-कलेक्ट टुलको प्रयोग गरीमोबाइलद्वारा जीपीएस सहित संकलन गरिएका विद्यमान खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाई, वातावरण तथा पर्यावरण र जलउर्जा (जलबिद्युत, पानीघट्ट) आयोजनाहरुकोतथ्यांक विश्लेषण गर्दा तपशिल अनुसारको आयोजनाहरुको संचालन व्यवस्थापन अवस्था रहेको प्रमाणीकरण गरिएको छ।

तपशिल:

विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको संचालन व्यवस्थापन अवस्था

वडानं.	विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको संचालन अवस्था (योजना संख्या)		
	व्यवस्थित	सन्तोष जनक	अव्यवस्थित
१	५	१	३
२	१	०	३
३	८	१	४
४	३	२	५
५	३	४	७
६	१	२	५
७	३	०	४
८	३	३	३
९	१	०	०
१०	६	०	१
११	२	०	३
१२	४	२	३

१३	३	१	५
१४	७	०	७
जम्मा	५०	१६	५३
प्रतिशत	४२%	१३%	४५%

विद्यमान सिंचाई योजनाहरुको संचालन अवस्था:

वडा नं.	कुलो सिंचाइ योजना (संख्या)			लघुसिंचाइ योजना (संख्या)		
	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	सञ्चालन बन्द भएको	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	सञ्चालन बन्द भएको
१	१	२	४			
२		८	१			
३		४			२	
४	१		२		२	२
५	२	१		२		
६			३			
७			२			१
८			३			
९						
१०			४			३
११	१		२			
१२		२				
१३		२			२	
१४		२			८	
जम्मा	५	२१	२१	२	१४	६
प्रतिशत	१०%	४५%	४५%	९%	६४%	२७%

विद्यमान वातावरणतथा पर्यावरण संरक्षण योजनाहरुको संचालन व्यवस्थापन अवस्था:

वडा नं.	वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना (संख्या)		
	राम्रो स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका	मध्यम स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका	न्यून स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका
१		२	३
२		२	१
३		१	
४		२	
५	५	१	
६	१	१	
१३	१	५	
१४	१	१	
जम्मा	८	१५	४
प्रतिशत	३०%	५६%	१५%

विद्यमान जलउर्जा योजनाहरुको संचालन अवस्था:

वडा नं.	विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विवरण					
	लघु जलविद्युत (संख्या)			पानी घट्ट (संख्या)		
	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	बन्द भएको	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	बन्द भएको
१					१	
२						१
३					६	१०
४		१			७	१
५					१	६
६					१३	२
७					८	
८					५	२
९			१	१		
१०						७
११						१
१२	१		१		२	१३
१३					४	
१४					७	
जम्मा	१	१	२	१	५४	४३
प्रतिशत	२५%	२५%	५०%	१%	५५%	४४%

निर्णय नं. २:तर्जुमा गरिएको योजना प्राथमिकीकरण मापदण्ड सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. २ माथि छलफल गर्दा जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका नयाँ तथा मर्मत आयोजनाहरु(खानेपानी, सिंचाई, वातावरण तथा उर्जा) कोकार्यान्वयन प्राथमिकीकरणका लागि "मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (सिबिआरटी)" को प्रयोग गरीवडातहदेखि नै प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरिएको छ ।सिबिआरटी सूचक तथा अंकभारहरु देहाय अनुसार राखी विश्लेषण गरिएको छ ।

१. खानेपानी योजना प्राथमिकताका आधारहरु:

सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार (नयाँ योजना निर्माणका लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	समाजमा पछाडि परेका समुदायहरुको घरधुरी प्रतिशत	१३	धेरै घरधुरी प्रतिशतलाई धेरै अंक
२	समुदायमा विद्यमान खानेपानी सेवास्तर अवस्था	१८	न्यून सेवास्तरका धेरै घरधुरीलाई धेरै अंक
३	समुदायमा लगानीमैत्री वातावरणको अवस्था	५	राम्रो वातावरणमैत्रीलाई धेरै अंक
	जम्मा अंकभार	३६	**बढी अंकलाई प्राथमिकता**

सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार (विद्यमान योजनाको मर्मत/पुन निर्माण/सेवास्तरका लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	विद्यमान खानेपानी योजनाको भौतिक अवस्था	२१	भौतिक अवस्था नराम्रो भएकोलाई धेरै अंक
२	खानेपानी योजना संचालन व्यवस्थापनमा उपभोक्ता समितिको अवस्था	७	राम्रो संचालन व्यवस्थापन गरेकालाई धेरै अंक
	जम्मा अंकभार	२८	**बढी अंकलाई प्राथमिकता**

२. सिंचाई योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरु:

- आयआर्जनलाई टेवा पुऱ्याउने तथा प्रति इकाई बढी फाईदा हुने क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- प्रतिव्यक्ति कम लागत र बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने योजनाहरुलाई प्राथमिकता
- बढी क्षेत्र समेट्ने तथा सेवा क्षेत्र बृद्धि गर्न सकिने योजनाहरुलाई प्राथमिकता
- पानीको बहुउपयोग हुने योजनाहरुलाई प्राथमिकता

३. वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरु:

- मुल जलश्रोत क्षेत्र संरक्षण तथा पुनर्धारण, पुनर्भरण, पुनर्प्रयोगलाई प्राथमिकता
- वृक्षारोपण तथा पहिरो रोकथामका क्रियाकलापलाई प्राथमिकता
- भु-क्षय रोकथाम तथा वायो इन्जीनीयरीङ जस्ता कृयाकलालाई प्राथमिकता
- बढी जोखिम क्षेत्रलाई प्राथमिकता

४. जलउर्जा योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरु:

- बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने क्षेत्रका योजनाहरुलाई प्राथमिकता
- आयआर्जन तथा जिविकोपार्जनलाई टेवा पु¥याउने क्षेत्रका योजनाहरुलाई प्राथमिकता
- लक्षित वर्गको बसोबास भएको क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- मर्मत सम्भार तथा पुनः सञ्चालन गर्नु पर्ने योजनालाई प्राथमिकता

निर्णय नं. ३: तर्जुमा गरिएका योजनाहरुको प्राथमिकता स्तर निर्धारण सम्बन्धमा

प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका वडाहरुमा योजना प्राथमिकीकरण कार्यशाला गोष्ठीबाट सिबिआरटी अनुसार प्राथमिकरण भै आएका तपशिल अनुसारका खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, सिंचाई, पर्यावरण तथा वातावरण, जलउर्जा योजनाहरुलाई यस नगरपालिका कार्यशाला गोष्ठीबाट तपशिल अनुसारका आयोजनाप्राथमिकता स्तर निर्धारणगरियो।

३.१ खानेपानी योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता:

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	टोलहरुको नाम
१	कालापाल्त, बोटु, दोबाटो र कालजुर खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	२४	४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	नयाँ	७७	कालापाल्त, बोटु, दोबाटो र कालजुर

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं	वडा नं	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी	टोलहरुको नाम
२	खतेरीकालपाल्त खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	३०	४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	नयाँ	५०	खतेरी कालपाल्त
३	भामवाडा छिङरि खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	५९	४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	नयाँ	४	भाववाडा
४	ताल्चाओखल दुङ्गा गिमखोला, डाँडा, रावलवाडा, घोग्यवाडा खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	४	४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	नयाँ	१००	ताल्चा ओखल दुङ्गा गिमखोला, डाँडा, रावलवाडा, घोग्यवाडा
५	तलिलेखखानेपानी तथा सरसफाइ योजना	३५	१०	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	नयाँ	५६	तलिलेख ठुलो गाउँ
६	गणडपानीखानेपानी तथा सरसफाइ योजना	१८	१०	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	नयाँ	४०	गण्डपानी
७	जिउलाखानेपानी तथा सरसफाइ योजना	७७	१०	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	नयाँ	३०	जिउला
८	घाटाखानेपानी योजना	१	१	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	पुननिर्माण	२३	घाटा
९	श्रीनगरखानेपानी योजना	२७	१	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३४६	सुरकुना टोल
१०	ठिनीखानेपानी योजना	६२	१	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३३	ठिनी
११	छत्यालबाडाखानेपानी योजना	७०	१	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१४२	छत्तेलबाडा
१२	उत्तिसपानीदेखि घाटा मर्मत खानेपानी योजना	२३	१	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३३	झुगुला
१३	जुकेनाखानेपानी योजना	४८	१	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	४	जुकेना
१४	गमगढीझ्यारी खानेपानी योजना	२	२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३४२	झ्यारी
१५	गमगढीकार्कीबाडा खानेपानी योजना	२८	२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	६२	कार्कीबाडा
१६	चैनखानेपानी योजना	६१	२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	४३	चैन
१७	बाघबजार खानेपानी योजना	७१	२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	८	गमगढी बजार
१८	हेर्निकाथखानेपानी योजना	३	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२८	हेर्निकाथ
१९	कुन्वन्यखानेपानी योजना	२९	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३७	तलितुम
२०	नाउलाखानेपानी योजना	६०	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३०	इमा

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं	वडा नं	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधरी	टोलहरुको नाम
२१	माथितुमखानेपानी योजना	८७	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३८	माथितुम
२२	सायाखोलाखानेपानी योजना	२५	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत.	२५	सायाखोला
२३	फुलीखानेपानी योजना	४७	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२९	फुली
२४	लामाचौरखानेपानी योजना	६३	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	६	माथितुम
२५	घट्टेखोलाखानेपानी योजना	७२	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	४१	निगेला
२६	चुकेडीखानेपानी योजना	२२	३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	८	फुली
२७	बोटूखानेपानी योजना	२१	४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२५	बोटू
२८	तलीताल्चा खानेपानी योजना	४६	४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३५	डाडरवालबडा
२९	भुमेखोलाखानेपानी योजना	५	५	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	४८	झाडागोठ
३०	ढुमालेखखानेपानी योजना	३१	५	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	११४	ढुमल लेख
३१	ढुमाल्वारबाडाखानेपानी योजना	५८	५	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	६	मैतु लेख
३२	कार्कीबाडाखानेपानी योजना	७३	५	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१२	कर्किबदा
३३	ओखलढुंगाखानेपानी योजना	४५	५	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३२	पातारखोला
३४	सुपाकोटखानेपानी योजना	६४	५	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३०	सुपाकोट
३५	नाउराखानेपानी योजना	८६	५	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१०६	नाउरा
३६	लामाखाडामुन्दु खानेपानी योजना	२०	६	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	८०	लामखडा
३७	तलिबलाईखानेपानी योजना	३२	६	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	पुननिर्माण	२२	तलीबालाई
३८	राताढुंगाखानेपानी योजना	५७	६	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१२	लिउड़ी
३९	खर्कधाराखानेपानी योजना कोटिला खानेपानी	७४	६	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	पुननिर्माण	३८	कोटिला
४०	धेल्यखोलाखानेपानी योजना	६	६	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	४८	कोटिला

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं	वडा नं	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी	टोलहरुको नाम
४१	लामाखाडाखानेपानी योजना	४४	६	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२७	मुन्दु
४२	गोरुकोटखानेपानी योजना	६५	७	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२१	पिना
४३	तरपन्यखोला खानेपानी योजना	६९	७	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१२९	पिना
४४	पनेरीखोला खानेपानी योजना	५६	७	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२५	पिना
४५	लडेसिमाखानेपानी योजना	७५	७	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	११	पिनाखोला
४६	अल्लाधुनखानेपानी योजना	७	७	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३२	घुइरा
४७	भदालीखानेपानी योजना	३३	७	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२५	टोप्ला
४८	सिमकण्डखानेपानी योजना	६८	७	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	५	टोप्ला
४९	बिस्टबाडाखानेपानी योजना	८	८	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१७	बिस्टबडा
५०	चुगाखानेपानी योजना	३४	८	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२५	चुगा
५१	झ्यारीखानेपानी योजना	५५	८	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	९८	झ्यारी
५२	रिगधाराखानेपानी योजना ७	७६	८	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१	रिगधरा
५३	ग्याम्मरारा खानेपानी योजना ८	१९	८	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३५	सल्लेरी
५४	मुर्माखानेपानी योजना९माजघट्टखा पा	९	९	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	पुननिर्माण	६३	मुर्मा
५५	घट्टेलेखखानेपानी योजना	१०	१०	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	९६	घट्टेलेख
५६	चरापखानेपानी योजना	४३	१०	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	६०	चारप
५७	ल्वारपोलनखानेपानी योजना	५४	१०	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३९	ल्वारपोलन
५८	झाकोटखानेपानी योजना	८५	१०	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३५	झाकोट
५९	चुलिन्गाखानेपानी योजना	११	११	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३३	चुलिंगा
६०	सलिमखानेपानी योजना	३६	११	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	५०	सलिम

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं	वडा नं	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी	टोलहरुको नाम
६१	कुलमूलखानेपानी योजना	५३	११	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	६९	रयानचकाटी
६२	रयानचकाटिखानेपानी योजना	७८	११	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	७०	बालचौर
६३	रोवागाउ खानेपानी योजना	८४	११	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१६	चुलिंगा
६४	गुमाकोचाखानेपानी	१७	१२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१४	शोवा
६५	नुन्दिनेखानेपानी योजना	४२	१२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१३८	माथि बालचौर
६६	बिसेपानीखानेपानी योजना	५२	१२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	९३	कम्फा
६७	भितडाखानेपानी योजना	७९	१२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२८	बालचौर
६८	लुम्साखानेपानी योजना	१२	१२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	४६	लुम्सा
६९	त्रिपुरालुम्सा खानेपानी योजना १२	३७	१२	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१३०	लुम्सा
७०	दलितबाडाखानेपानी योजना	१६	१३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	५०	लुम्सा
७१	नकुलखानेपानी योजना	४१	१३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१२०	थर्प
७२	नेटाखानेपानी योजना	५१	१३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३०	नेटा
७३	तिर्पखानेपानी योजना	८०	१३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	४५	तिर्प
७४	लहखानेपानी योजना	१३	१३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	२८	लह
७५	लापुखानेपानी योजना	३८	१३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१९	लापु
७६	पुलाखानेपानी योजना	६६	१३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१०	पुला
७७	भेटिपाटाखानेपानी योजना	८३	१३	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१५०	रुघा
७८	फैपाटाखानेपानी योजना	२६	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	७५	फैपाटा
७९	चनखेलीखानेपानी योजना	४०	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१४	चनखेली
८०	भालुदुलाखानेपानी योजना	६७	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१५७	बाम

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं	वडा नं	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी	टोलहरुको नाम
८१	डोप्काखानेपानी योजना	८१	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३३	नाफा
८२	चनकाण्डखोला खानेपानी योजना	१५	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	५१	दरखे
८३	मुलाखानेपानी योजना	४९	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३४	दर्खे
८४	खोटकाखानेपानी योजना	५०	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	१३	खोटका
८५	चिप्लेढुंगाखानेपानी योजना	८२	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३३	थुमबाडा
८६	केराबारीखानेपानी योजना	१४	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	३	सुम्ली
८७	गाडगौडा खानेपानी योजना	३९	१४	ग्राभिटी पाइप प्राणाली	मर्मत	८०	दर्खे खोला

३.२ सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता:

क्र.सं.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकृती	इकाई	संख्या
१	ठोसफोहोर व्यवस्थापन योजना	१	१ देखि १४	नयाँ	घरधुरी संख्या	६४४३
२	सार्वजनिकशौचालय निर्माण योजना	२	सार्वजनिक सौचालय निर्माण (प्रमुख बजार केन्द्रहरुमा)	नयाँ	शौचालय संख्या	५
३	नगरपालिकापूर्ण सरसफाइ घोषणा योजना	३	१ देखि १४	नयाँ	घरधुरी संख्या	६४४३
४	विद्यालयतिनतारा घोषणा योजना	४	१ देखि १४	नयाँ	विद्यालय संख्या	५५

३.३ सिंचाई योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता:

निर्णय नं.३.३:प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका कृषियोग्य जमिनहरुमा सिंचाईको सुबिधा वृद्धि गरीआयस्रोत तथा स्वरोजगार वृद्धि गर्नका लागि वडा तहदेखि तर्जुमा भई आएका तपशिलका परम्परागत कुलो सिचाई आयोजना तर्जुमा तथानिम्न अनुसार प्राथमिकता निर्धारणगर्ने निर्णय गरियो।

कुलो सिंचाई योजनाहरु (अतिउच्च प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावितसेवा क्षेत्र	
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावितसेवा क्षेत्र	
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम
१	हुलुमखोला देखि रुलि कुलो सिँचाइ	१	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	४१२	४००	रुलि जिउला
२	जुकेना कुलो सिँचाइ	१	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	४१	१५०	जुकेना
३	कार्की बडा देखि तलीजिउला कुलो सिंचाई	१	२	कुलोसिँचाइ	नयाँ	४६	६०	ताली जिउला
४	तलितुम सिंचाइ घर जिउला	१	३	कुलोसिँचाइ	मर्मत	१००	९०	घर जिउलाडाडा जिउला
५	कालपाल्त देखि चरचौर सिंचाइ	१	४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	१००	३००	चच्चौर
६	माजखोला देखि सेरा जिऊला सम्म कुलो सिचाई	१	५	कुलोसिँचाइ	मर्मत	२६३	११००	सेराजिऊला
७	मुन्दु सिंचाइ	१	६	कुलोसिँचाइ	नयाँ	६०	१२१	मुन्दु खेत
८	चिसापमनी देखि राताचौर सम्म सिंचाइ	१	७	कुलोसिँचाइ	नयाँ	१५५	३३५	पिना खेत
९	नाफे खोला सिंचाइ	१	८	कुलोसिँचाइ	नयाँ	५७	३००	बच्छेगहिरा
१०	सेराजिउला सिंचाइ	१	१०	कुलोसिँचाइ	नयाँ	१६५	३५०	सेराजिउला
११	लुम्स कुलो सिँचाइ	१	१२	कुलोसिँचाइ	नयाँ	११२	५५	जिउला
१२	रुगा कुलो सिंचाइ	१	१३	कुलोसिँचाइ	नयाँ	१६५	७०	रुगा जिउला
१३	सुम्लि सिंचाइ	१	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	७२	१२०	सुम्लि

कुलो सिंचाई योजनाहरु (उच्च प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावितसेवा क्षेत्र	
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम
१	कैनाडि देखि खापरजिऊला कुलो सिचाई	२	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	२७०	२००	जिउला
२	ठाडो खोला देखि घर जिउला सम्म सिंचाइ	२	२	कुलोसिँचाइ	नयाँ	६०	१०००	घरजिउला
३	नाउर सिंचाइ	२	३	कुलोसिँचाइ	नयाँ	५३	४०	नाउर गैरीखेत
४	बागमारे देखि चच्चौर सिंचाइ	२	४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	६०	४२५	चच्चौरजिउला
५	बाघमारे कुलो सिचाई	२	५	कुलोसिँचाइ	मर्मत	१७९	७८६	जिऊला
६	बाँध खोला सिंचाइ	२	६	कुलोसिँचाइ	नयाँ	१३७	१२००	खाली खेत
७	सिमकाडा देखि वच्छ्या सम्म सिचाई	२	७	कुलोसिँचाइ	नयाँ	३०	६५	वच्छ्याजिउला
८	ठिन्के कुलो सिचाई	२	८	कुलोसिँचाइ	नयाँ	५७	२५०	ढोटु खेत

९	तिनमुखे हुँदै वान्रा खोला सिंचाइ	२	१०	कुलोसिँचाइ	नयाँ	४९७	८००	तिनमुखे
१०	मेधा खोला कूलो सिंचाइ (मर्मत)	२	१३	कुलोसिँचाइ	मर्मत	८०	८०	गैरा जिउला
११	मैपतिरना सिंचाइ	२	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	५०	१००	मैपतिरना

कुलो सिंचाई योजनाहरु (मध्यम प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावितसेवा क्षेत्र	
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम
१	चैन देखि लखटजिऊला सम्म कुलो सिंचाइ	३	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	२६५	२००	पल्लोजिउला
२	कार्किवाडा देखि चैन सम्म सिंचाइ	३	२	कुलोसिँचाइ	मर्मत	७०	४५०	चैन जिउला
३	निगाले सिंचाइ	३	३	कुलोसिँचाइ	मर्मत	६९	१५०	जिउला
४	लेतेखोला देखि सेतिबाडा सिंचाइ	३	४	कुलोसिँचाइ	मर्मत	२००	३५०	डाडा खेत
५	सिऊरखोला कुलो सिचाई	३	५	कुलोसिँचाइ	मर्मत	१७९	७८६	सिऊरजिउला
६	खर्कधारा देखि खाडा सम्म सिंचाइ	३	६	कुलोसिँचाइ	नयाँ	६८	२५०	कोटिला खेत
७	भाउनु खोला सिंचाइ	३	७	कुलोसिँचाइ	नयाँ	१७	८३	तलिबच्छ्या
८	रिग धारा देखि साइ खोला बिधारा सिंचाइ	३	८	कुलोसिँचाइ	नयाँ	३४	२००	बिधारा खेत
९	रुम खोला तलिजिउला सिंचाइ	३	१०	कुलोसिँचाइ	नयाँ	४९७	५६०	तलिजिउला
१०	लह गोदे बाट काला ढुङ्गा सम्म सिंचाइ	३	१३	कुलोसिँचाइ	नयाँ	५०	८०	कुवाल गैरा
११	दर्खे सिंचाइ	३	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	३३	१५०	दर्खेजिउला
१२	गमघाट देखि ऊदाघाट कुलो सिँचाइ	४	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	६५	२५०	गाट
१३	ल्वारसिम देखि घर जिउला सम्म सिचाई	४	२	कुलोसिँचाइ	मर्मत	६०	८००	ल्वारसिमजिउला
१४	इमा सिंचाइ	४	३	कुलोसिँचाइ	नयाँ	३५	८०	साया खेत
१५	भामवाडा सानोगाँऊ सिंचाइ	४	४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	५०	४००	कुरिल्ला
१६	सुपाकोट कुलो सिचाई(थर्पना देखि सुपकोट)	४	५	कुलोसिँचाइ	मर्मत	३२	४७९	जिउला
१७	गाडापानी सिंचाइ	४	१०	कुलोसिँचाइ	नयाँ	४०	१००	जिउला
१८	बासु सिंचाइ	४	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	४६	२००	बासु जिउला

कुलो सिंचाई योजनाहरु (न्युन प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्रा.	वडा	योजनाको	योजनाको	लाभान्वित	प्रस्तावितसेवा क्षेत्र

			नं.	प्रकार	प्रकृती	घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम
१	बिराचौर देखि भट्टे चौर कुल सिँचाइ	५	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	४२	१५०	झुगला खेत
२	ढल्या सिंचाइ (ढल निकास)	५	४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	१०	३१	ढल्या
३	सुपाकुन देखि गाडापानि कुलो सिचाई	५	५	कुलोसिँचाइ	मर्मत	३५	१९६	गाडापानिजिउला
४	गाडकूलो सिंचाइ	५	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	३९	५०	गाड जिउला
५	चरचौर देखि खत्याडीकोड कुलो सिँचाइ	६	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	२०	१५०	खत्याडिकोट
६	खडेरा रुख सिंचाइ	६	४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	२००	२००	झाड्रेउ
७	डोरे कुलो सिचाई	६	५	कुलोसिँचाइ	मर्मत	२०	९८	जिउला
८	दुनि सिंचाइ	६	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	८०	६०	दुनि खेत
९	सायाखोला देखि रावल कमाईत सम्म कुलो सिचाई	७	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	१००	१५०	रावल कमाईत
१०	बागमारे देखि ढुम गाऊ कुलो सिचाई	७	५	कुलोसिँचाइ	मर्मत	११	११७	जिउला
११	माझ ठूलो सिंचाइ	७	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	१३	८०	माझ खेतजिउला
१२	निगाले खाल्टा देखि अल्का सागु कुलो सिंचाइ	८	१	कुलोसिँचाइ	मर्मत	१८	१००	अल्का सागु
१३	हुचि सिंचाइ	८	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	३०	१०५	हुचि खेतजिउला
१४	दईके पानी सिंचाइ	९	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	३३	१०९	दईके खेतजिउला
१५	सिलि बगर सिंचाइ	१०	१४	कुलोसिँचाइ	नयाँ	७२	२००	सिलि बगरखेत

३.४ लघु सिंचाइ योजना:

निर्णय नं. ३.४:प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका कृषि योग्य जमिनहरुमा सिंचाईको सुबिधा वृद्धि गरि आयस्रोत तथा स्वरोजगार वृद्धि गर्नका लागि वडा तहदेखि तर्जुमा भई आएका तपशिलका लघुसिंचाइआयोजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता गर्ने निर्णय गरियो |

लघुसिंचाइयोजनाहरु (अतिउच्च प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवाक्षेत्र	
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्य टोलहरुको नाम
१	ढल्लेबारिदेखि ठिनि थोपा सिंचाइ	१	१	थोपा सिंचाइ	नयाँ	५०	२५०	ठिनि
२	पिप्लेडीथोपा सिंचाइ	१	२	थोपा सिंचाइ	नयाँ	७०	१००	तलि खर्क
३	माथि खर्कथोपा सिंचाइ	१	२	थोपा सिंचाइ	मर्मत	७२	१०५	ताली तुम

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवाक्षेत्र	
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्य टोलहरुको नाम
४	घट्टलेखथोपासिंचाइ	२	१०	थोपा सिंचाइ	नयाँ	१३०	२५०	घट्टलेख
५	रोवास्याउती खोला लघु सिचाँई	२	११	सुधारिएकोपोखरी	नयाँ	२८	८३	रोवा
६	सुनाताथोपा सिंचाई	२	१२	थोपा सिंचाइ	नयाँ	३१	१५	सुनात
७	चैन खोलादेखि भट्टेचौर थोपा सिंचाइ	३	१	थोपा सिंचाइ	नयाँ	४७	५०	भट्टेचौर
८	तलिखर्कथोपा सिंचाइ	३	२	थोपा सिंचाइ	नयाँ	५०	२५००	तलि खर्क
९	फुली थोपासिंचाइ	३	३	थोपा सिंचाइ	मर्मत	३७	८०	फुलि
१०	रञ्जन बालैथोपा सिचाँई	३	६	थोपा सिंचाइ	नयाँ	२२	१३२	रञ्जन बालै
११	झाकोट थोपासिंचाइ	३	१०	थोपा सिंचाइ	नयाँ	१००	१३०	झाकोट
१२	बल चौरथोपा सिंचाई	३	१२	थोपा सिंचाइ	नयाँ	८५	६५	बालचौर

लघुसिंचाइयोजनाहरु (मध्यमप्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवाक्षेत्र	
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्य टोलहरुको नाम
१	खोलेगाडदेखि हिडढुङ्गा थोपा सिंचाइ	४	१	थोपा सिंचाइ	नयाँ	४०	४०	घाट
२	तलितुमथोपा सिंचाइ	४	३	थोपा सिंचाइ	नयाँ	६२	१५०	तलितुम
३	चराप थोपासिंचाइ	४	१०	थोपा सिंचाइ	नयाँ	६५	२००	चराप
४	शोबा थोपासिंचाई	४	१२	थोपा सिंचाइ	नयाँ	१४६	२५०	शोभा
५	धामचरीदेखि बुन्चरी काट्न सम्म थोपा सिंचाइ	५	१	थोपा सिंचाइ	नयाँ	२५०	४००	घाट
६	साया खोलासिंचाइ	५	३	फोहोरासिंचाइ	नयाँ	६२	१५०	साया खोला

७	देउबाडाथोपा सिंचाइ	६	३	थोपा सिंचाइ	नयाँ	९	१५	देउवाडा

३.५ वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता सम्बन्धमा:

निर्णय नं.३.५:प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा छायाँनाथ रारा नगरपालिका क्षेत्र भित्र बाढी, पहिरो, नदि कटान जस्ता प्रकोपहरुबाट हुने क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि वडा तहदेखि तर्जुमा भई आएका तपशिलका वातावरण तथा तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरु तर्जुमा तथा प्राथमिकीकरण गर्ने निर्णय गरियो।

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना (अतिउच्च प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवा क्षेत्र
१	झुगाला देखि घट्ट सम्म तट्बन्धन	१	१	तटबन्धन	नयाँ	१२	घाट
२	गुइय खोला तट्बन्धन	१	२	तटबन्धन	नयाँ	७२	तलि तुम
३	इमाखोला तट्बन्धन	१	३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	३४	इमा
४	चल्ला पाउने ढाड देखि ढोल मेरि सम्म बृक्षारोपण तथा घेरबार	१	४	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	५१	तलिकालापाल्त
५	माझखोला तटवन्धन	१	५	तटबन्धन	नयाँ	१५६	कार्कीबाडा
६	श्री दुधे आधारभूत विधालय तटबन्धन	१	६	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	२०	श्री दुधेआधारभूत विधालय
७	झ्यारी मुल तट्बन्धन	१	८	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१३२	झ्यारि
८	मष्ठा मन्दिर तटबन्धन	१	९	तटबन्धन	नयाँ	८४	मुर्मा
९	नाके खोला तटबन्धन	१	१०	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१००	तलिलेखजिउला झाकोट
१०	सालिम खोलादेखि स्याउती खोला सम्म वृक्षरोपण तथा तटबन्धन	१	११	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१४१	सालिम, रोवा
११	भड्डाडी बस्ती पहिरो नियन्त्रण	१	१२	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	५५	भड डाडीबस्ति
१२	तलि घुइर देखि पिनारा सम्म तट्बन्धन	१	१३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	३५	लह

१३	झालनाथ माछा पालन	१	१४	माछा पोखरी	नयाँ	१	बामा

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना (उच्च प्राथमिकता)

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवा क्षेत्र
१	खोलेगाड देखि हुलुम खोला सम्म तट्बन्धन	२	१	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१२	घाट
२	चैन खोला देखि गमगढी सम्म तट्बन्धन	२	२	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	७०	चैन गाउ
३	तलितुम देउबाडा तटबन्धन बृक्षारोपण	२	३	तटबन्धन	नयाँ	७१	तलि तुम ,देउबाडा
४	दोबाट देखि भिटेनी सिम सम्म बृक्षारोपण तथा घेरबार	२	४	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	३०	कोष दोबाट
५	भुमेखोला तटबन्ध	२	५	तटबन्धन	नयाँ	४५	ढुमाललेख
६	दाणिमा रुख देखि घडेनी सम्म तटबन्धन	२	६	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१०५	माथिकोटिला
७	नुनदिना बस्ती संरक्षण	२	८	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	५७	सिगाडि
८	खाम गोईटे स्वास्थ्य चौकी तड्बन्धन, वृक्षरोपण	२	९	तटबन्धन	नयाँ	८४	मुर्मा
९	सुजइना खोला तटबन्धन बृक्षारोपण	२	१०	तटबन्धन	नयाँ	६५	चराप
१०	जुग्या नाउला देखि गोल्वाङ हुदै गोल्खाडा सम्म वृक्षरोपण तथातटबन्धन	२	११	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	१७२	र्याङ्च्याकाटी, रोवा
११	पिनारा देखि पोर्ग खोला सम्म तट्बन्धन	२	१३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	११३	थार्प
१२	सुम्लि माछा पालन	२	१४	माछा पोखरी	नयाँ	१०	सुम्लि
१३	सरकुना बागमारे बृक्षारोपण् तट्बन्धन	३	१	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	४५	जुकेना
१४	माथितुम तटबन्धन माझ खोला	३	३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	४९	माथी तुम
१५	बगर देखि भ्यालाभिर सम्म बृक्षारोपण तथा घेरबार	३	४	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	५०	कालाजुरभ्याला भिर

१६	कार्कीबाडा धवागे घर तटबन्धन	३	५	तटबन्धन	नयाँ	१५६	कार्कीबाडा
१७	चुच्या ढुङ्गा देखि कुवा सम्म तटबन्धन	३	६	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	६५	तलि कोटिला
१८	तल बाडा तट्बन्धन	३	८	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	५७	सिगाडि
१९	मुर्मा खा.पा. मुहान संरक्षण	३	९	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	८४	मुर्मा
२०	ठिङ्गेनी हुँदै डाडा खेत	३	१०	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१००	झाकोट
२१	धर्मसाला धारा संरक्षण	३	१२	मूल सुधार	नयाँ	१४५	सोभा
२२	डिलसिम बाट पारिपुइना तट्बन्धन	३	१३	तटबन्धन	नयाँ	७६	तिर्प

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना (मध्यम प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवा क्षेत्र
१	इम नाउला तट्बन्धन बृक्षारोपण	४	१	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	१२	घाट
२	निगाले तटबन्धन	४	३	तटबन्धन	नयाँ	४६	निगाले
३	रेला देखि मुसेचौर सम्म बृक्षारोपण तथा घेरबार	४	४	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	५५	कालापाल्त ,मुसेचौर
४	ढुमाललेख तटबन्धन	४	५	तटबन्धन	नयाँ	२२४	ढुम
५	तिरुवा खोला तट्बन्धन	४	८	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	५७	सिगाडि
६	पानीमुल तटबन्धन	४	१०	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१००	तलितेख
७	मेलबाडा पहिरो नियन्त्रण	४	१२	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	३४	मेलबाडाटोल
८	झुगाडा बाट तुसारपानी बृक्षारोपण	४	१३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१६५	रुगा
९	जुकेना तट्बन्धन बृक्षारोपण	५	१	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	४५	जुकेना

१०	बजेडी तलितुम तटबन्धन	५	३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	६२	तलि तुम
११	कालापाल्त फुल्म बृक्षारोपण तथा घेरबार	५	४	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	३२	कालापाल्त
१२	नाउर,झापागाडा तटबन्धन	५	५	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	४१	नाउर,झापागाडा
१३	पन्यारा खोला तट्बन्धन	५	८	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	२८	टोप्ला
१४	घट्टखोला तटबन्धन	५	१०	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१००	तलिलेख
१५	बाल चौर पहिरो नियन्त्रण	५	१२	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	६६	बालचौर
१६	आब्र देखि माथी घट्ट सम्म तट्बन्धन	५	१३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१५९	लुम

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण योजना (न्युन प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित सेवा क्षेत्र
१	घाट उतिस पानी तट्बन्धन	६	१	तटबन्धन	नयाँ	७९	घाट
२	गोरुखाडा मुहान संरक्षण फुलि	६	३	मूल सुधार	नयाँ	३६	फुलि
३	सुपाकोट तटबन्धन	६	५	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	३२	सुपाकोट
४	ढिल्म घट्ट तट्बन्धन	६	८	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	२८	टोप्ला
५	बुकाखोला तटबन्धन तथा बृक्षारोपण	६	१०	तटबन्धन	नयाँ	१००	तलिलेख
६	टाप्रेझाड बस्ति पहिरो नियन्त्रण	६	१२	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१८	टाप्रेझाड
७	पिनारा मुहान संरक्षण	६	१२	मूल सुधार	नयाँ	५५	लुम्स
८	गुन्दाइना मुहान संरक्षण	६	१२	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	४६	कम्फा
९	स्याउखोला देखि सुते चौर सम्म तट्बन्धन	६	१३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१५९	लुम
१०	माथिनाउला तट्बन्धन	७	१	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१२	घाट
११	बेन्नठा मुहान संरक्षण	७	३	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	२३	हेर्निकाध
१२	बाङ्गे सल्ला खोला तट्बन्धन	७	८	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	२८	टोप्ला
१३	ढुङ्गे खोला देखि लुमा सम्म बृक्षारोपण	७	१३	पहिरोनियन्त्रण	नयाँ	१५९	लुम
१४	पिप्लेरी स्रोत संरक्षण घेरबार	८	३	स्रोतसंरक्षण	नयाँ	६०	सायाखोला
१५	पानी नाउला बृक्षारोपण	८	१२	तटबन्धन	नयाँ	५५	लुम्स

१६	चौर देखि मुस्याढाड सम्म तट्बन्धन	८	१३	तटबन्धन	नयाँ	१५९	लुम

३.६ जलउर्जा योजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता सम्बन्धमा:

निर्णय नं.३.६:प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सबै टोल बस्तीहरुमा पिसानी, कुटानी, पेलानी सेवा तथा विद्युतउर्जाहरुकोपहुँच वृद्धि गर्नको लागि वडा तह देखि तर्जुमा भई आएका तपशिलका सुधारिएको पानी घट्ट तथा जलविद्युत योजनाहरु तर्जुमा तथा प्राथमिकीकरण गर्ने निर्णय गरियो।

जलउर्जायोजना (अतिउच्च प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित लाभान्वितटोलहरु
१	घाटचौरघट्ट	१	१	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	८०	छत्यालवाडा
२	माझ खोलाघट्ट	१	२	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	६०	तलितुम
३	सिली खोलाघट्ट	१	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	३६	फुली
४	भालुमारेघट्ट	१	५	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	३८०	कार्कीबाडा, ढुम
५	मुन्दुखोला घट्ट	१	६	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	३५	मुन्दु
६	पिना माथिघट्ट	१	७	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२५०	पिना, टोप्ला
७	झ्यारीखोला घट्ट	१	८	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	१३१	झ्यारी
८	माँझ घट्टसुधारिएको घट्ट	१	९	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	८४	मुर्मा
९	तलिलेखघट्ट	१	१०	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	१००	तलिलेख
१०	कुरिल्लाघट्ट	१	१२	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	६५	कुम्फा,टाब्रेझाडा
११	नडरि गाडधट्ट	१	१४	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२५४	वाम,फैपाटा

जलउर्जायोजना (उच्च प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित लाभान्वितटोलहरु
१	रोवा लघु जलविधुत	१	११	जलविद्युत	नयाँ	७१६	रोवा,र्याङ्च्याकाटि,माथि सालिम,तलि सालिम,तलि लेख , ल्वारपोल्ना, घट्टलेख, झाकोट,जिउला, गाँडापानी,चराप
२	घाटचैरघट्ट २	२	१	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	७०	छत्यालवाडा
३	चैन खोलाघट्ट	२	२	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	७०	चैन गाउँ

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित लाभान्वितटोलहरु
४	सया खोलाघट्ट	२	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	६२	साया खोला
५	सिऊखोलाघट्ट	२	५	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२२४	ढुम
६	ज्वार्नखोला घट्ट	२	६	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	१५	ज्वार्न
७	टोप्लामसाने घट्ट	२	७	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२५७	पिन, टोप्ला
८	झ्यारीसुधारीयको घट्ट	२	८	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	६४	झ्यारी
९	सिगाडीघट्ट	२	८	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	५७	सिगाडि
१०	टोप्लागाडघट्ट	२	९	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	८४	मुर्मा
११	झाकोट खोला	२	१०	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	१००	झाकोट
१२	पारिबगरघट्ट	२	१२	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	३४	भेलबाडा
१३	सिलिवगरघट्ट	२	१४	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	५२	सुम्लि
१४	घाटचैरघट्ट ३	३	१	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	७०	छत्यालवाडा
१५	पिप्लेडीघट्ट	३	२	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	६९	चैन
१६	हेर्निकाधघट्ट	३	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२३	हेरनी काँध
१७	भुमेखोलाधट्ट	३	५	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	४५	ढुमाललेख
१८	लिउडी खोलाघट्ट	३	६	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	३०	लिउडी
१९	माथि घुईरधट्ट	३	७	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	३२	माथि घुईर
२०	पिलमा खोला	३	८	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२८	टोप्ला
२१	ज्युलाघट्ट	३	१०	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	२७	गाडापानी
२२	लुम्स बगरघट्ट	३	१२	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	२२४	लुम्सा, भटडाडी, भिताडा
२३	भित्त घट्ट	३	१४	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२८४	वामा,फैपाटा,नाफा

जलउर्जायोजना (मध्यम प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित लाभान्वितटोलहरु
१	घाटचैरघट्ट ४	४	१	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२५	छत्यालवाडा
२	माथि टुमाघट्ट	४	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	४९	माथितुमा
३	भुब्राखोला घट्ट	४	६	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	१८	माथि बालै
४	तलि घुईरघट्ट	४	७	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	३०	तलि घुईर
५	चुगा घट्ट	४	८	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	३२	चुगा
६	गाडापानीघट्ट	४	१०	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	२७	गाडापानी
७	कुरितलाकुलो घट्ट	४	१२	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	१४६	शोभा
८	झालनाथघट्ट	४	१४	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२८४	वाम,फैपाटा,नाफा
९	घाटचैरघट्ट ५	५	१	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	६२	छत्यालवाडा
१०	देउबडाघट्ट	५	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	९	देउ बाडा
११	ज्वालधाराखोला घट्ट	५	६	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	१५	ज्वालधारा
१२	पिना माथिघट्ट	५	७	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	१५५	पिना
१३	चराप घट्ट	५	१०	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	६५	चराप
१४	थार्पसुधारियको घट्ट	५	१३	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	५५	थार्प
१५	चुल्ठिखोला घट्ट	५	१४	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२८४	वाम,फैपाटा,नाफा

जलउर्जायोजना (न्यून प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावित लाभान्वितटोलहरु

१	जुकेन घट्ट	६	१	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	४५	जुकेना
२	तलीटुमाघट्ट	६	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	६२	तलितुमा
३	टोप्लाघट्ट	६	७	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	१०२	टोप्ला
४	दर्खेखोलाघट्ट	६	१४	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२८४	वामा,फैपाटा,नाफा
५	झुगला घट्ट	७	१	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	१२	घाट
६	इमा घट्ट	७	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	३४	इमा
७	धौलिघाटघट्ट	७	७	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	४०	सानिवाडा
८	कुरेलिघट्ट	७	१४	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	२८४	बामा,फैपाटा,नाफा
९	सायाखोलाघट्ट	८	१	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	५०	ठिनि
१०	निगालेघट्ट	८	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	४६	निगाले
११	केराबारीघट्ट	८	१४	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	५२	सुम्ली
१२	तलीटुमाघट्ट	९	३	घट्टबिद्यूतिकरण	नयाँ	६२	तलितुमा
१३	सुम्लीखोला घट्ट	९	१४	सुधारिएकोघट्ट	नयाँ	५२	सुम्ली

३.७ बहुउपयोगीयोजना तर्जुमा तथा प्राथमिकता सम्बन्धमा:

निर्णय नं.३.७:प्रस्ताव नं. ३ माथि छलफल गर्दा पानीको बहुउपयोग गरि सुविधास्तरवृद्धितथा उत्पादन मुलक उपयोगगरि जनताको जीवनस्तर उन्नतिगर्नको लागि वडा तह देखि तर्जुमा भई आएका तपशिलका बहुउपयोगी योजनाहरु तर्जुमा तथा प्राथमिकीकरण गर्ने निर्णय गरियो |

बहुउपयोगी योजना (अतिउच्च प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावितसेवा क्षेत्र		
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम	मुख्यटोलहरु
१	कालपाल्त बोटु सुधारियको घट्ट तथा सिचाइ	१	४	CI+IWM	नयाँ	७०	६०	फुल्म,	कालपाल्त
२	मुन्दु देखि बाले सम्म सिचाँई,घट्ट र खानेपानी	१	६	WS+MIT	मर्मत	७०	४०५	तलि कोटिला,माथि कोटिला,तलि बालै,मुन्दु जिउला खेत	तलि कोटिला,माथि कोटिला,तलि बालै,मुन्दु
३	झ्यारी थोपा सिँचाइ र घट्ट	१	८	CI+IWM	नयाँ	६०	१२०	जिउला	झ्यारि
४	गाँडापानी सिचाँई र घट्ट	१	१०	CI+IWM	नयाँ	४०	१५०	गाँडापानी	गाँडापानी
५	स्याउती खोला घट्ट, सिचाँई	१	११	CI+IWM	नयाँ	८३	१९९	र्याङ्च्याकाटी जिउला, रोवा जिउला	रोवा, र्याङ्च्याकाटी
६	लुम्स बहुउपयोगी योजना	१	१२	CI+IWM	नयाँ	१००	२५	गैरी खेत	लुम्स,भट्डाडी,बालचौर
७	लापु लह र तिर्प सुधारियको घट्ट मर्मत	१	१३	CI+IWM	मर्मत	१३२	२००	तलि जिउला माथी जिउला	लह ,लापु ,तिर्प

बहुउपयोगी योजना (उच्च प्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावितसेवा क्षेत्र		
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम	मुख्यटोलहरु
१	ढोटु सिँचाइ	२	८	CI+IWM	नयाँ	२०	९०	जिउला	झ्यारि

	र घट्ट								
२	ठूला खोला घट्ट, सिचाँई	२	११	CI+IWM	नयाँ	८०	१९९	तलि सालिम जिउला, माथि सालिम जिउला, र्याङ्च्याकाटी जिउला	तलि सालिम, माथि सालिम, र्याङ्च्याकाटी
३	शोभा बहुउपयोगी आयोजना	२	१२	CI+IWM	नयाँ	१४६	४५	छडा खोला	शोभा
४	लुम सुधारियको घट्ट तथा सिचाइ	२	१३	CI+IWM	नयाँ	१५९	२००	गैरा खेत	लुम

बहुउपयोगी योजना (मध्यमप्राथमिकता):

क्र.स.	योजनाको नाम	प्राथमिकता नं.	वडा नं.	योजनाको प्रकार	योजनाको प्रकृती	लाभान्वित घरधुरी संख्या	प्रस्तावितसेवा क्षेत्र		
							क्षेत्रफल (रोपनी)	मुख्यखेतहरुको नाम	मुख्यटोलहरु
१	लुपु ढुङ्गा सुधारियको घट्ट तथा सिचाइ	३	४	CI+IWM	नयाँ	५८६	२००	छिनरी	भामबदा
२	ताल्च खिम्सु सुधारियको घट्ट तथा सुचाइ	३	४	CI+IWM	नयाँ	७५	६०	खिम्सु	ढुमाल्लेख
३	गोदया खोला घट्ट तथा सिचाइ	३	१३	CI+IWM	नयाँ	८६	३५०	गैरा	तिर्प
४	खोली सुधारियको घट्ट तथा सिचाइ	४	४	CI+IWM	नयाँ	५८६	३००	झाड्रेउ	भामबाडा
५	रुगा सुधारियको घट्ट तथा सिचाइ	४	१३	CI+IWM	नयाँ	१६५	३५०	गैरा	रुगा

निर्णय नं. ४: नगरपालिकाको आवधिक जलउपयोग विकास लक्ष्य तथा रणनीति सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. ४ माथि छलफल गर्दा बिक्रम सम्बत २०८७ सम्म दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने समग्र परिकल्पना अनुसार छायाँनाथ रारानगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा निम्न अनुसारका जलस्रोत क्षेत्रगत विकास परिकल्पना, लक्ष्यहरु तथा कोशेढुंगाहरु निर्धारण गरी पञ्चवर्षीय योजना तर्जूमा गरेको छ ।

परिकल्पना:छायाँनाथ रारानगरपालिकाले तय गरेको जलउपयोग गुरुयोजनाको देहाय अनुसारको नाराले जलश्रोत संरक्षण तथा बहुउपयोग गरी सम्वृद्धि हासिल गर्ने परिकल्पना गरेको छ।

"दिगो एवं सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता
जलाधार संरक्षण र पानीको बहुपयोगमा हाम्रो प्रतिवद्धता"

लक्ष्य र कोशेढुंगा:छायाँनाथ रारानगरपालिकाले देहाय अनुसारको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालिन लक्ष्यहरु निर्धारण गरेको छ ।

अल्पकालीन लक्ष्य (आ.व. २०८१/८२ सम्ममा):

खानेपानी सेवा:

- ६०% आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत स्तरमा पुऱ्याउने ।
- आधारभुत खानेपानी सेवास्तर भएको जनसंख्या ४०%
- सुरक्षित खानेपानी व्यवस्था भएको सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या २०%

सरसफाइ सेवा:

- सबै घरधुरी तथा मौसम अनुसार अस्थाई बसाई गर्ने गरेको सबै घरहरुमा समेत सुरक्षित चर्पीको प्रयोग गरेको हुनेछ ।
- सधैं चर्पीको प्रयोग गर्ने जनसंख्या ९८%
- व्यवस्थित चर्पी प्रयोग गर्ने अर्थात् साबुन पानीले हात धुने व्यवस्था भएको चर्पी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ८०%
- अपांगता भएका व्यक्ति भएका घरहरुमा खानेपानी र शौचालयको पहुँच अपांगतामैत्री भएको घरसंख्या ८०%
- पूर्ण सरसफाइ अभियान सबै वडाहरुमा संचालन भएको हुनेछ।

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा:

- नगरपालिकाको ३०% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा:

- सबै वडाहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा संचालन भएको हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण:

- उपयोगमा रहेका ४०% जलस्रोत क्षेत्रहरु संरक्षण भएको हुनेछ ।

मध्यकालिन लक्ष्य (आ.व. २०८४/८५ सम्ममा):

खानेपानी सेवा:

- सबै आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत स्तरमा पुऱ्याउने ।
- आधारभूत खानेपानी सेवास्तर भएको जनसंख्या ५०%
- सुरक्षित व्यवस्था भएको खानेपानी सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या ५०%

सरसफाइ सेवा:

- नगरपालिका "पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र" घोषणा भएको हुनेछ ।
- सबै वडाहरु पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा भएको हुनेछ ।

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा:

- नगरपालिकाको ५०% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा:

- सबै वडाका ठुला बस्तीहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा संचालन भएको हुनेछ साथै स्थानीय स्तरमा जलबिद्युत उत्पादन गरी भरपर्दो र सुलभ बिद्युत सेवा मुख्य बस्तिहरुमा उपलब्ध हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण:

- उपयोगमा रहेका १००% जलस्रोत क्षेत्रहरु संरक्षण भएको हुनेछ ।

दीर्घकालिन लक्ष्य (आ.व. २०८७/८८ सम्ममा):

खानेपानी सेवा:

- सबै आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर सुरक्षित व्यवस्था भएको स्तरमा पुऱ्याउने ।
- सुरक्षित व्यवस्था भएको खानेपानी सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या १००%

सरसफाइ सेवा:

- नगरपालिका "पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र" घोषणा भएको हुनेछ ।
- सबै वडाहरु पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र घोषणा भएको हुनेछ ।

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा:

- नगरपालिकाको ७५% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा:

- नगरपालिकाका सबै मुख्य बस्तीहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा संचालन भएको हुनेछ साथै स्थानीय स्तरमा भरपर्दो र किफायती जलबिद्युत उत्पादन गरी सबै वडा तथा बस्तीमा बिद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण:

- नगरपालिकाका सबै जलस्रोत क्षेत्रहरु व्यवस्थित संरक्षण भएको हुनेछ ।

निर्णय नं. ५:नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. ५ माथि छलफल गर्दा छायाँनाथ रारा नगर पालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति अन्तर्गत निम्न अनुसारका रणनीतिहरु अबलम्बन गर्ने निर्णय गरियो|

प्राथमिकतामा आधारित जलस्रोत आयोजना कार्यान्वयन रणनीति: यस नगरपालिकाले जल उपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरुको निर्धारित प्राथमिकता बमोजिम आयोजनाहरुको वार्षिक बजेट विनियोजन तथा कार्यान्वयन गर्ने नीति लिनेछ ।

जलस्रोत आयोजना संचालन तथा व्यवस्थापन रणनीति: निर्माण भएकाजलस्रोत आयोजनाहरुको संचालन व्यवस्थापनको लागि जलस्रोत सेवा संचालन व्यवस्थापन कार्यविधि बनाई लागु गरिनेछ ।

समाबेशी जलस्रोत रणनीति: आयोजनाको बिस्तृत सर्बेक्षण, निर्माण, संचालन व्यवस्थापन तथा सेवा सुबिधा वितरणका निर्णय प्रक्रिया र संस्थागत संरचनाहरुमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समाबेशीकरणको सिद्धान्त अवलम्बन गरिनेछ|

अपांगता भएका व्यक्तिहरुको लागि जलस्रोत रणनीति:आयोजना कार्यान्वयन गर्दा अपांगता भएका व्यक्तिहरुको खानेपानी तथा सरसफाईमा पहुँच पुऱ्याउने रणनीति लिइनेछ ।

जलस्रोत आयोजना कार्यान्वयन तथा नीति निर्माण रणनीति:गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्दा आबस्यकता अनुसार ऐन,नियमावली, निर्देशिका, मापदण्ड आदि तयार गरि लागु गरिनेछ ।

जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्ने संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी देहाय अनुसार हुनेछ ।

निर्णय गर्ने संस्थागत संरचना: यस नगरपालिकाको नगरकार्यपालिकाले जल उपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन सम्बन्धि सम्पूर्ण निर्णयहरु गर्नेछ । साथै गुरुयोजना बजारीकरणको प्रमुख जिम्मेवारी समेत नगरकार्यपालिकाको हुनेछ ।

कार्यान्वयन गर्ने संस्थागत संरचना: जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयन नगरकार्यपालिका अन्तर्गतको जलस्रोत व्यवस्थापन बोर्ड वा जलस्रोत शाखाले गर्नेछ ।

अनुगमन गर्ने संस्थागत संरचना:जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले गर्नेछ ।

निर्णय नं. ६:नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना बजारीकरण तथा सरोकारवाला पहिचान रणनीति सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. ६ माथि छलफल गर्दा जलउपयोग गुरुयोजनाको बजारीकरण तथा सरोकारवाला पहिचानको लागि तपशिल अनुसारका निर्णय गरियो ।

१. जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन गर्नका लागि लगानीको खोजी गर्ने तथा नगरपालिकामा हाल कार्यरत सरकारी तथा गैरसरकारी विकास साझेदारहरुसंग पहिलो वर्षका लागि तर्जुमा भएका आयोजनाहरुको बाँडफाँट गरी लगानी व्यवस्था गर्ने निर्णय गरियो ।

हाल लगानी सुनिश्चितका लागि सम्भाव्यता अध्ययन भएका आयोजनाहरु र लगानी साझेदारहरु:

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	क्षेत्र (खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाई, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण)	कार्यान्वयन गर्ने आर्थिक वर्ष	कैफियत
१	१.ठिनी खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं १	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
२	२.दोबाटो खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं ४	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
३	३.कार्कीबाडा खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा	खानेपानी,	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल

	नगरपालिका,वडा नं ५	सरसफाइ		परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
४	४.धेलेखोला खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं ६	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
५	५.नाउला ईम खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका, वडा नं ३	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
६	६.गोरुखोर खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं ७	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
७	७.केराबारी सुम्ली खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं १४	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
८	८.चुलिङ्गा खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं ११	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
९	९.चुँगा सिंगाडी खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं ८	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
१०	१०.लापु खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ	खानेपानी,	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल

	रारा नगरपालिका,वडा नं १३	सरसफाइ		परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
११	११.गुमकोच्छा खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं १२ (शोभा)	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
१२	१२.लुम खानेपानी आयोजना,छायाँनाथ रारा नगरपालिका,वडा नं १३	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
१३	१३.खल्तेरी खानेपानी आयोजना,वडा नं ४	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको
१४	१४.बिष्टबाडा खानेपानी आयोजना,वडा नं ८	खानेपानी, सरसफाइ	२०८०/२०८१	युएसएआइडी कर्णाली जल परियोजनाबाट सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको

२. जलउपयोग गुरुयोजनाको सूचना प्रवाहको लागि नगरपालिकाको वेबसाइटमा जलउपयोग गुरुयोजनाको अवधारणा, लक्ष्य, रणनीति र प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरुको विवरण आकर्षक रुपमा राखी उक्त आयोजनाहरुको कार्यान्वयन अवस्थाको मासिकरूपमा अद्यावधिक गर्ने नीति लिइनेछ ।

३. नगरपालिकाले तयार गरेको गुरुयोजनाको प्रचारप्रसार गर्नुका साथै सङ्घीयर प्रदेश सरकारका जलस्रोत विकास सम्वद्ध मन्त्रालयहरु, विभागहरु, डिभिजन कार्यालयहरु, क्षेत्रिय आयोजनाहरुसंग लगानी सहकार्यका लागि समन्वय गर्ने नीति लिइनेछ ।

४. नगरपालिकास्तरका सरोकारवाला साझेदारहरुको समन्वय बैठक र अन्तक्रियाहरु आयोजना गरी नगरपालिकाको गुरुयोजनाको प्राथमिकता अनुसारका आयोजना, यसका अवधारणा तथा रणनीति बमोजिम नयाँ आयोजनाहरु छनौट गर्ने तथा लगानी गर्ने प्रतिबद्धता सहितका कार्यक्रमहरु गर्ने नीति लिइनेछ ।

५. नगरपालिकास्तरमा जल उपयोग गुरुयोजनाको दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य, रणनीति, तथा योजनाहरुको प्रचार प्रसार तथा समीक्षा गर्ने तथा जलस्रोत क्षेत्रमा कार्यगर्ने सरोकारवालाहरुलाई गुरुयोजनाले तर्जुमा गरेका आयोजनामा लगानी गर्न प्रेरित गराउने जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।

६. जल उपयोग गुरुयोजनाको तथ्यांक अनुसारका जलस्रोतहरुको लगत, मूल-मुहान स्रोतहरुको संरक्षण, सम्भाव्य उपयोग र लगानी सम्भावना सहितको अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरु समय-समयमा सरोकारवालाहरु माझ सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।

७. क्षेत्रगत योजनाहरुमा लगानी सम्बन्धी दोहोरोपना हटाउन र नगरपालिकाले प्राथमिकतामा राखेका जलस्रोत आयोजनाहरुमा लगानी केन्द्रित गर्न नगरपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा पुर्वविषयगत समितिका बैठकहरु मार्फत आगामी वर्षका योजना तथा कार्यक्रमहरु सरोकारवालाहरुसंगको उपलब्ध बजेट तथा सहकार्यका क्षेत्र अनुसार जल उपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा रहेका आयोजनाहरु मध्येबाट बाँडफाँट गरीवार्षिक बजेट तथा कार्ययोजना बनाउने नीति लिइनेछ ।

निर्णय नं. ७:नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना प्रतिबेदन स्वीकृत गर्ने सम्बन्धमा:

प्रस्ताव नं. ७ माथि छलफल गर्दा जलउपयोग गुरुयोजनाको प्रतिबेदन यस नगरकार्यपालिकाको बैठकबाट स्वीकृत भएको निर्णय गरियो । साथै नगरकार्यपालिकाबाट स्वीकृत भएको यस गुरुयोजना प्रतिबेदनलाई आगामी नगरसभामा पेश गरि पारित गराउने निर्णय गरियो ।

आज मिति २०८० साल जेठ १ गतेका दिन युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजनाको आर्थिक सहयोग तथा उपयुक्त प्रविधि केन्द्र नेपाल(सीएटीएन)काठमाडौँ, हिमाली ग्रामीण युवा समाज विकास केन्द्र (हिरिसडेक) मुगु र सामाजिक सेवा केन्द्र (सोसेक) नेपाल दैलेखको सहजीकरणमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका लागि पालिकास्तरीययोजना तर्जुमा अन्तिम प्रतिबेदन तथा गुरुयोजना बजारीकरण गोष्ठी तपशिलको उपस्थितिमा छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको कार्यालय गमगढीको सभाहलमाबसी तपशिलका विषयहरुमा छलफल गरेर निर्णय गरियो।

क्र.स	नामथर	पद	कार्यालयको नाम	हस्ताक्षर
१	बिष्णु कुमार भाम	नगर प्रमुख	छायाँनाथ रारा न.पा	
२	ऐश्वर्य मल्ल	नगर उपप्रमुख	छायाँनाथ रारा न.पा	
३	पशुपति शाही	प्रमुख प्ररशासकीय अधिकृत	छायाँनाथ रारा न.पा	
४	परेग राज चौलागाई	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा २	
५	नन्द बहादुर रावल	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ३	
६	कर्ण बहादुर रावल	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ८	
७	बिर्ख बहादुर रोकाया	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ९	
८	लक्ष्मी चन्द्र भाम	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ४	
९	बलराम सहानी	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
१०	रमाईली बुढा	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
११	राति कार्की	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
१२	खेम बहादुर रावल	वडा अध्यक्ष	छायाँनाथ रारा न.पा ६	
१३	कृष्ण बहादुर कुलाल	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
१४	राज बहादुर वि.क	कार्यपालिका सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा	
१५	धन बहादुर कामि	वडा सदस्य	छायाँनाथ रारा न.पा ५	
१६	चन्द रुपमा रोकाया	कार्यपालिका	छायाँनाथ रारा न.पा	

"दिगो एवं सुरक्षित खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छता जलाधार संरक्षण र पानीको बहुपयोगमा हाम्रो प्रतिवद्धता"

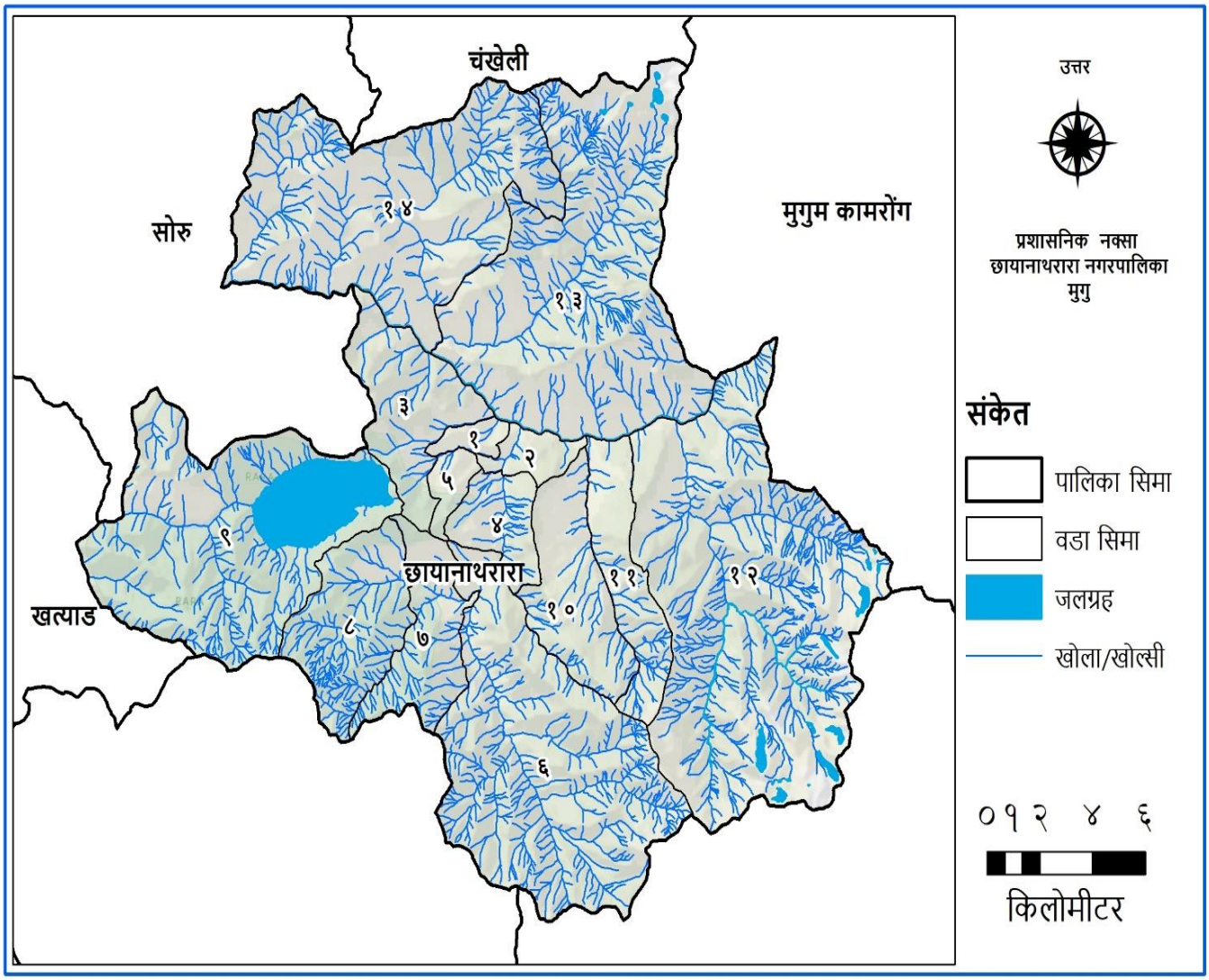

जलउपयोग गुरुयोजना

छायाँनाथ रारा नगरपालिका

२०७९

विषय सुची

अध्याय १: परिचय 1
१.१ पृष्ठभूमि 1
१.१.१ जलस्रोत क्षेत्रका राष्ट्रिय नीति तथा कानुनी प्रावधानहरु 1
१.१.२ एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका अवधारणा र सिद्धान्त 2
१.१.३ दिगो विकासका लक्ष्य 3
१.१.३ अन्तर क्षेत्रगत सवालहरु (लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद जोखिम व्यवस्थापन) 5
१.२ जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्देश्य र क्षेत्र 6
१.२.१ जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्धेश्य 6
१.२.२ जलउपयोग गुरुयोजनाले समेट्ने क्षेत्रहरु 7
१.३ जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमामा अपनाइएका पद्धतिहरु 9
१.३.१ स्थानीय तहका विद्यमान रणनीतिक योजनाको समीक्षा 9
१.३.२ रणनीतिक योजनाको एकीकरण 10
१.३.३ जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया 10
अध्याय २ नगरपालिका पाश्वचित्र 17
२.१ नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय 17
२.२ भौगोलिक अवस्थिति र पहुँच 17
२.३ भौगोलिक स्वरूप तथा भू-उपयोग स्थिति 19
२.४ प्रमुख जलाधार तथा उप-जलाधार क्षेत्रको विवरण 21
२.५ पालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक विवरण 23
२.५.१ घरधुरी तथा जनसंख्या 23
२.५.२ जातीय संरचना 23
२.५.३ साक्षरता 24
२.५.४ व्यवसाय 25
२.५.५ कृषि र जीविकोपार्जन 25
२.५.६ मौसमि पात्रो 26
२.५.७ मानव संसाधन विश्लेषण 27
२.५.८ स्थानीय निर्माण सामग्री उपलब्धता 28
२.६ सेवाकेन्द्रहरु सम्बन्धी विवरण 28

२.७ विकास साझेदारहरु, गैर सरकारी संस्थाहरु, समुदायमा आधारित संस्थाहरु तथा सहकारी सम्बन्धी विवरण29

अध्याय ३: विद्यमान जलस्रोतको अवस्था र प्रयोग 30

३.१ जलस्रोतको विवरण 30

३.२ जलस्रोतको विश्लेषण 32

३.२.१ अवस्थितिका आधारमा 32

३.२.२ क्षमताका आधारमा 32

३.२.३ गुणस्तरका आधारमा 33

३.२.४ विद्यमान उपयोग र उप-जलाधार क्षेत्रहरुमा सम्भावित उपयोगका आधारमा 33

३.३ विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण 35

३.३.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र 35

३.३.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था 36

३.३.३ विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको सुविधास्तर विश्लेषण 37

३.३.४ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र 38

३.४ विद्यमान सरसफाइ अभ्यासको अवस्था विश्लेषण 38

३.४.१ बस्तीहरुको खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्र तथा पूर्ण सरसफाई स्थिति 38

३.४.२ विद्यालय तथा सार्वजनिक स्थलको सरसफाइ अवस्था 39

३.४.३ वातावरणीय सरसफाइको अवस्था 40

३.४.४ दिशाजन्य लेदो, ठोस फोहर तथा फोहरपानी व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था 41

३.५ विद्यमान सिंचाइ योजनाको अवस्था विश्लेषण 43

३.५.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र 44

३.५.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था 44

३.५.३ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र 45

३.६.विद्यमान जलवायु परिवर्तन अनुकुलन/विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण योजनाको अवस्था विश्लेषण 46

३.६.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र 47

३.६.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था 47

३.६.३ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र 48

३.७ विद्यमान जलउर्जा योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण 48

३.७.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र 49

३.७.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था 50

३.७.३ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र 51

३.८ जलस्रोतहरुको दिगो उपयोगका लागि संस्थागत/उपयोग सम्बन्धी संयन्त्र 51
३.९ जलस्रोतमा विवाद 51
अध्याय ४: गुरुयोजनाको दीर्घकालिन सोच र कार्यान्वयन रणनीति 52
४.१ स्थानीय तहको रणनीतिक प्राथमिकता 52
४.२ जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन 54
४.३ एकजल अवधारणा 55
४.४ लैससास अवधारणा 55
४.५ पानीको उत्पादनशिल प्रयोग 57
४.६ प्रविधि विकल्प 57
४.७ मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार 58
४.८ स्रोत संरक्षण 59
अध्याय ५: जलउपयोग गुरुयोजना 60
५.१ अन्तर विश्लेषण 60
५.२ आवधिक योजनाको सारांश 62
५.२.१ खानेपानी योजनाहरु 63
५.२.२ सरसफाइ योजनाहरु 64
५.२.३ बहुउपयोगी योजनाहरु 65
५.२.४ सिंचाइ योजनाहरु 65
५.२.५ स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण योजनाहरु 67
५.२.६ जलउर्जा योजनाहरु 68
अध्याय ६: गुरुयोजना कार्यान्वयन, बजारीकरण र अद्यावधिक 69
६.१ गुरुयोजनामा लगानीका लागि अल्प/ मध्यम/ दीर्घकालीन योजना 69
६.२ पहिलो वर्षको कार्यान्वयन योजना 71
६.३ बजारीकरण रणनीति तथा सरोकारवाला पहिचान 77
६.४ जलाधार/उपजलाधार क्षेत्र व्यवस्थापन रणनीति 80
६.५ गुरुयोजना पुनरालोकन तथा अद्यावधिक गर्ने संयन्त्र 80
६.६ गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति 82

संलग्न तालिकाहरुको सुचि

तालिका नं. 1: जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका प्रमुख चरण तथा मितिहरु 1
तालिका नं. 2: नगरपालिकाको भूउपयोग स्थिति- 19
तालिका नं. 3: उपजलाधार क्षेत्रहरुको विवरण- 21
तालिका नं. 4: वडागत घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण 23
तालिका नं. 5: जातिगत आधारमा घरधुरी विवरण 23
तालिका नं. 6: वडागत साक्षर जनसंख्या विवरण 24
तालिका नं. 7: आयआर्जन व्यवसाय सम्बन्धी विवरण 25
तालिका नं. 8: खाद्यान्न उपलब्धताको आधारमा परिवार संख्याको विवरण 26
तालिका नं. 9: नगरपालिकामा उपलब्ध सेवाकेन्द्र सम्बन्धी वडागत विवरण 28
तालिका नं. 10: नगरपालिकामा सञ्चालित बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरुको विवरण 29
तालिका नं. 11: नगरपालिकामा कार्यरत विकास साझेदारहरु, गैरसरकारी संस्थाहरु, र समुदायमा आधारित संस्थाहरुको विवरण 30
तालिका नं. 12: नगरपालिकामा अवस्थित जलस्रोतहरुको सारांश तालिका 30
तालिका नं. 13: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण 35
तालिका नं. 14: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरु र सेवाक्षेत्र विवरण 35
तालिका नं. 15: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापन विवरण 37
तालिका नं. 16: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सुविधास्तर 37
तालिका नं. 17: घरायसी सरसफाइ तथा स्वच्छताको विद्यमान अवस्था 39
तालिका नं. 18: विद्यालय र सार्वजनिक सेवासंस्थाहरुमा सरसफाइ र स्वच्छताको विद्यमान अवस्था 40
तालिका नं. 19: विद्यमान सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण 43
तालिका नं. 20: परम्परागत कुलो सिँचाइ आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन अवस्था 44
तालिका नं. 21: निर्माणाधिन सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण 45
तालिका नं. 22: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको वडागत विवरण 46
तालिका नं. 23: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सेवाक्षेत्र 47
तालिका नं. 24: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था 47
तालिका नं. 25: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको वडागत विवरण 48
तालिका नं. 26: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको सेवा विवरण 49
तालिका नं:27 . विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था 50
तालिका नं. 28: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (नयाँ निर्माण आयोजनाको लागि) 58
तालिका नं. 29: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धिको लागि) 59
तालिका नं. 30: दिगो विकास लक्ष्य ६खानेपानी सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु :१ 60
तालिका नं. 31: दिगो विकास लक्ष्य ६सरसफा :२.इ सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु 61
तालिका नं. 32: छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको पञ्चबर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांश तालिका 63
तालिका नं. 33: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका खानेपानी आयोजनाहरुको विवरण 64
तालिका नं. 34: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका सरसफाइ आयोजनाहरुको विवरण 64
तालिका नं. 35: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका बहुउपयोगी आयोजनाहरुको विवरण 65

तालिका नं. 36: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाको विवरण..... 65
तालिका नं. 37: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका लघु सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण..... 66
तालिका नं. 38: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका स्रोत तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको विवरण 67
तालिका नं. 39: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका जलउर्जा आयोजनाहरुको विवरण..... 68
तालिका नं. 40: पहिलो वर्षको लागि तर्जुमा गरिएका खानेपानी आयोजनाहरु 71
तालिका नं. 41: पहिलो वर्षको लागि तर्जुमा गरिएका सरसफाइ आयोजनाहरु 72
तालिका नं. 42: पहिलो वर्षको लागि तर्जुमा गरिएको सिचाई आयोजनाहरु 72
तालिका नं. 43: पहिलो वर्षको लागि तर्जुमा गरिएका लघु सिचाई आयोजनाहरु..... 73
तालिका नं. 44: पहिलो वर्षको लागि तर्जुमा गरिएका स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरु..... 74
तालिका नं. 45: पहिलो वर्षको लागि तर्जुमा गरिएका जलउर्जा आयोजनाहरु 75
तालिका नं. 46: पहिलो वर्षको लागि तर्जुमा गरिएका बहुउपयोगी आयोजनाहरु..... 76

संलग्न चित्रहरुको सुचि

चित्र नं .1 : दिगो विकास लक्ष्यहरु.....**Error! Bookmark not defined.**
चित्र नं .2 : जलउपयोग गुरुयोजना तथा जलस्रोत व्यवस्थापनकुर्सी.....**Error! Bookmark not defined.**
चित्र नं .3 : जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका मुख्य चरण तथा खुड्किलाहरु .....**Error! Bookmark not defined.**
चित्र नं .4 : वडास्तरीय सडक संजाल..... 18
चित्र नं .5 : नगरपालिकाको भू उपयोग अवस्था विश्लेषण..... 20
चित्र नं .6 : उपजलाधार क्षेत्रहरु र नदि खोला खोल्सी जलग्रह- 22
चित्र नं .7 : नगरपालिकाको मौसमी पात्रो..... 27
चित्र नं .8 : नगरपालिकामा उपलब्ध दक्ष जनशक्तिको वडागत विवरण 28
चित्र नं .9 : उचाई अवस्थितिका आधारमा स्रोतहरु..... 32
चित्र नं .10 : क्षमताका आधारमा मूल मुहान स्रोतहरुको विश्लेषण 33
चित्र नं .11 : विद्यमान मूलमुहान स्रोतहरुमा पानीको गुणस्तर विश्लेषण..... 33
चित्र नं .12 : विद्यमान परिप्रयोगका आधारमा जलस्रोत विश्लेषण 34
चित्र नं .13 : सम्भावित परिप्रयोगका आधारमा जलस्रोत विश्लेषण..... 34
चित्र नं .14 : छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांश चित्र..... 63
चित्र नं .15 : जलस्रोत संरक्षण तथा जलउपयोग क्षेत्रका सरोकारवाला पहिचान चित्र..... 78

संलग्न अनुसूचीहरुको सुचि

अनुसूची-१ SA-1: घरधुरी तथा जनसंख्या सम्वन्धी विवरण
अनुसूची-१ SA-2: भौगोलिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक तथा आर्थिक जानकारि सम्वन्धी विवरण
अनुसूची-१ SA-3: बिद्यमान सहकारि संस्थाहरु सम्वन्धी विवरण
अनुसूची-१ SA-4: बिद्यमान सरोकारवाला संस्थाहरु सम्वन्धी विवरण
अनुसूची-१ SA-5: स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्वन्धी विवरण
अनुसूची-२ TA-1: पानीका स्रोतहरुको विवरण
अनुसूची-३ SA-6: टोलहरुको सुचि
अनुसूची-३ TA-2: बिद्यमान खानेपानी योजनाहरुको सुविधास्तर र संरचानागत विवरण फारम
अनुसूची-४ SA-7: बिद्यमान खानेपानी योजनाहरुको सामाजिक तथा संस्थागत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-8: बिद्यमान कुलो सिचाई योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-3: बिद्यमान कुलो सिचाई योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-9: बिद्यमान लघु सिचाई योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-4: बिद्यमान लघु सिचाई योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-10: बिद्यमान बहु उपयोगी योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-5: बिद्यमान बहु उपयोगी योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-11: बिद्यमान वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्वन्धित योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-6: बिद्यमान वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्वन्धित योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ SA-12: बिद्यमान सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-7: बिद्यमान सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-५ TA-8: बिद्यमान लघु जलविद्‌युत योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OS-1: निर्माणाधिन जलस्रोत सम्वन्धित योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-1: निर्माणाधिन खानेपानी योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-2: निर्माणाधिन कुलो सिचाई योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-3: निर्माणाधिन लघु सिचाई योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-4: निर्माणाधिन बहु उपयोगी योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-5: निर्माणाधिन सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-६ OT-6: निर्माणाधिन लघु जलविद्‌युत योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-७ PL-1: तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-७ TA-9: तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-७ TA-10: तर्जुमा गरिएका सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्वन्धी योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-८ PL-2: तर्जुमा गरिएका कुलो सिचाई योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-८ TA-11: तर्जुमा गरिएका कुलो सिचाई योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-८ PL-3: तर्जुमा गरिएका लघु सिचाई योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-८ TA-12: तर्जुमा गरिएका लघु सिचाई योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-९ PL-4: तर्जुमा गरिएका बहु उपयोगी योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम

अनुसूची-९ TA-13: तर्जुमा गरिएका बहु उपयोगी योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-१० PL-5: तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्वन्धित योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-१० TA-14: तर्जुमा गरिएका वातावरण तथा पर्यावरणसंग सम्वन्धित योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-११ PL-6: तर्जुमा गरिएका सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-११ TA-15: तर्जुमा गरिएका सुधारिएको र परम्परागत घट्ट योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-१२ PL-7: तर्जुमा गरिएका लघु जलविद्युत योजनाहरुको मुख्य विवरण फारम
अनुसूची-१२ TA-16: तर्जुमा गरिएका लघु जलविद्युत योजनाहरुको विस्तृत विवरण फारम
अनुसूची-१३: छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले तर्जुमा गरेका क्षमता विकासका कृयाकलापहरु

संक्षेप र संक्षिप्त नामहरुको सुचि

पालिका	भन्नाले छायाँनाथ रारा नगरपालिका लाई सम्झनु पर्दछ ।
जलउपयोग गुरुयोजना	भन्नाले छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको "जलउपयोग गुरुयोजना २०८०-२०८४ (सन् २०२३ -२०२७)" लाई सम्झनु पर्दछ| ।
एस.डी.ज़ी.	भन्नाले संयुक्त राष्ट्र संघको "दिगो विकास लक्ष्य सन् २०१६-२०३०" लाई सम्झनु पर्दछ ।
एस.डी.पी.	भन्नाले नेपाल सरकार, खानेपानी मन्त्रालयको "नेपाल खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्र विकास योजना वि. सं. २०७४-२०८७" लाई सम्झनु पर्दछ ।
नेपाल रोडम्याप	भन्नाले नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगको "नेपाल: दिगो विकास लक्ष्यहरू- वर्तमान अवस्था र भावी मार्ग चित्र वि. सं. २०७४-२०८७" लाई सम्झनु पर्दछ ।
जलस्रोत व्यवस्थापनकुर्सी	भन्नाले जलउपयोग गुरुयोजनालाई नेपाल सरकारको विद्यमान क्षेत्रगत् विकास संरचनाहरु, कानुनी प्रावधानहरु र दिगो विकास अवधारणा अनुसार निर्माण गर्न तथा गुरुयोजना तयारीलाई सहज बनाई योजना निर्माण प्रकृयालाई व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्नका लागि अवलम्बन गरिएको जलस्रोत व्यवस्थापनकुर्सिको चित्रगत अवधारणालाई सम्झनु पर्दछ । यो अवधारणा सरोकारवालाहरुको बुझाईमा एकरुपता ल्याउन निकै प्रभावशाली औजारका रुपमा रहेको छ । जलस्रोत व्यवस्थापनकुर्सीले औल्याएका क्षेत्रहरुमा केन्द्रित रहेर पालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माण गरिन्छ ।
जलउपयोग सेवा प्रदायक	भन्नाले जलउपयोग आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापनगर्ने उद्धेश्यले स्थापना भई नेपाल सरकार अन्तर्गत दर्ता भएका सरकारी स्वायत्त संस्थान वा सामुदायिक संस्था वा उपभोक्ता समूह वा नीजि उद्योग वा नागरिक समाज वा समूह वा व्यक्तिहरुलाई सम्झनु पर्दछ । हाल नेपालमा जलउपयोग आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापनको भूमिका गर्दै आएका नेपाल खानेपानी संस्थान, नेपाल विद्युत प्राधिकरण, जल उपयोग प्रयोजनका उपभोक्ता समिति, नीजि उद्योग, जल

उपयोग स्व-सेवा गर्ने स–साना उपभोक्ता समूह वा परिवार आदि समेत जल उपयोग सेवा प्रदायक अन्तर्गत पर्दछन ।

खानेपानी सुविधास्तर	भन्नाले खानेपानी आयोजनाहरुले उपभोक्ता घरपरिवारहरुलाई उपलब्ध गराएको खानेपानीको चार तहको सुविधास्तरहरु सुरक्षित व्यवस्थापनसुविधास्तर, आधारभुत सुविधास्तर, सिमित सुविधास्तर, र सुविधा नभएको (सुन्य सुविधास्तर) लाई बुझ्नु पर्दछ । खानेपानी सुविधास्तर सूचकहरु परिमाण, गुणस्तर, पहुच र विश्वसनीयताको आधारमा खानेपानीको समग्र सुविधास्तर निर्धारण हुन्छ । यी चारवटा सुविधा सूचकहरुको समग्र सुविधास्तरलाई खानेपानी सुविधास्तर भन्ने बुझ्नु पर्दछ । अर्थात् खानेपानी सुविधास्तर भन्नाले यस जलउपयोग गुरुयोजनामा परिभाषित गरे अनुसारको उपभोक्ता घरधुरीले खानेपानी धाराबाट उपलब्ध गरेको खानेपानी सुविधास्तर भन्ने बुझ्नु पर्दछ ।
सिबिआरटी	भन्नाले तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन प्राथमिकता निर्धारण गर्दा प्रयोग गरिने “मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार” लाई बुझ्नु पर्दछ ।

कार्यकारी सारांश

कुनै निश्चित स्थान भित्र रहेका पानीका स्रोतहरुको संरक्षण, व्यवस्थापन र न्यायोचित तथा समतामूलक वितरण गर्नका लागि समुदायकै सहभागितामा तयार गरिने जलस्रोत क्षेत्रको एकोकृत आवधिक योजना जलउपयोग गुरुयोजना हो । जलउपयोग गुरुयोजनामा उपलब्ध जलस्रोतहरुको विश्लेषण, लागत अनुमान, सहयोगी सरोकारवाला पहिचान गर्नुका साथै परिकल्पना, लक्ष्य, र लगानी नीति समेत समेटिएको हुन्छ । गुरुयोजनालाई समुदायको क्षमता विकास गर्न, स्रोतहरुको विवेकपूर्ण उपयोग गर्न, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण गर्न, पानीको बहुउपयोग गर्न, जलस्रोत सम्बन्धी विवाद न्युनिकरण तथा समाधान गर्नका साथै सुशासन कायम गरि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न समेतका लागि क्षेत्रगत योजना तर्जुमाको दीर्घकालिन औजारका रुपमा लिन सकिन्छ ।

जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको प्रमुख उद्धेश्य भनेको स्थानीय स्तरमा जलस्रोतको प्रभावकारी, समानुपातिक, पारदर्शी र दक्ष रुपले पानीको बहुउपयोग गर्न एकीकृत योजनाको विकास गर्नु तथा आफ्नो नगरपालिका क्षेत्रका निश्चित समुदाय भित्र तथा समुदाय-समुदायका बीचमा जलस्रोतको समानुपातिक वितरण तथा बाँडफाँड मार्फत दिगो रुपमा पानीसंग सम्वन्धित आवश्यकताहरु पुरा गर्नु रहेको छ। गुरुयोजनाले जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा संम्भावित प्राकृतिक जोखिम व्यवस्थापनका लागि समुदाय र स्थानीय सरकारको क्षमता विकास गर्नुका साथै जलस्रोतका क्षेत्रमा नयाँ अवधारणाहरु जस्तै एकजल अवधारणा, र पानीको उत्पादनशिल उपयोगका लागी स्थानीय जनसमुदायहरुलाई शसक्तिकरण गर्दै समुदाय परिचालन र सचेतिकरणमा टेवा पुऱ्याउंदछ ।

जलउपयोग गुरुयोजनाको तयारि प्रकृया मार्फत महिला, पछाडी परेका समुदाय, अति विपन्न, सीमान्तकृत समुदाय र पानीको उपभोगमा बन्चितिकरणमा परेका भूगोल र समुदायहरुलाई मापदण्डमा आधारित आयोजना प्राथमिकिकरणका सूचकहरुका माध्यमबाट मुलप्रभाविकरण गर्दै खानेपानी लगायतका संविधानले सुनिश्चित गरेका जलस्रोत उपयोगका क्षेत्रहरुका मौलिक हकलाई समेत पुरा गर्न योगदान पुऱ्याउंदछ ।

यस नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका लागि तयारी चरण, क्षमता विकास चरण, अध्ययन चरण, योजना तर्जुमा चरण र प्रतिबेदन लेखन तथा प्रतिबेदन प्रमाणीकरण चरणहरुमा क्षेत्रगत प्राविधिक र सामाजिक विज्ञहरुको परिचालन गरि तथ्याङ्क संकलन, प्रमाणीकरण, बिश्लेषण, र प्रतिबेदन तयार गरिएको छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि NWASH सफ्टवेयर र DAI Collect KoBo मोबाइल एप्लिकेशनको प्रयोग गरिएको छ । संकलित तथ्याङ्कहरुलाई एकत्रित गरि तथ्याङ्कमा रहेका त्रुटीहरु कर्णाली जल परियोजनाको सहयोगमा समन्वय गरि सच्याउने, सान्दर्भिक नरहेका तथ्याङ्कहरुलाई हटाउने कार्य गरिएको थियो । संकलित तथ्याङ्कहरुलाई वडास्तरमा प्रमाणिकरण गोष्ठी संचालन गरि छुटेका तथ्याङ्कहरु लिने र शुद्धीकरण गरिएको थियो । नगरपालिकाका ११ वटै वडाहरुमा वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी संचालन मार्फत योजनाहरुको प्राथमिकीकरण पश्चात नगरपालिकास्तरमा तथ्याङ्क प्रमाणीकरण र योजना तर्जुमा गोष्ठी संचालन गरिएको थियो ।

जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका लागि संकलन गरिएका तथ्याङ्कहरुलाई विभिन्न विधिहरु अपनाई विश्लेषण गरिएको छ । विश्लेषण गरिएका तथ्याङ्कहरुलाई नगरपालिकामा उपलब्ध अन्य तथ्याङ्कहरुसंग तुलना सहित सरोकारवालाहरु माझ गरिएका छलफल अन्तर्क्रिया पश्चात आवश्यक तालिका, ग्राफ, र अनुसूची राखि त्यसको ब्याख्यात्मक स्वरुपमा यो प्रतिबेदन तयार गरिएको छ । छायाँनाथ नगरपालिकामा जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका क्रममा विभिन्न चरणहरु (१३ वटा खुड्किलाहरु) मा सम्पन्न गरिएका प्रक्रियागत क्रियाकलापहरु निम्न अनुसार रहेका छन् ।

- तयारी चरण अन्तर्गत कर्णाली जल परियोजना र सांझेदारहरु बिचको सम्झौता, सुरुवात प्रतिबेदन, तथ्याङ्क संकलनका औजार तथा विधिहरुको छनौट, अभिमुखीकरण तालिम, कार्ययोजना तयारी, आदि गरिएको थियो।

- क्षमता विकास चरणमा १२ जना तथ्याङ्क संकलकहरुलाई N-WASH tools र DAI Collect KoBo Tools को प्रयोग र तथ्याङ्क संकलन सम्बन्धि तालिम संचालन गरिएको थियो ।
- ९३ वटा टोलवस्तीहरुमा सामाजिक तथा प्राविधिक तथ्याङ्कहरु संकलन गरिएको थियो । ति तथ्याङ्कहरु संकलन गर्दा महिला तथा पछाडि परेका वर्गका सवालहरुको अध्ययन गरिएको थियो।
- १४ वटै वडाहरुमा वडास्तरीय २/२ दिने क्षमता विकास तालिमहरु सम्पन्न गरिएको थियो । यस गोष्ठीमा वडा निर्वाचित पदाधिकारीहरु, वडामा रहेका राजनैतिक दलका प्रतिनिधीहरु, वडामा जलस्रोत क्षेत्रमा कार्यरत संघसस्थाका प्रतिनिधिहरु, वडा कर्मचारीहरु (सचिब र प्राविधिक), वडा तहमा गुरुयोजना तयारीका लागि प्राविधिक कार्यसमूहका सदस्यहरु, आमा समूह प्रतिनिधि, दलित तथा जनजाती संघ संस्था/संजाल प्रतिनिधि, अपांगता भएका व्यक्तिहरुको प्रतिनिधि, आदिको सहभागिता रहेको थियो । यस गोष्ठीमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणका विषयवस्तुहरु, नेतृत्व विकास, जल अधिकार, एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापन, जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रिया, जलसुशासन, एक जल अवधारणा, आदि विषयवस्तुहरुमा कार्यक्रम संचालन भएको थियो ।
- नगरपालिकास्तरमा १ पटक अभिमुखीकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी र १ पटक योजना तर्जुमा गोष्ठी संचालन गरिएको थियो ।

विश्लेषणबाट प्राप्त मुख्य तथ्याङ्कहरु र योजना तर्जुमा सारांस:

- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार यस छायाँनाथ नगरपालिकाको कूल घरधुरी संख्या ४९५२ (https://cbs.gov.np) रहेको देखिन्छ भने हाल जल उपयोग गुरुयोजनाका लागि संकलन गरिएको तथ्याङ्क अनुसार कुल घरधुरी संख्या ६४४३ रहेको छ । यस तथ्यांक अनुसार नगरपालिकाको कुल घरधुरी संख्या मध्ये २६% दलित, र ७४% ब्राह्मण/ठकुरी/क्षेत्रि/सन्यासी/ ठकुरी रहेका छन् । जल उपयोगको सेवास्तर अवस्था र योजना तर्जुमा प्रयोजानका लागि अस्थायी बस्तिहरु समेतको घरधुरी संख्या गणना गर्दा त्यस्ता अस्थायी बस्तिहरुका घरधुरी संख्या दोहोरिन गई नगरपालिकाको घरधुरी संख्या राष्ट्रिय जनगणनाको तथ्यांक भन्दा फरक देखिएको छ | त्यसैले यस घरधुरी संख्यालाई जल उपयोग प्रयोजनका लागि अस्थाई वस्तिहरुको समेत भनेर सम्झिनु पर्दछ |
- यस नगरपालिकामा ठुला जलाधारको रुपमा मुगु कर्णाली नदि र छायाँनाथ रारा खोला रहेका छन् भने उपजलाधारको रुपमा रारा त्रिलोक रहेको छ | यी जलाधार क्षेत्रहरुमा रारा ताल, घट्टे खोला, जलेख टाउका झरना, हिलुमद खोला, छाडे खोला, गमगाढ खोला, नाउर खोला, ऋणी मोक्ष खोला, धौलीगाड, भित्र खोला, निजार जेउडे खोला, पापकुण्ड दह, सालिम खोला, शोभा खोला र गरुणनानी दह लगायतका ताल र खोलाहरु र यिनका शाखा, उपशाखा, मूलहरु र हिमक्षेत्र रहेका छन् । यस पालिकामा रहेका स्रोतहरुको सर्वेक्षण गर्दा ३६० वटा मूलहरु (कुवा/नाउला समेत) को तथ्याङ्क संकलन भएको छ भने नदि/ खोला/ खोल्सीहरुको २९ स्थानहरुमा मापन/तथ्याङ्क संकलन भएको छ ।
  - छायाँनाथ नगरपालिकामा हाल विद्यमान खानेपानी आयोजना संख्या ११९ वटा रहेका छन् जसमध्ये ४२% आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था व्यवस्थित स्तरको रहेको छ, १३% आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ भने ४५% आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था अव्यवस्थित रहेको देखिन्छ । विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुबाट उपभोक्ताहरुलाई वितरण गरेको खानेपानी सुविधा विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकाका २७% घरधुरीले मात्र आधारभूत खानेपानी सुविधास्तर पाएको देखिन्छ भने ७३% घरधुरीहरुलाई सिमित सुविधास्तरको खानेपानी सेवा अर्थात् आधारभूत भन्दा तल्लो स्तरको खानेपानी सुविधा रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत खानेपानीको सेवास्तर वृद्धि गर्नको लागि जम्मा ८७ वटा आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ जस मध्ये ११ वटा नयाँ ग्रभिटि आयोजना तर्जुमा गरेको छ जसले ३५७ घरधुरीहरुको खानेपानी सेवास्तर वृद्धि गर्नेछ । त्यसैगरी तर्जुमा भएका ८० वटा मर्मत सम्भार, पुनर्निर्माण तथा सेवा विस्तार आयोजनाहरुबाट ४२६२ घरधुरीहरुको खानेपानी

सेवास्तरमा वृद्धि हुनेछ । अस्थायी मौसमी बस्तिहरुमा पनि खानेपानी तथा सरसफाईको सुविधा आवस्यक हुने भएकोले यस्ता बस्तिहरुमा समेत खानेपानी आयोजना तर्जुमा गरिएको छ ।

- छायाँनाथ नगरपालिकाका हरेक घरधुरीमा शौचालय निर्माण भई नगरपालिका खुला दिशामुक्त घोषणा भएको स्थिति रहेतापनि समाजमा प्रचलित रितिरिवाजका कारण विशेष समयहरुमा चर्पी प्रयोग नगर्ने, विद्यालयहरुमा शौचालयको अपर्याप्त सुविधा, सार्वजनिक शौचालय निर्माण नभएका, आदि कारणहरुले गर्दा अझै पनि कतै कतै खुला दिशा देख्न सकिन्छ । हाल साबुन सहितको हात धुने स्थान रहेका घरधुरी ९% मात्र रहेको देखिन्छ भने चाङ, जुठ्यान भएका ९% र व्यवस्थित ठोस फोहर व्यवस्थापन भएका घरधुरी ८% मात्र रहेका छन् । यस नगरपालिकामा व्यवस्थित पशुपालन र गोठेमल व्यवस्थापन भएका घरधुरी कुनै पनि रहेका छैनन् । नगरपालिकाका ५५ वटा विद्यालयहरु मध्ये ४९ वटामा मात्र शौचालय भएको, र ४२ वटामा मात्र ठोस फोहरको व्यवस्थापन गरेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा दिसाजन्य ढल निकासको निर्माण भएको छैन । शौचालयका दिसाजन्य फोहर सोहि स्थानमा जमिन मुनि सोसिने खाडल बनाएर वा सेप्टिक टङ्की बनाएर व्यवस्थापन गरिएको छ । फोहर पानी प्रशोधनशाला, ल्याण्डफिल साईट आदि निर्माण भएका छैनन् । जलउपयोग गुरुयोजनामा यस नगरपालिकालाई ५ वर्ष भित्रमा पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा गर्ने योजना रहेको छ जस अन्तर्गत ठोस फोहोर व्यवस्थापन, सार्वजनिक शौचालय निर्माण र विद्यालय वास तीन तारा घोषणा गर्ने आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् ।
- त्यसैगरि छायाँनाथ नगरपालिकामा विद्यमान परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरु ४७ वटा रहेका छन् भने २२ वटा लघुसिंचाइ आयोजनाहरु छन् जसबाट हाल ८४४०० रोपनी जमिन सिंचाइ भएको छ । साथै ५ वटा निर्माणाधीन सिंचाइ आयोजनाबाट ९५४ रोपनी जमिन सिंचाइ हुनेछ । विद्यमान कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था मुल्यांकन गर्दा १०% आयोजनाहरु मात्र राम्रो सञ्चालनमा रहेको, ४५% आयोजनाहरु आंशिक सञ्चालनमा, र ४५% आयोजनाहरुको सेवा बन्द अवस्थामा रहेको छ भने लघुसिंचाइ आयोजनाको संचालन अवस्था क्रमश ९%, ६४% र २७% रहेको छ । यस गुरुयोजनामा नगरपालिकाभरिमा जम्मा ५७ वटा परमपरागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जसमध्ये ३५ वटा नयाँ कुलो आयोजना र २२ वटा मर्मत आयोजनाहरु रहेका छन् । तर्जुमा भएका उक्त नयाँ र मर्मत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुबाट ५७५४ घरधुरी लाभान्वित हुनेछन तथापि एकै घरपरिवारको विभिन्न ठाउँमा खेत जमिन हुने भएकोले आयोजनाहरुमा घरधुरीसंख्या दोहोरिन गएको छ । नगरपालिका भरिमा जम्मा ३४ वटा लघुसिंचाइ आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जस मध्ये ३० वटा नयाँ र ४ वटा मर्मत विस्तारका आयोजनाहरु छन् । तर्जुमा भएका लघुसिंचाइ आयोजनाहरुबाट २२१६ घरधुरीहरु लाभान्वित हुनेछन ।
- छायाँनाथ नगरपालिकामा रहेका जम्मा २७ वटा विद्यमान स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण गर्दा, ३०% आयोजना मात्र राम्रो सञ्चालनमा रहेका छन्, ५६% आयोजना मध्यम र १५% आयोजनामा न्युनस्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन रहेको छ । छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत नगरपालिका भरिमा जम्मा ६७ वटा नयाँ स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ जसबाट ४८२९ घरधुरीहरु प्रत्यक्ष लाभान्वित हुनेछन ।
- छायाँनाथ नगरपालिकामा जलउर्जा क्षेत्रमा जम्मा ४ वटा लघुजलविद्युत, ९५ वटा परम्परागत घट्ट र ३ वटा सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । यस नगरपालिकामा हाल रहेका जम्मा ९८ वटा पानीघट्टहरुको अवस्था अध्ययन गर्दा १ वटा (१%) घट्ट राम्ररी चलेको पाईएको छ भने ५४ वटा (५५%) घट्टहरु आंशिक रुपमा चलेको र ४३ वटा (४४%) घट्टहरु बन्द रहेको पाईएको छ । त्यसैगरि यस नगरपालिकामा स्थापना भएका ४ वटा लघु जलविद्युत आयोजनाहरु मध्ये हाल १ वटा (२५%) आयोजना राम्रो सञ्चालनमा छन्, १ वटा (२५%) आंशिक सञ्चालनमा छ भने २ वटा (५०%) आयोजनाहरु बन्द अवस्थामा छन् । संचालन अवस्था नराम्रो हुनमा लघुजलविद्युत आयोजनाको मर्मत गर्न जिल्लास्तरमा सर्भिस सेन्टर नहुनु यसको मुख्य कारण देखिएको छ । आयोजना मर्मतको लागि हाल बुटवल वा काठमाडौँ जानु पर्ने वा प्राविधिकलाई त्यहाँबाट

मगाउनु पर्ने बाध्यता र मर्मतका समान खरिदको लागि ठुलो यातायात तथा भ्रमण खर्च गरेर बुटवल र काठमाडौँका उद्योगहरुमा जानु पर्ने अवस्था, दिनको समयमा विद्‌युत बिक्रि नहुने आदि कारणहरु समेतले गर्दा लघुजलविद्‌युत आयोजनाहरुको संचालन ब्यबस्थापन अवस्था नराम्रो रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत नगरपालिका क्षेत्रमा जम्मा ६२ वटा जलउर्जा उपयोग आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ जसमध्ये ६१ वटा सुधारिएको पानीघट्ट र एक वटा लघु जलविद्‌युत आयोजना रहेका छन् । उक्त सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरुबाट ५७७७ घरधुरीहरु अर्थात् नगरपालिकाका करिब सबै टोल बस्तिहरुलाई कुटानी पिसानी सेवा बस्ति नजिकमा उपलब्ध हुनेछ साथै तर्जुमा गरिएको लघु जलविद्‌युत आयोजनाबाट ७१६ घरधुरीहरुलाई विद्‌युत सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

- यस नगर पालिकामा हाल विद्यमान रहेका ३ वटा बहु-उपयोग आयोजना मध्ये १ वटा को संचालन अवस्था राम्रो रहेको छ, १ वटा आंशिक संचालनमा छ र १ वटा बन्द रहेको छ | यस गुरु योजना अन्तर्गत १६ वटा बहुउपयोगी आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जस मध्ये १४ वटा नयाँ र २ वटा मर्मत तथा सुधार विस्तारका आयोजना रहेका छन् । उक्त तर्जुमा भएका बहुउपयोग आयोजनाहरुबाट २४५८ घरधुरीहरुलाई सिंचाइ/पिसानी/खानेपानी सुविधाहरु उपलब्ध हुनेछ |

छायाँनाथ नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनामा ३२७ वटा जलस्रोत आयोजनाहरू तर्जुमा भएका छन् जसको कुल अनुमानित लागत रु ५९,२२,४७,०००। रहेको छ । यस गुरुयोजनाको लागत अनुमान गर्दा हालको इकाई परल मुल्यका आधारमा अनुमान गरिएको छ, र योजनाहरुको अनुमानित लागतमा वार्षिक मूल्यवृद्धि प्रक्षेपण गरिएको छैन ।

अध्याय १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

जलाधार क्षेत्रमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरुको संरक्षण, सन्तुलित उपयोग र न्यायोचित तथा समतामूलक वितरणका लागि उक्त जलाधार क्षेत्रका समुदायहरुको सहभागितामा तयार गरिने एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापनतथा उपयोगको आवधिक योजना नै जलउपयोग गुरुयोजना हो । जलउपयोग गुरुयोजनामा उपलब्ध जलस्रोतहरुको विश्लेषण, विद्यमान उपयोग अवस्था, आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था, सम्भावित जलउपयोग तथा सेवा अवस्थाको परिकल्पना, लक्ष्य, रणनीति, योजना तर्जुमा, प्राथमिकीकरण, लागत अनुमान, लगानी सरोकारवालाहरुको पहिचान तथा बजारीकरण नीति समेत समेटिएको हुन्छ । जलउपयोग गुरुयोजनालाई स्थानीय सरकारको क्षमता विकास, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण, स्रोतहरुको विवेकपूर्ण तथा बहुउपयोग, जलस्रोत सम्बन्धी विवाद समाधान साथै संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि सहितको दिर्घकालिन जलस्रोत क्षेत्रगत योजना तर्जुमा गर्ने औजारको रुपमा लिन सकिन्छ । त्यसैगरि गरिब र सीमान्तकृत समूहको बसोबास भएका क्षेत्रहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिंदै पानीका स्रोतहरुको संरक्षण तथा व्यवस्थापनर उपयोगमा ती समूहहरुको सहभागिता सुनिश्चित गर्नुका साथै जलउपयोग सेवामा पछाडी परेका र सामाजिक तथा आर्थिक रुपले जोखिममा रहेका समूहहरुको जलउपयोगमा पहुँच सुनिश्चित गर्न जलउपयोग गुरुयोजना प्रभावकारी औजारको रुपमा रहेको छ ।

जलउपयोग गुरुयोजनाले विश्वव्यापि सर्वमान्य जल व्यवस्थापनका सिद्धान्तहरुलाई पुर्णतया अंगिकार गरेको छ, जुन निम्न प्रकार छन् । सन १९९२ को जनवरीमा डब्लिन सम्मेलनले स्वच्छ पानीका स्रोतहरुको व्यवस्थापनगर्न चार मार्गदर्शक सिद्धान्तहरु स्थापित गरेको छ । साथै सन् १९९२ को जुन महिनामा रियोदि जनरियोमा सम्पन्न सयुक्त राष्ट्रसंघको वातावरण र विकास सम्मेलनको एजेण्डा २१ मा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनसम्बन्धी उक्त डब्लिन सिद्धान्तलाई अनुमोदन गरेको छ । जुन निम्न अनुसार छन् ।

- शुद्ध पानी सिमित र जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको छ, जुन बाँच्न, विकास गर्न तथा वातावरणीय दृष्टीकोणले अत्यावश्यक छ ।
- पानीको विकास र व्यवस्थापनसहभागितात्मक विधिको आधारमा हुनुपर्छ जसले उपभोक्ता, योजनाविद् र नीति निर्मातालाई समाहित गर्दछ ।
- पानीको सुरक्षात्मक व्यवस्थापनमा महिलाहरुको भुमिका महत्वपुर्ण हुन्छ ।
- पानी सामुदायिक वस्तु हुनुका साथै यसको सामाजिक र आर्थिक रुपले उच्च महत्व रहेको छ।

१.१.१ जलस्रोत क्षेत्रका राष्ट्रिय नीति तथा कानुनी प्रावधानहरु

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ मा रहेको मौलिक हक र कर्तव्यको धारा ३०(१) मा स्वच्छ वातावरणको हकमा "प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ" भन्ने उल्लेख छ भने धारा ३५(४) अन्तर्गत स्वास्थ्य सम्बन्धी हकमा "प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ" भन्ने उल्लेख छ । संविधानको धारा ५१ अन्तर्गत राज्यका नीतिमा जनसहभागितामा आधारित जलस्रोतको उपयोग, स्थानीय समुदायलाई प्राकृतिक स्रोतको उपयोगमा प्राथमिकता र अग्राधिकार दिनुपर्ने र आधारभूत वस्तु तथा सेवामा सबै नागरिकको समान पहुँचका साथै पछाडि परेका वर्ग, क्षेत्रलाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्ने व्यवस्था छ ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको एकल तथा साझा अधिकार सूचिको व्यवस्था गरेको छ । उक्त सूचिमा उल्लेख भए अनुसार आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ, खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना तथा जलाधार संरक्षण जस्ता विषयहरू स्थानीय तहको अधिकार अन्तर्गत पर्दछन् । खानेपानी ऐन २०७९ को परिच्छेद १० उपदफा ५६ मा "नेपाल सरकारले पानीका स्रोत, परिमाण, गुणस्तर, लाभान्वित क्षेत्र तथा खानेपानी तथा सरसफाइ प्रणालीका सम्पूर्ण अवयवहरु प्रस्ट देखिने गरी तोकिएको समयावधि भित्र विद्युतीय अभिलेख सहितको एकीकृत नक्सा तयार गर्नु पर्नेछ" भन्ने उल्लेख गरि नगरपालिकाहरुको खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थित अभिलेखीकरणमा जोड दिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ६ अन्तर्गत योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा "नगरपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत र विषयक्षेत्रगत योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ" भनी उल्लेख गरेको छ ।

नेपाल सरकारले दिगो विकास लक्ष्य लगायत जलस्रोत, वातावरण, खानेपानी र सरसफाइसित सम्बन्धित विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय घोषणा तथा अभिसन्धिहरूको अनुमोदन गर्दै तिनको कार्यान्वयनका लागि प्रतिबद्धता जनाएको छ । दिगो विकास लक्ष्यको छैटौँ बुँदाले सन् २०३० सम्म खानेपानी तथा सरसफाइमा सबैको खासगरी महिला, बालबालिका तथा जोखिममा परेका समुहका लागि पहुँच सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

संविधान प्रदत्त मौलिक हकहरूको निर्बाध उपभोग तथा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिका लागि जलस्रोतको बहुआयामिक उपयोग र त्यसको प्रभावकारी व्यवस्थापनअत्यावश्यक छ र यस कार्यमा स्थानीय तहको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । नेपालको संविधान, २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा उल्लिखित अधिकार क्षेत्रहरू उपयोग गरी प्रभावकारी जलस्रोत व्यवस्थापनद्वारा नागरिकको मौलिक अधिकार सुरक्षित गर्ने गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दिगो विकास लक्ष्यहरू खास गरी दिगो विकास लक्ष्य अन्तर्गत छैटौं लक्ष्यको प्राप्तिका लागि र लक्ष्य ५, ७ र १३ प्राप्त गर्न सहयोगका लागि यो जलउपयोग गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।

१.१.२ एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका अवधारणा र सिद्धान्त

जलउपयोग गुरुयोजना भनेको जलस्रोतको योजना तयार गर्ने एकीकृत, सहभागितात्मक र समावेशी पद्धति हो । यो कुनै निश्चित स्थानमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको विकास एवम् त्यसको न्यायोचित तथा समतामूलक वितरण गर्नका लागि स्थानीय समुदायकै सहभागितामा तयार गरिने जलस्रोत क्षेत्रको आवधिक योजना हो । यसमा स्थानीय समुदायको सहभागितामा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको पहिचान तथा मापन गर्नुका साथै तिनलाई कुन कुन प्रयोजनका निम्ति उपयोग गर्ने भन्ने निर्णय गरिएको हुन्छ । यसमा योजनाहरूको लागत अनुमानका साथै तिनलाई कार्यान्वयन गर्ने रणनीति, लक्ष्य र परिकल्पना समेत समेटिएको हुन्छ । यसले स्थानीय समुदाय, विशेष गरेर पछाडि रहेका समुहहरूको क्षमता विकास गर्न, पानीका स्रोतहरूको विवेकपूर्ण उपयोग गर्न, वातावरण संरक्षण गर्न, जलस्रोत सम्बन्धी विवाद समाधान गर्नका साथै सुशासन कायम गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ ।

यस गुरुयोजनाको स्वामित्व सम्बन्धित नगरपालिकामा रहेको हुन्छ भने समन्वयको जिम्मेवारी नगरपालिका स्तरीय जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिमा रहेको हुन्छ । यस गुरुयोजनाले वातावरणीय पक्ष, जलवायु परिवर्तन र यसका असरहरूसँग जुध्ने जस्ता विषयहरूमा समुदायलाई सुसूचित हुन जोड दिन्छ । यो गुरुयोजना सुशासनको प्रवर्द्धन र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितताका लागि पारदर्शिता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यास गराउँदै महिला तथा विभिन्न

जातजातिहरूको समानुपातिक प्रतिनिधित्व मार्फत् स्थानीय समुदायहरूको सहभागितात्मक अवधारणा अबलम्बन गरी तयार गरिन्छ ।

१.१.३ दिगो विकासका लक्ष्य

सहस्राब्दी विकास लक्ष्यहरूको सापेक्षिक सफलतामा आधारित रहेर दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई सन् २०३० सम्ममा अवलम्बन गर्न र हासिल गर्न नेपाल प्रतिबद्ध रहेको छ । दिगो विकास लक्ष्यले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै सहमति भएका साझा विकासका उद्देश्यहरू तथा सवालहरुमा विश्व समुदायको एकवद्धता हुनुका साथै विश्वब्यापी न्यायोचित तथा समतामुलक विकासका महत्वाकाङ्क्षाहरूलाई सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय अभिलाषाहरूमा व्यापक रूपमा प्रतिविम्बित गरेको छ। दिगो विकास लक्ष्यहरू केवल अन्तर्राष्ट्रिय महत्वपूर्ण कोसेढुङ्गा मात्र नभएर विश्वव्यापी साझा प्रगतिका निम्ति नेपालले गरेका प्रतिबद्धताहरूलाई समेत प्रतिनिधित्व गरेको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यहरू सरकारको मात्र जिम्मेवारी नभएर सबै नागरिक तथा यसको कार्यन्वयनमा सहजीकरण गर्ने सबै संस्थागत निकायहरुको उत्तिकै जिम्मेवारी रहेको छ । यी लक्ष्यहरू हासिल गर्नका निम्ति नेपाल सरकार राष्ट्रिय योजना आयोगले "दिगो विकास लक्ष्यहरु: वर्तमान अवस्था र भावी मार्गचित्र २०१६-२०३०" तयार गरी लागु गरेको छ । नेपाल सरकारले तयार गरेको भावी मार्गचित्र (Roadmap) अनुसारका लक्ष्य प्राप्तिकालागि राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका सरकारहरू बीच प्रभावकारी समन्वयका साथै सरकारी, गैरसरकारी, विकास साझेदार, नीजि र सामुदायिक क्षेत्रहरूसँग रणनीतिक साझेदारी गर्न आवश्यक छ ।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घले सन् २०१६ देखि २०३० सम्मका लागि दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्यहरू र १६९ वटा परिमाणात्मक लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको छ । सहस्राब्दी विकास लक्ष्यहरूलाई प्रतिस्थापन गर्ने गरी पृथ्वी, मानिस र तिनीहरूको समृद्धिको निम्ति विश्वव्यापी रूपमा सहमति गरिएका विकासका साझा खाका नै दिगो विकास लक्ष्यहरू हुन् । दिगो विकास लक्ष्य मूलतः सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको जगमा बसेको छ र यसले

अधिकारमा आधारित दिगो विकासका वृहत दायरा समेटेको छ ।

चित्र नं. 1 : दिगो विकास लक्ष्यहरु

जलउपयोग गुरुयोजना मुख्यतया दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य-६ हासिल गर्न योजना तर्जुमा गर्नेछ । तथापि यस गुरुयोजनाले दिगो विकास लक्ष्यमा उल्लेखित लक्ष्यहरु मध्ये तपसिल अनुसार चर्चा गरिएका लक्ष्यहरु हासिल गर्न सहयोग गर्नेछ ।

लक्ष्य ५: लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालिकालाई सशक्त बनाउने ।

- राजनीतिक, आर्थिक र सार्वजनिक जीवनका सवै निर्णायक तहमा महिलाहरुको पूर्ण प्रभावकारी नेतृत्व सहभागिता समान अवसर सुनिश्चित गर्ने ।

लक्ष्य ६: सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाइको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापनसुनिस्चित गर्ने ।

६.१ सुरक्षित खानेपानी सेवामा सबैको न्यायोचित पहुँच भएको हुनेछ ।
६.२ सुरक्षित सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधामा सबैको पर्याप्त र न्यायोचित पहुँच भएको हुनेछ ।
६.३ पानीको गुणस्तरमा सुधार हुनेछ ।
६.४ सबै क्षेत्रमा पानीको उपयोग दक्षतालाई उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि गरी सबैलाई पानीको आपूर्ति सुनिश्चित हुनेछ ।
६.५ एकीकृत जलस्रोत व्यबस्थापनको कार्यान्वयन हुनेछ ।
६.६ पानी सम्बन्धी पर्यावरण (हिमाल, जंगल, नदि, ताल तलैया, आदि) को संरक्षण तथा पुनर्भरण हुनेछ ।

लक्ष्य ७ : सबैका लागि किफायती, विश्वसनीय, दिगो तथा नवीकरणीय उर्जामा पहुँच सुनिस्चित गर्ने ।

७.१ सबैका लागि किफायती, विश्वसनीय, दिगो तथा नवीकरणीय उर्जामा पहुँच सुनिस्चित गर्ने।

७.२ विश्वब्यापी उर्जा मिश्रणमा नविकरणिय उर्जाको हिस्सालाई उल्लेख्य मात्राले वृद्धि गर्ने ।
७.३ विश्वब्यापी उर्जा दक्षता सुधारको दरलाई दोब्बर गर्ने ।

लक्ष्य १३: जलवायु परिवर्तन र यसको प्रभाव नियन्त्रण गर्न तत्काल पहल थाल्ने ।

१३.१ जलवायु परिवार्तनबाट उत्पन्न जोखिम र प्राकृतिक प्रकोपको समनुकुलन तथा अनुकुलन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
१३.२ राष्ट्रिय नीति, रणनीति तथा योजनाहरुमा जलवायु परिवर्तनबाट उत्पन्न जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी उपायहरु समायोजन गर्ने ।
१३.३ संस्थागत क्षमता विकास तथा जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने ।

१.१.३ अन्तर क्षेत्रगत सवालहरु (लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद जोखिम व्यवस्थापन)

यस जलउपयोग गुरुयोजनाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनलाई गुरुयोजनाको चारवटै विकास क्षेत्रको योजना तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्दा सामाजिक समावेशीकरण तथा वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरण संबन्धित अवधारणाको सुनिश्चितता गरि स्थानीय उपभोक्ताहरुमा स्वामित्वको आत्मबोध गराई दिगो विकासका क्रियाकलापहरु गर्ने सिद्धान्त लिएको छ ।

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण:

जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रिया समष्टिगत रूपमा पारदर्शिता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यास सहित सरसफाइ र स्वच्छताको क्षेत्रमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने एउटा प्रभावकारी प्रक्रिया एवम् औजारको रुपमा अभ्यास हुदै आएको छ। । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रिया र कार्यान्वयन गर्दा अनिवार्य गरेको छ । जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रियामा नगरपालिकास्तरीय मूल समिति र वडास्तरीय उपसमितिहरू वा गुरुयोजना तर्जुमा प्राविधिक समुहको सक्रिय सहभागिता रहन्छ । यी समितिहरूले नै आ-आफ्नो क्षेत्रमा जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमाका लागि समन्वय, सामाजिक परिचालन र नेतृत्व गर्दछन् । यी वडास्तरीय उपसमितिहरूमा उक्त क्षेत्रमा बसोवास गर्ने महिला तथा विभिन्न जातजातिहरूको समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिएको हुन्छ । जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने क्रममा नगरपालिकाभित्र रहेका जलस्रोतहरूको पहिचान र तिनको उपयोग के कसरी गर्ने भन्ने निर्णय उक्त समितिहरुले गर्दछ ।

जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमाका लागि संकलन गरिने तथ्याङ्कहरुमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी तथ्याङ्कहरु प्राथमिकताका साथ समाबेस गरिएको छ । जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा जलस्रोत र सरसफाइका क्षेत्रमा तर्जुमा भएका आयोजनाहरूको प्राथमिकताक्रमको निर्णय वर्तमान सेवास्तर र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सूचकहरुलाई विशेष महत्व दिदै निर्धारण हुन्छ साथै योजनाहरुको कार्यान्वयनमा समेत नगरपालिकाले उक्त प्राथमिकताक्रम अनुसार लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई मुलप्रभाहमा ल्याई योजनाहरूको कार्यान्वयन गर्दछ ।

पानीको घरायसी प्रयोगका लागि महिलाहरु पानीसंग बढी संलग्न हुने हुँदा स्रोत पहिचान, स्रोत छनौट देखि योजना तर्जुमाका चरणहरुमा जलउपयोग गुरुयोजनाले महिलाहरुको उल्लेख्य सहभागिता गराउने गर्दछ ।

त्यस्तै अपांगता भएका व्यक्तिहरुको खानेपानी र सरसफाइ जस्ता आधारभूत सेवाहरुमा पहुँच बढाउन तथा अपांगतामैत्री अवधारणाको विकासका लागि उनीहरुको जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणका हरेक चरणमा सहभागिता सुनिश्चित गर्दछ । हाम्रो देशको परिवेशमा जलस्रोतको पहुँच र नियन्त्रणमा लैङ्गिकताका आधारमा छाउपडी र जातीय भेदभावदबाट प्रायः महिला, बालिका र सीमान्तकृत समूहका सदस्यहरू बढी प्रभावित भएको देखिन्छ । स्रोतको बाँडफाँड र योजना तर्जुमा गर्दा महिला तथा सीमान्तकृत समूहको सहभागिताले उनीहरूको जलस्रोत तथा खानेपानी सेवास्तरमा सुधार सुनिश्चितता, समयको बचत हुनुका साथै लैङ्गिक हिंसाको जोखिम, शोषण, र नकारात्मक परिणामहरू कम गर्न मद्धत गर्दछ । साथै समुदायको जीविकोपार्जन प्रत्यक्ष रुपमा पानीसँग जोडिएको हुने हुँदा त्यस्ता विपन्न वर्गहरुको सहभागिताले जीविकोपार्जनका अवसरहरु सबैलाई हुनेछ । जलउपयोगका आयोजनाहरु तर्जुमा गर्दा कोहि पनि नछुट्ने अवस्था सुनिश्चित गर्नको लागि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका रणनीतिहरुलाई यस नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रियामा समेत अवलम्बन गिरएको छ ।

जलवायु परिवर्तन:
जलवायु परिवर्तन विश्वव्यापी मुद्दा हो । नेपालको परिप्रेक्षमा पनि यो प्रमुख वातावरणीय तथा सामाजिक चुनौतीको रूपमा उभिएको छ । नेपालको हिमाली क्षेत्र र त्यसका जलाधार क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनको असर अझ बढी देखिइरहेको छ । तापक्रम वृद्धि भएको कारणले हिमक्षेत्र परिवर्तन, हिम पहिरो जाने, अनियमित वर्षा, मनसुनी वर्षाको तालिकामा गडबडी, एक्कासि आउने बाढी पहिरोमा वृद्धि, नदी कटान आदि जलवायु परिवर्तनका असरहरू हाल नेपालमा देखिएका छन । पानीका मूलहरू बिस्तारै सुक्दै जानु यसको अर्को प्रमुख प्रभाव हो । अनियमित वर्षा, उच्च तीव्रताका साथ हुने वर्षा आदिका कारण पहाडी क्षेत्रमा वर्षाको पानी सिधै बगेर जाने तथा सतहमा नछिर्ने हुँदा जमिनमा पानीको सतह कम हुँदै विस्तारै स्रोतहरू सुक्दै गएको अवस्था छ । फलस्वरूप खोलानाला, पोखरी तथा झरनाहरूमा विस्तारै पानीको सतह घट्दै गइरहेको छ र अन्ततोगत्वा यसको प्रभाव खानेपानी, कृषि प्रणाली, सिंचाइ, जलउर्जा, जैविक विविधता जस्ता विभिन्न क्षेत्रमा परिरहेको छ । यसले गर्दा स्थानीय रूपमा मौसमी सिंचाइमा समेत असर पर्न गई कृषकहरूको खेती गर्ने समय तालिकामा असर गरेको छ । यसबाहेक पानीका मूलहरू सुक्दै गइरहेका कारण आजभोलि ग्रामीण भेगका बासिन्दाहरूलाई पानीको स्रोत पहिले भन्दा टाढा रहेको अवस्था छ । यस्तो अवस्थाले भविष्यमा हुन सक्ने पानीको सङ्कटलाई सङ्केत गर्छ ।

स्थानीय स्तरमा पानीका स्रोतहरूको संरक्षण, जलाधार क्षेत्र संरक्षण, वर्षाको पानी सङ्कलन र पानीको उपयुक्त उपयोग नै जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलन हुने उपायहरू हुन सक्छन । जलउपयोग गुरुयोजनाले नगरपालिकाको जलस्रोत योजना तर्जुमा गर्दा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद जोखिम व्यवस्थापनजस्ता अन्तरक्षेत्रीय सवालहरुमा सरोकारवालाहरुको क्षमता विकासमा सहयोग गर्नुका साथै सचेतिकरण र स्थानीय स्रोत साधनको विश्लेषण सहित दिगो उपायहरूको प्रवर्द्धनमा विशेष जोड दिएको छ ।

१.२ जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्देश्य र क्षेत्र

१.२.१ जलउपयोग गुरुयोजनाको उद्धेश्य

यस जलउपयोग गुरुयोजनाले छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा उपलब्ध जलस्रोतको प्रभावकारी, समानुपातिक, पारदर्शी र दिगो रुपले पानीको बहुउपयोग गर्न एकीकृत योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने उद्धेश्य राखेको छ । गुरुयोजनाले नगरपालिका भित्रका समुदाय-समुदायका बीचमा जलस्रोतको उपयुक्त उपयोग,

समानुपातिक वितरण, बाँडफाँड र पर्यावरण संरक्षण मार्फत दिगो रुपमा सबै प्रकारका आवश्यकताहरु पुरा गर्न सुनिश्चितता प्रदान गर्दछ ।

जलउपयोग गुरुयोजनाका विशिष्ट उद्देश्यहरु यसप्रकार छन ।

- नगरपालिका भूगोल भित्रका जलस्रोतहरुको वस्तुस्थिति पत्ता लगाउनुका साथै जलस्रोतसंग सम्वन्धित सुचना तथा सेवास्तर पहिचान गर्न ।
- नगरपालिकामा पानीका उपलब्ध सबै स्रोतहरुको विश्लेषण गरी स्रोतहरुको न्यायोचित र विवेकपुर्ण वितरण गर्न । साथै आयोजना प्रति अपनत्वको भावनाको विकास गरी निर्मित संरचना तथा सेवाहरुलाई दिगो बनाउन ।
- जलस्रोतको बहुउपयोग गर्नको लागि नगरपालिकाको अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन योजना तय गरी यस क्षेत्रमा दीर्घकालिन लगानी प्राप्त गर्न ।
- वातावरणीय दिगोपनाको साथै जल सम्बन्धी भौतिक पुर्वाधारहरु र तिनको दिगो व्यवस्थापनको संस्थागत र वित्तीय व्यवस्थापनसुनिश्चित गर्न ।
- नगरपालिकामा जलस्रोत क्षेत्रको लगानी नीति तथा दुरदृष्टी रणनीति निर्माण गरेर लक्ष्य हासिल गरी आन्तरिक एवम् बाह्य स्रोत तथा सरोकारवालाहरुको पहिचान गरी समन्वय तथा सहकार्य गर्न ।
- नगरपालिका स्तरका जलस्रोत र यस सँग सम्बन्धित प्राकृतिक स्रोतहरुको संरक्षण गर्न, र नगरपालिकामा पूर्ण सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्न ।
- नगरपालिकाका जलस्रोत संरक्षण तथा उपयोग, सरसफाइ र स्वच्छताको क्षेत्रमा पारदर्शीता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यासको माध्यमवाट सुशासन प्रवर्द्धन गर्न ।
- गुरुयोजनाको समग्र कार्यान्वयनमा महिला, पछाडी परेका वर्ग, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत समुदायको अर्थपुर्ण सहभागिता र लाभ सुनिश्चित गराउन ।
- जलस्रोत सम्बन्धी आयोजना कार्यान्वयन गर्दा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन र विपद जोखिम व्यवस्थापनका पक्षहरु प्रति विशेष चासो र सचेत रहँदै सो क्षेत्रमा आवश्यक नीति नियम रणनीति तर्जुमा गर्नमा सहयोग गर्नुका साथै कार्यान्वयन पक्षमा समेत विशेष महत्वका साथ प्राथमिकता दिन ।

१.२.२ जलउपयोग गुरुयोजनाले समेट्ने क्षेत्रहरु

यस जलउपयोग गुरुयोजनाले छायाँनाथ रारा नगरपालिका भित्र अवस्थित पानीका स्रोतहरु जस्तै मूल मुहान, खोला, नदि, ताल, हिउँ, जमिन मुनिको पानी, आदि पृथ्बीको सतह भित्रका र सतहका पानीका स्रोतहरु र वर्षात स्रोतका पानी व्यवस्थापनगरी दिगो उपयोग गर्न मध्यकालीन योजना तर्जुमा गर्नेछ । गुरुयोजनाले समेट्ने दिगो जलउपयोग व्यवस्थापनका क्षेत्रहरुलाई जलस्रोत व्यवस्थापनकुर्सीले निम्न अनुसार स्पस्ट ब्याख्या गर्दछ ।

जलस्रोत व्यवस्थापनकुर्सीः

जलउपयोग गुरुयोजनालाई नेपाल सरकारको विद्यमान क्षेत्रगत विकास संरचनाहरु, कानुनी प्रावधानहरु र दिगो विकास अवधारणा अनुसार निर्माण गर्न तथा गुरुयोजनाको समग्र स्वरूप ब्यक्त गर्न साथै योजना तर्जुमा प्रकृयालाई व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्नका लागि जलउपयोग व्यवस्थापनकुर्सिको अवधारणालाई अवलम्बन गरिएको छ । यो अवधारणा सरोकारवालाहरुको बुझाईमा एकरुपता ल्याउन निकै प्रभावशाली औजारका रुपमा रहेको छ । जलस्रोत व्यवस्थापनकुर्सीले औल्याएका तथा गुरुयोजनाले समेट्ने चार वटा जलस्रोत विकास विषयगत क्षेत्रहरुको चर्चा तल गरिएको छ ।

चित्र नं. 2: जलउपयोग गुरुयोजना तथा जलस्रोत व्यवस्थापन कुर्सी

खानेपानी तथा सरसफाइ: खानेपानीका आयोजनाहरु (नयाँ, मर्मत, पुन:निर्माण, सेवाविस्तार) । सतह, भुमिगत, वर्षातका स्रोतहरुको प्रयोग; ग्राभिटी पाइपलाईन खानेपानी, लिफ्ट खानेपानी, ओभरहेड पाइपलाइन खानेपानी, लिफ्ट खानेपानी आयोजना; चर्पी निर्माण, सरसफाइ, स्वच्छता, व्यक्तिगत/घरेलु/ वातावरणीय सरसफाइ, पूर्ण सरसफाइ योजना, विद्यालय वास तिन तारा योजना, ठोस फोहोर व्यवस्थापन, दिसाजन्य लेदो तथा फोहरपानी व्यवस्थापन, आदि ।

सिंचाइ तथा निकास: परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजना, लघुसिंचाइ आयोजना (फोहरा सिंचाइ, थोपा सिंचाइ, प्लाष्टिक पोखरी, आदि) र ढल निकास आयोजनाहरु (नयाँ, मर्मत, पुन:निर्माण, सेवाविस्तार) ।

वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण: वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरु (नयाँ, मर्मत, पुन:निर्माण, सेवाविस्तार) । स्रोतहरुको पुनर्भरण, पुनर्धारण तथा पुनर्प्रयोग क्रियाकलापहरु, वर्षातको पानी संकलन, पुनर्भरण पोखरी निर्माण (मनोरञ्जनात्मक पोखरी, धार्मिक पोखरी, माछापोखरी पोखरी, आहाल पोखरी), वन व्यवस्थापन, बृक्षारोपण, चरन क्षेत्रहरुको व्यवस्थित विकास, पाखो तथा गह्रा सुधार, नदी नियन्त्रण, पहिरो नियन्त्रण, स्रोत सुधार, जलाधार संरक्षण, आदि ।

जलउर्जा र बहुउपयोग: परम्परागत पानीघट्ट, सुधारिएको पानीघट्ट, लघु/साना जलविद्युत, बहुउपयोगी आयोजनाहरु (नयाँ, मर्मत, पुन:निर्माण, सेवाविस्तार) । बहुउपयोगी आयोजनाहरु जस्तै: खानेपानी + लघु सिंचाइ, खानेपानी + सुधारिएको घट्ट, कुलो सिंचाइ + परम्परागत घट्ट, कुलो सिंचाइ + सुधारिएको घट्ट, कुलो सिंचाइ + जलविद्युत, खानेपानी + माछा पोखरी / जनावरका लागि पानी, लघु जलविद्युत + धार्मिक प्रयोजन एवम् जलक्रिडास्थलका लागि पानी + उन्नत स्तरको जीविकोपार्जन लघुवित्त विकास (सामुदायिक संस्था र सहकारी), आदि

माथि उल्लेखित मुख्य क्षेत्रहरु बाहेक गुरुयोजना तर्जुमाको समग्र चरणहरुले तपसिलका विषयवस्तुहरु समेत समेटेको हुन्छ ।

- जलवायु परिवर्तन अनुकुलन र विपद जोखिम व्यवस्थापनसम्बन्धी स्थानीय उपायहरु ।
- सरोकारवालाहरुको छलफलको थलो: जलस्रोतहरुको समष्टिगत प्रयोगमा उत्पन्न हुन सक्ने विवाद न्युनिकरण, जलाधार क्षेत्रहरु बिचको पारस्परिक सम्वन्ध, पानीका उपयोगका क्षेत्रहरुको प्राथमिकता, आदि ।
- टेवा तथा क्षमता अभिवृद्धि: स्थानीय तह, समुदायहरुको आन्तरिक र बाह्य स्रोतसाधनको पहिचान तथा परिचालन, जनसहभागिताका पक्षहरु, राजनैतिक क्षेत्रको प्रतिवद्धता, कानुनी विषयहरुको सचेतिकरण, स्थानीय स्रोतसाधनहरुको समग्र विश्लेषण, स्थानीय समुदायहरुको क्षमता विकास, आदि ।

१.३ जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमामा अपनाइएका पद्धतिहरु

१.३.१ स्थानीय तहका विद्यमान रणनीतिक योजनाको समीक्षा

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन शुरु गरेको भएतापनि जल उपयोगका सबै क्षेत्र समेटेर एकीकृत रुपमा गुरुयोजना तर्जुमा यस वर्षदेखि सुरु भएको छ । यसरी नगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनाको सिद्धान्त अनुसारको दिगो जलस्रोत व्यवस्थापनतथा उपयुक्त जलउपयोग नीति अवलम्वन गर्न प्रारम्भ गर्नेछ । यस नगरपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइलाई मानव अधिकारको रुपमा प्राथमिकता दिदै आएको छ । साथै छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइ आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनलाई अवलम्वन गर्ने रणनीति लिएको छ । नगरपालिकाले वास प्लानले प्राथमिकतामा राखेका खानेपानी तथा सरसफाइका आयोजनाहरुलाई प्राथमिकताक्रम अनुसार कार्यान्वयन गरेको छ । सन्तुलित र न्यायोचित विकासको लागि तथ्याङ्कमा आधारित योजना तर्जुमा विधिको अवलम्वन र निर्धारण गरेको प्राथमिकता अनुसार आयोजना कार्यान्वयन गर्ने विधिको अवलम्वन गर्ने यस नगरपालिकाको सिद्धान्त रहेको छ । छायाँनाथ रारा नगरपालिका हिमाली क्षेत्रमा अवस्थित रहेकोले यस नगरपालिकाले जलवायु परिवर्तन र यसले पार्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्ने क्रियाकलापहरु तथा पर्यावरण संरक्षणलाई विशेष प्राथमिकता दिने रणनीति लिएको छ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले हालसम्म जलस्रोतसंग सम्वन्धित देहायका ऐन, नीति, निर्देशिका, कार्यविधी, रणनीति तथा योजनाहरु निर्माण गरेको छ ।

क्र. सं.	नगरपालिकामा निर्मित ऐन, नीति, निर्देशिका, कार्यविधी, रणनीति तथा योजनाहरु	कार्यान्वयन को अवस्था
१	जनजाती हेल्प डेस्क सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ लिंक: https://chhayanathraramun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको
२	गरीबसँग नगर प्रमुख कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधी, २०७६ (पहिलो संशाधन २०७९) लिंक: https://chhayanathraramun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको
३	लक्षीत वर्ग सिलाई कटाई कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ लिंक: https://chhayanathraramun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको

४	व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ लिंक: https://chhayanathraramun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको
५	नगरस्तरीय महिला हेल्प डेस्क स्थापना तथा कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९ लिंक: https://chhayanathraramun.gov.np/act-law-directives	कार्यान्वयनमा रहेको
६	नगर वस्तुगत विवरण, २०७५	कार्यान्वयनमा रहेको
७	छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको स्वास्थ्य प्रोफाइल, २०७८ लिंक:http://103.233.56.101:5003/profiling/main/chhayanath	कार्यान्वयनमा रहेको
८	रारा खत्याड जलाधार प्रोफाइल, सन् २०१९ लिंक:https://chhayanathraramun.gov.np/sites/chhayanathraramun.gov.np/files/Rara.pdf	कार्यान्वयनमा रहेको

१.३.२ रणनीतिक योजनाको एकीकरण

यस नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा खानेपानी मन्त्रालयबाट निर्देशित खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना तर्जुमालाई समेत अद्यावधिक गरी नेपाल सरकारको जलस्रोत क्षेत्रका दिगो विकास लक्ष्यहरु हासिल गर्ने लक्ष्य राखी एकीकृत जलउपयोग योजना तयार गरिएको छ । गुरुयोजनाले एकीकृत जलस्रोत योजना तर्जुमा, जलस्रोत संरक्षण तथा स्रोतहरुको सन्तुलित प्रयोग, पानीको न्यायोचित वितरण, पानीको दिगो तथा बहुउपयोग, पानीको प्रयोगमा विवाद समाधान र जलाधार क्षेत्रको माथिल्लो र तल्लो भागमा बसोवास गर्ने जनताहरु बीच पानीको उपयोगमा आपसी सद्भाव (upstream-downstream linkage) कायम गर्ने रणनीति लिएको छ । गुरुयोजनाले जलस्रोत अन्तर्गतका जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद जोखिम व्यवस्थापनक्रियाकलापहरुलाई समेत यस गुरुयोजनामा समाबेस गर्ने रणनीति अबलम्बन गरेको छ । साथै गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयनका सबै चरणमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई अनिवार्य अबलम्बन गर्ने नीति लिएको छ ।

१.३.३ जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ६ को प्रावधान अनुसारको योजना तर्जुमा गर्नको लागि स्थानीय तहको कार्यसञ्चालन निर्देशिकाले विशेष दक्षता भएका सेवाप्रदायक संस्था वा परामर्शदाताहरुको सेवा तथा सहयोगमा आ-आफ्ना तहहरूले क्षेत्रगत विकास गुरूयोजनाहरु तयार गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ । निर्देशिकामा गरिएको सोही व्यवस्थाकै आधारमा स्थानीय दक्ष सेवाप्रदायक संस्थाहरुको सेवा लिई यो जलउपयोग गुरुयोजनाको तर्जुमा गरिएको हो । छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले यस अघि वि. सं. २०७७ मा युनिसेफको सहयोगमा वास प्लान तयार गरेको देखिन्छ । यस गुरुयोजना तर्जुमाका दौरानमा नगरपालिका भित्र सम्पन्न खानेपानी तथा सरसफाइ, सिंचाइ तथा अन्य जलस्रोतका क्रियाकलापहरु तथा तिनको सेवास्तर, पहुँच नभएका क्षेत्रहरुको पहिचान र अन्य तथ्याङ्कमा आएको परिवर्तनहरुको अद्यावधिक गरी यस नगरपालिकाको वास प्लान अद्यावधिक गरिएको छ । साथै खानेपानी तथा सरसफाइका अतिरिक्त जल उपयोगका अन्य क्षेत्रहरु सिंचाइ, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण, उर्जा तथा बहुउपयोग सम्बन्धी जल उपयोगका सबै क्षेत्रहरुलाई समेटेर गुरुयोजना तर्जुमा निर्देशिकाको अवधारणा र निर्देशित प्रक्रिया बमोजिम स्थानीय सरोकारवालाहरुको सहभागिता, नेतृत्व र निर्णय प्रक्रिया अनुसार यो जलउपयोग गुरुयोजना तयार गरिएको छ । यो प्रक्रिया अनुसार नगरपालिकाका सबै वडाहरुमा निर्माण भएका जलस्रोत आयोजनाहरुको पहिचान गरि वर्तमान सञ्चालन व्यवस्थापनअवस्थाको अध्ययन गरिएको छ । साथै पहुँच नपुगेका क्षेत्रहरुको

पहिचान गरी सामाजिक र प्राविधिक अध्ययन गरिएको छ । वर्तमान अवस्थाको तथ्याङ्क संकलन पश्चात तथ्याङ्क विश्लेषण गरि वर्तमान आयोजनाहरुको सेवास्तर वृद्धि र नयाँ आयोजना निर्माण मार्फत नगरपालिका क्षेत्र भित्र बसोबास गर्ने सम्पुर्ण समुदाय र जनताहरुको लागी खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, वातावरण तथा पर्यावरण, जलउर्जा र बहुउपयोगका आयोजनाहरु तर्जुमा गरिएका छन् ।

सहभागितात्मक प्रक्रियाका आधारमा नगरपालिका भित्रको भौगोलिक एवम् प्राकृतिक अवस्था, उपजलाधार क्षेत्रहरू, जलस्रोतको भौगोलिक साझेदारी एवम् सबै समुदायको लागि न्यायोचित जल उपयोगको सुनिश्चितालाई मध्यनजर गरी वडा स्तरमा प्राविधिक समन्वय समुह गठन गरी गुरुयोजना तर्जुमा गर्नका लागि परिचालन गरिएका थिए । सोही अनुरूप ति प्राविधिक समन्वय समुहको सहभागितामा सामाजिक र प्राविधिक अध्ययनहरू समन्वयात्मक, सहभागितात्मक, समावेशी एवम् पारदर्शी प्रक्रियाबाट सम्पन्न गरी यस नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तयार गरिएको छ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको यस जलउपयोग गुरुयोजना कर्णाली जल परियोजनाको प्राविधिक सहयोगमा नगरपालिकाले तयार गरेको हो । नगरपालिका भित्रका सबै भौगोलिक क्षेत्र, समुदाय, वर्ग, लिङ्ग, राजनीतिक दलहरु, नगरपालिका र वडा तहमा निर्वाचित प्रतिनिधिहरुको सहभागितामा यो गुरुयोजना तर्जुमा भएको हो । गुरुयोजना तयारी प्रकियामा सबैको सहभागिता गराउनको लागि नगरपालिका, वडा र समुदायस्तरमा श्रृंखलावद्ध क्रियाकलापहरु गरिएका छन् ।

गुरुयोजना तयारी कार्यलाई एकरुप वनाउन तथा यस कार्यमा समुदायको सहभागिता सुनिश्चित गर्न चरणवद्ध कार्यपद्धति अनुसार योजना तर्जुमा कार्य भएको छ । यस चरणवद्ध प्रक्रियामा निम्न अनुसारका चार वटा चरण अन्तर्गत १३ वटा खुड्किलामा आधारित रही जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने कार्य सम्पादन गरिएको छ ।

तयारी चरण:जलउपयोग गुरुयोजनाको तयारी चरणमा वास प्लान सहित गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया/विधि/निर्देशिका अनुसार मोबाइल एप्स (NWASH Tools, DAI Collect KOBO tools) प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गर्ने विधि/औजार/प्रश्नावली सम्बन्धी प्रशिक्षक तालिम (४ दिन) कन्सल्टेन्ट बिज्ञहरुको लागि आयोजना गरिएको थियो । प्रशिक्षक तालिमको सहजीकरण कर्णाली जल परियोजनाका बिज्ञहरु र खानेपानी

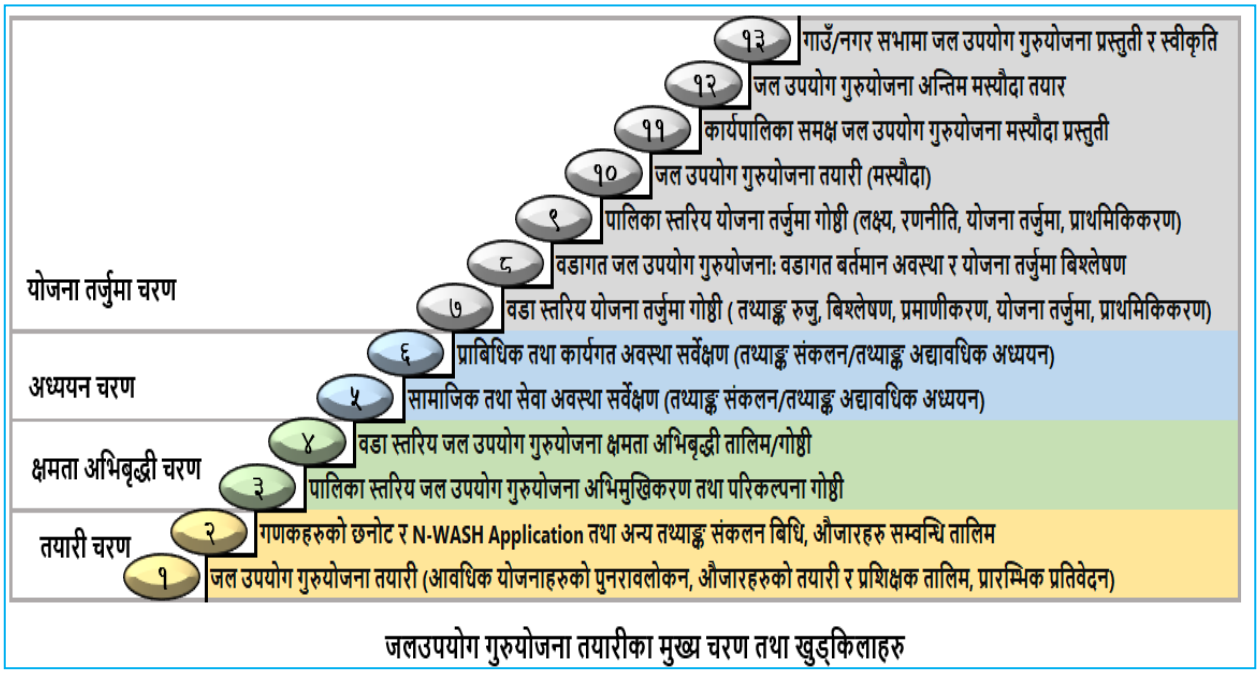

चित्र नं. 3: जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका मुख्य चरण तथा खुड्किलाहरु

मन्त्रालयका वास प्लान बिज्ञहरुबाट गरिएको थियो । यस तालिमबाट नगरपालिकाहरुको जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रियामा एकरुपता आएको छ । साथै तथ्याङ्क संकलकहरु छनौट गरी तथ्याङ्क संकलन विधि, प्रश्नावली र मोबाइल एप्स प्रयोग विधि सम्बन्धी प्रयोगात्मक तालिम (३ दिन) को आयोजना यस तयारी चरणमा सम्पन्न गरिएको थियो । यस चरणमा सञ्चालन गरिएका क्रियाकलाप र सहभागीको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका- 1: प्रशिक्षक प्रशिक्षणमा सहभागिता विवरण

जम्मा सहभागी	लिंग अनुसार			जातजाती अनुसार सहभागी विवरण					
	महिला	पुरुष	अन्य	ब्राम्हण/ठकुरी/ क्षेत्री/सन्यासी	दलित	जनजाती	नेवार	मुस्लिम	अन्य
प्रशिक्षण प्रशिक्षक तालिम									
१५	२	१३	०	१२	०	२	१	०	०
तथ्याङ्क संकलनकर्ता (गणक) तालिम									
१२	९	३	०	१२	०	०	०	०	०

क्षमता विकास चरण:

जलउपयोग गुरुयोजना निर्देशिकाले स्थानीय सरकार र उपजलाधार क्षेत्रका समुदायहरुको क्षमता विकास गरि उनिहरुको सहभागितामा गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने सिद्धान्त अवलम्वन गरेको छ । यसै सिद्धान्त अनुरुप जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका सम्पुर्ण कार्यहरुको अगुवाई तथा नेतृत्व नगरकार्यपालिकाबाट गर्नुपर्ने भएको हुँदा यस चरणमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका लागि स्थानीय स्तरमा कार्यपालिका सदस्यहरु र विभिन्न सरोकारवालाहरुको गुरुयोजना तयारी प्रकिया सम्बन्धमा क्षमता विकास गर्न तालिम गोष्ठीहरु आयोजना भयो । जस अन्तर्गत नगरपालिका स्तरमा जलउपयोग गुरुयोजना सम्बन्धी अभिमुखिकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी आयोजना गरियो साथसाथै उक्त गोष्ठी मार्फत नगरपालिकामा गुरुयोजना तयार गर्ने निर्णय गरी आवधिक लक्ष्यहरु निर्धारण, प्राविधिक समन्वय टोलि गठन र वडास्तरमा तालिम गोष्ठी लगायतका क्रियाकलापहरु सम्पादन गर्न समय सारणी निर्धारण गरिएको थियो । यसै गोष्ठीबाट जल उपयोगको क्षेत्रको विकास संरक्षणमा आगामी दिनहरुमा लिइने नीति तथा कार्यक्रम र बजेट विनियोजन तथा पालिका भित्र बसोवास गर्ने सबै जनताहरुको जीवनस्तर सुधारमा सहयोग पुग्नेगरि यस पालिकाले निम्न अनुसारको जलस्रोत क्षेत्रको नारा तयार गरेको छ ।

"दिगो विकास एवं सुरक्षित खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता
जलाधार संरक्षण र पानीको बहुउपयोगमा हाम्रो प्रतिवद्वता"

मिति भाद्र ९, २०७९ मा आयोजना गरिएको नगरपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा अभिमुखिकरण तथा परिकल्पना गोष्ठीमा उपस्थित सहभागिता निम्न अनुसार रहेको थियो ।

नगरपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना अभिमुखीकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या			
गोष्ठी आयोजना भएको स्थान	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ ठकुरी/सन्यासी	दलित	जनजाति	जम्मा
पालिका केन्द्र	भाद्र ९, २०७९	३५	८	४३	३७	५	१	४३

स्रोत: तालिम गोष्ठी माइनुट

यस कार्यक्रममा पालिकाका पदाधिकारीहरुबाट खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (WASH Plan) को अद्यावधिक गर्नु पर्ने र पालिकास्तरिय जलउपयोग गुरूयोजना तर्जुमा गर्नु पर्ने आवश्यकताको महशुस भएको थियो । साथै गुरुयोजना तयारीका लागि पालिकाबाट गर्नुपर्ने सबै किसिमका सहयोगहरुका लागि प्रतिबद्धता गर्नुका साथै सहयोग र सहजीकरण गर्ने नीकायहरुलाई धन्यवाद दिइएको थियो।

नगरपालिकास्तरको गोष्ठी पश्चात भाद्र महिनाको पहिलो, दोस्रो र तेस्रो हप्तामा वडा स्तरमा जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रिया सम्बन्धी अभिमुखिकरण तथा क्षमता विकास गोष्ठी आयोजना गरिएका थिए जसमा निर्वाचित वडासमिति, दलित, महिला तथा पिछडिएका वर्गहरुको प्रतिनिधि, राजनैतिक दलका प्रतिनिधि आदिको सहभागिता रहेको थियो । यस गोष्ठी मार्फत उप-जलाधार स्तरीय गुरुयोजना तथ्याङ्क संकलनमा समन्वय र सहयोग गर्न स्वयम् सेवी सहजकर्ता छनौट, प्राविधिक समन्वय समुह गठन र वडा भित्रका टोलहरुमा जल उपयोगको अवस्था समीक्षा, पानीका स्रोतहरुको विवरण समीक्षा, स्थलगत तथ्याङ्क संकलन गर्ने टोलि र समय निर्धारण जस्ता महत्वपुर्ण कार्यहरु सम्पादन गरिएका थिए । वडा स्तरीय अभिमुखिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठीहरुमा उपस्थित सहभागिता निम्न अनुसार रहेको थियो।

जलउपयोग गुरुयोजना अभिमुखीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धि गोष्ठी विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या			
गोष्ठी आयोजना भएको वडा नं.	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जनजाति	जम्मा
छायाँनाथ रारा- १	भाद्र २ र ३, २०७९	१४	७	२१	११	९	१	२१
छायाँनाथ रारा- २	भाद्र १६ र १७, २०७९	१७	७	२४	१६	७	१	२४
छायाँनाथ रारा- ३	भाद्र १ र २, २०७९	१३	७	२०	१८	२	०	२०
छायाँनाथ रारा- ४	भाद्र ४ र ५, २०७९	१७	५	२२	२१	१	०	२२
छायाँनाथ रारा- ५	भाद्र १६ र १७, २०७९	१२	६	१८	८	९	१	१८
छायाँनाथ रारा- ६	भाद्र ८ र ५, २०७९	२१	३	२४	१४	१०	०	२४
छायाँनाथ रारा- ७	भाद्र २० र २१, २०७९	१८	२	२०	१९	१	०	२०
छायाँनाथ रारा- ८	भाद्र १६ र १७, २०७९	१४	६	२०	१७	२	१	२०
छायाँनाथ रारा- ९	भाद्र १० र ११, २०७९	१४	५	१९	१८	०	१	१९
छायाँनाथ रारा- १०	भाद्र ६ र ७, २०७९	११	८	१९	११	८	०	१९
छायाँनाथ रारा- ११	भाद्र ४ र ५ , २०७९	१०	९	१९	१५	३	१	१९

छायाँनाथ रारा- १२	भाद्र ६ र ७ , २०७९	१६	१०	२६	१६	९	१	२६
छायाँनाथ रारा- १३	भाद्र १६ र १७ , २०७९	१५	६	२१	१५	६	०	२१
छायाँनाथ रारा- १४	भाद्र १४ र १५ , २०७९	१७	७	२४	२४	०	०	२४

स्रोत: तालिम गोष्ठी माइनुट

अध्ययन चरण:

जलउपयोग गुरुयोजना निर्देशिकाले यस चरणमा मोबाइल उपकरण प्रयोग गरि विद्युतीय सूचना संकलन प्रणाली मार्फत उप जलाधार क्षेत्रहरुमा भौगोलिक तथा सामाजिक स्थिति, जलउपयोग आयोजनाहरुको वर्तमान सञ्चालन अवस्था सम्बन्धी सर्भेक्षण गर्ने निर्देशन गरेको थियो । यस कार्यका लागि क्षमता विकास चरणमा तयार गरिएका कार्ययोजना र पहिचान भएका जलउपयोग तथ्याङ्कमा आधारित भई वर्तमान अवस्थाको स्थलगत विस्तृत तथ्याङ्क संकलन सम्पन्न भयो । यस चरणमा वडा पदाधिकारी तथा स्थानीय बुद्धिजीवीहरूको सहभागितामा ११ वटै वडा भित्र ७ वटा उपजलाधार क्षेत्रहरु तथा ६८ वटा टोलहरुको पहिचान तथा निर्धारण गरि जलपयोग गुरूयोजनाका लागि आवश्यक तथ्याङ्कहरु जस्तै जनसंख्या विवरण, विद्यमान खानेपानी, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण सम्बन्धी जल उपयोगको अवस्था, निर्माणाधीन आयोजनाहरुको अवस्था र खानेपानी सेवा पुग्न नसकेका बस्तिहरुको अवस्थाको स्थलगत विस्तृत तथ्याङ्क संकलन सम्पन्न गरियो । यस चरणका सम्पूर्ण तथ्याङ्कहरु मोबाइल एप्सको प्रयोग गरी एनवास र डाईकलेक्ट ड्यासबोर्डमा सुरक्षित भण्डारण गर्ने कार्य समेत सम्पन्न गरियो । स्थलगत सूचना संकलन गर्नका लागि स्थानीय ६ जना सामाजिक र ६ जना प्राविधिक सूचना संकलनकर्ताहरुलाई तालिम दिई यस नगरपालिकामा परिचालन गरिएको थियो ।

योजना तर्जुमा चरण:

गुरुयोजना निर्देशिकाको चरणवद्ध योजना तर्जुमा प्रक्रिया अनुसार यस चरणमा वडा तथा उप-जलाधार क्षेत्रहरुमा जल उपयोगको वर्तमान अवस्थाको प्रमाणीकरण र विश्लेषण गरी उप-जलाधार क्षेत्र स्तरवाट जलस्रोत संग सम्बन्धित सबै उपयोग क्षेत्रहरु (खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण) को अवस्था विश्लेषण गरी नगरपालिकाको निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्नको लागि वडा भित्रका जलस्रोतका सबै क्षेत्रगत आयोजनाहरु तर्जुमा (नयाँ, पुनर्निर्माण, मर्मत) गर्ने कार्य वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट सम्पन्न गरिए । साथै तर्जुमा भएका आयोजना क्षेत्रमा जल उपयोगको सेवा अवस्था, भौगोलिक कठिनता, सेवा सुविधा, घरपरिवारहरुको सम्पन्नता स्तर, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण आदि सूचकहरुका आधारमा आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट सम्पन्न गरिएका थिए । यस नगरपालिकाका वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीहरुमा उपस्थित सहभागिता निम्न अनुसार रहेको थियो ।

वडा स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गोष्ठीको विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या			
गोष्ठी आयोजना भएको वडा नं.	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी	दलित	जनजाति	□□□□□
छायाँनाथ रारा- १	आश्विन ९ र १०, २०७९	२०	५	२५	१९	५	१	□□

छायाँनाथ रारा- २	आश्विन १ र २, २०७९	१०	८	१८	८	९	१	□□
छायाँनाथ रारा- ३	आश्विन ४ र ५, २०७९	१०	१२	२२	१९	२	१	□□
छायाँनाथ रारा- ४	आश्विन ४ र ५, २०७९	२२	८	३०	२८	२	०	□□
छायाँनाथ रारा- ५	आश्विन ६ र ७, २०७९	१२	८	२०	११	८	१	□□
छायाँनाथ रारा- ६	आश्विन ९ र १०, २०७९	२१	१	२२	१३	९	०	□□
छायाँनाथ रारा- ७	आश्विन ८ र ९, २०७९	२२	४	२६	२०	६	०	□□
छायाँनाथ रारा- ८	आश्विन १० र ११, २०७९	१६	६	२२	१८	४	०	□□
छायाँनाथ रारा- ९	आश्विन १० र ११, २०७९	६	८	१४	१३	०	१	□□
छायाँनाथ रारा- १०	आश्विन ३ र ४, २०७९	१०	८	१८	१३	४	१	□□
छायाँनाथ रारा- ११	आश्विन ३ र ४, २०७९	१८	७	२५	२२	३	०	□□
छायाँनाथ रारा- १२	भाद्र ३० र ३१, २०७९	१३	१८	३१	२५	५	१	३१
छायाँनाथ रारा- १३	आश्विन ६ र ७, २०७९	१८	४	२२	१६	६	०	२२
छायाँनाथ रारा- १४	आश्विन ६ र ७, २०७९	१५	४	१९	१८	१	०	१९

स्रोत: तालिम गोष्ठी माइनुट

वडास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी पश्चात नगरपालिकास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठीको आयोजना गरिएको थियो, उक्त गोष्ठीमा पालिका भित्रको जल उपयोगको समग्र वर्तमान अवस्थामाथि छलफल तथा क्षेत्रगत अवस्था विश्लेषण, पालिका स्तरीय तथ्याङ्क/सुचनाहरुको प्रमाणीकरण र वडास्तरबाट तर्जुमा भएका जलउपयोग आयोजनाहरुमाथि छलफल तथा प्रमाणीकरण तथा दिगो विकास लक्ष्य हाशिल गर्नेगरि जलस्रोत विकासका सबै क्षेत्रहरुको नगरपालिका स्तरीय प्राथमिकता स्तर निर्धारण गर्ने कार्य सम्पन्न भयो । यस गोष्ठीमा नगरपालिकाको अल्पकालिन (२ वर्ष), मध्यकालीन (५ वर्ष) र दिर्घकालिन (सन् २०३० सम्म) लक्ष्य तथा रणनीति तयार गर्नुकासाथै पाँच वर्षको आवधिक विस्तृत योजना तयार भएको छ । नगरपालिकास्तरिय योजना तर्जुमा गोष्ठीमा उपस्थित सहभागिता निम्न अनुसार रहेको थियो ।

नगरपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गोष्ठीको विवरण		लिङ्ग अनुसार सहभागी संख्या			जातीय वर्ग अनुसार सहभागी संख्या			
गोष्ठी आयोजना भएको स्थान	गोष्ठी आयोजना गरेको मिति	पुरुष	महिला	जम्मा	ब्राह्मण/ क्षेत्रि/ ठकुरी/ सन्यासी	दलित	जन जाति	जम्मा

पालिका केन्द्र	आश्विन १२ र १३, २०७९	३९	९	४८	४०	७	१	४८

स्रोत: तालिम गोष्ठी माइनुट

यस पालिकाले आगामी नगरसभाबाट यो जलउपयोग गुरूयोजनालाई पारित गरि कार्यान्वयनमा ल्याउने प्रतिवद्धता जनाएको छ भने यहि आर्थिक वर्ष २०७९/८० भित्र यस गुरुयोजनाको बजारीकरण तथा स्रोत परिचालन गोष्ठी आयोजना गर्ने र प्रदेश एवम् संघिय सरकारका सम्बन्धित निकायहरुसंग समन्वय गरि यस गुरुयोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक लगानीका स्रोतहरुको खोजि गर्ने प्रतिवद्धता गरेको छ ।

तालिका नं. १ : जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका प्रमुख चरण तथा मितिहरु

क्रसं	**क्रियाकलाप विवरण**	**मिति (वर्ष/महिना)**
१	जलउपयोग गुरुयोजना तयारीका औजारहरुको तयारी र प्रशिक्षक तालिम	२०७९ श्रावण
२	गणकहरुको छनौट र तालिम	२०७९ श्रावण
३	नगरपालिका स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना अभिमुखीकरण तथा परिकल्पना गोष्ठी	२०७९ भाद्र
४	वडा स्तरीय जलउपयोग गुरुयोजना क्षमता अभिवृद्धि तालिम/गोष्ठी	२०७९ भाद्र
५	सामाजिक तथा सेवा अवस्था तथ्याङ्क संकलन/तथ्याङ्क अद्यावधिक अध्ययन	२०७९ भाद्र-आश्विन
६	प्राविधिक तथा कार्यगत अवस्था तथ्याङ्क संकलन/तथ्याङ्क अद्यावधिक अध्ययन	२०७९ भाद्र-आश्विन
७	वडा स्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी (तथ्याङ्क रुजु, विश्लेषण, प्रमाणीकरण, योजना तर्जुमा, प्राथमिकीकरण)	२०७९ भाद्र –आश्विन
८	वडागत जलउपयोग गुरुयोजना: वडागत वर्तमान अवस्था/योजना तर्जुमा विश्लेषण	२०७९ भाद्र – आश्विन
९	नगरपालिकास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठी (लक्ष्य, रणनीति, योजना तर्जुमा, प्राथमिकता)	२०७९ आश्विन
१०	जलउपयोग गुरुयोजना तयारी (मसौदा)	२०७९ कार्तिक-चैत्र
११	जलउपयोग गुरुयोजना अन्तिम मसौदा तयार (नगर कार्यपालिकामा प्रस्तुत गर्नकालागि तयारी अवस्थाको प्रतिबेदन)	२०८० बैसाख
१२	जलउपयोग गुरुयोजना अन्तिम प्रतिबेदन (नगरकार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरि गाउँ/नगर सभाबाट पारित गर्नको लागि तयारी अवस्थामा रहेको प्रतिबेदन)	२०८० बैशाख
१३	गाउँ/नगर सभामा जलउपयोग गुरुयोजना प्रस्तुती र स्वीकृति	नगरकार्यपालिकाले आउने नगरसभा बस्दा सभाबाट पारित गराउने छ ।

अध्याय २ नगरपालिका पाश्वचित्र

२.१ नगरपालिकाको संक्षिप्त परिचय

नेपालका सात वटा प्रदेश मध्ये हालको कर्णाली प्रदेशमा पर्ने मुगु जिल्ला अन्तर्गत साविकका श्रीनगर, कार्कीवाडा, रोवा, रुगा र पिना गाँउ विकास समितिहरु गाभिएर छाँयानाथ रारा नगरपालिका घोषणा भएको हो । धार्मिक मान्यता अनुसार नेपालका महत्वपूर्ण चार धामहरु बराहक्षेत्र, पशुपतिक्षेत्र, मुक्तिनाथक्षेत्र, ऋषिकेश रुरु क्षेत्र जस्तै छायाँनाथ पनि हिन्दूधर्मावलम्वीहरुको एउटा प्रशिद्ध धाम हो । यस जिल्लाको ठूलो आस्था र विश्वासको धरोहर छायाँनाथ ठाकुरज्यूको नित्य पुजाको लागि हालको छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको वडा नम्वर दुईको चैन गाउँमा गाथ रहेको छ । नेपालकै सबैभन्दा ठूलो रारा ताल यसै नगरपालिकामा रहेकोले सो ताल र छायाँनाथ देवताको संयुक्त अस्तित्वलाई मान्यता दिई दुवैको नामबाट यस नगरपालिकालाई छायाँनाथ रारा नामाकरण गरिएको हो ।

यस नगरपालिकाको जम्मा क्षेत्रफल ४८,०५७ हेक्टर र खेतीयोग्य जमीन ८२४३ हेक्टर रहेको छ । यस पालिकामा कृषिको लागि माटो राम्रो भए तापनि मलिलो माटो वर्षेनी बग्दै जाँदा कृषिको उर्वरा शक्ति नष्ट हुँदै गएको छ। परम्परागत कृषि प्रणाली, सिंचाइको असुविधा, खेती लगाउने समयमा उन्नत बीउ र हिमाली क्षेत्रमा गर्ने कृषि प्रविधिको अभाव जस्ता कारणले कृषि उपजले कृषकको जीवनस्तरमा अपेक्षित परिवर्तन आउन सकेको छैन । तैपनि केही कृषकहरुले भने यस नगरपालिका भित्र वर्षमा बाह्रै महिना हरिया सागपात उत्पादन गर्दै आत्मा निर्भर हुन खोजिरहेका छन् ।

ऐतिहासिक महत्वको मुगाली साँस्कृतिक विशेषता बोकेको यस क्षेत्रमा खस सभ्यता तथा हिन्दू सँस्कृतिको अनुपम संगम रहेको छ । ब्राह्मण, क्षेत्री, ठकुरी, जनजाति, दलित जातजातिहरुको मिश्रीत बसोवास रहेको यस नगरपालिकामा मुख्य बोलीचालीको भाषा नेपाली रहेको छ । धार्मिक रुपमा हिन्दू धर्मावलम्बीहरूको बाहुल्यता रहेको यो क्षेत्रमा मनाइने चाडपर्वहरूमा कृष्णाष्टमी, तीज, जनैपूर्णिमा, दशैं, तिहार, माघे सङ्क्रान्ती, चैते दशैं आदि रहेका छन् । धार्मिक तथा भाषिक रुपमा करिब एकरुपता रहेको यो क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरूले यहाँको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछन् । भेषभूषाका रुपमा पुरुषहरूले मुख्य रुपमा दौरा, सुरुवाल, टोपी, कोट र महिलाले गुन्यु चोली र पटुकी लगाउने गर्दछन् ।

२.२ भौगोलिक अवस्थिति र पहुँच

छायाँनाथ रारा नगरपालिका समुन्द्रि सतहबाट करिब २००० देखि ३५०० मिटर उचाइमा अवस्थित प्राकृतिक र सामाजिक साँस्कृतिक उत्कृष्टता बोकेको क्षेत्र हो । भौगोलिक अवस्थितिका हिसाबले २९ डिग्री २४ मिनेट ३० सेकेण्ड उत्तरदेखि २९ डिग्री ३९ मिनेट ४५ सेकेण्ड उत्तरी अक्षांश र ८२ डिग्री १ मिनेट १५ सेकेण्ड पूर्वदेखि ८२ डिग्री १८ मिनेट ४५ सेकेण्ड पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको छ । यो नगरपालिका मुगु जिल्लाको जिल्ला सदरमुकाम गमगढी क्षेत्रमा अवस्थित छ । यस नगरपालिकाको पूर्वमा मुगुम कार्मारोंग नगरपालिका, पश्चिममा सोरु नगरपालिका र छायाँनाथ रारा नगरपालिका, दक्षिणमा जुम्ला जिल्ला र उत्तरमा हुम्ला जिल्लासँग सिमाना जोडिएको छ । जिल्लाको कुल क्षेत्रफलको १४.८६ प्रतिशत भूभाग यस नगरपालिकाले ओगटेको छ । यस जिल्लामा प्रवेश गर्न पूर्व-पश्चिम राजमार्गलाई बाँकेको कोहलपुरमा छोडेर सुर्खेत, दैलेख, कालिकोट, जुम्ला हुँदै सडकमार्गबाट पुग्न सकिन्छ भने नेपालगञ्जबाट हवाईमार्ग मार्फत यस पालिकामा रहेको ताल्चा विमानस्थलमा आउन पनि सकिन्छ। नगरपालिका भित्रको वडास्तरीय सडक संजालको अवस्था तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ |

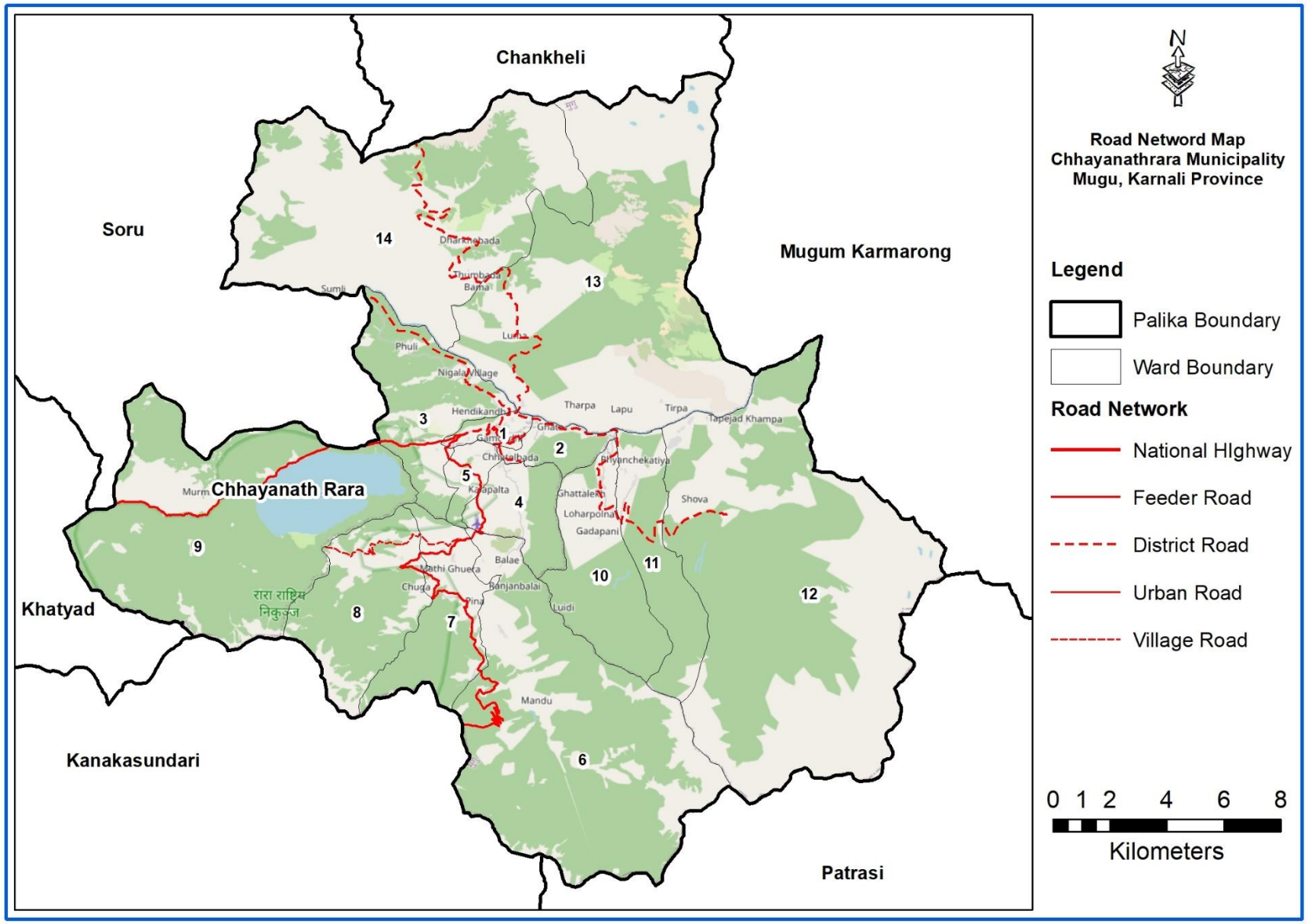

चित्र नं. ४ : वडास्तरीय सडक संजाल

२.३ भौगोलिक स्वरूप तथा भू-उपयोग स्थिति

उच्च पहाडी तथा हिमाली जिल्ला अन्तरगत रहेको यस क्षेत्रमा धरातलिय स्वरुपका हिसाबले उच्चपहाडी उपत्यका क्षेत्र भन्न सकिन्छ । होचा तथा अग्ला पहाडी एवम् हिमाली श्रृंखला भित्र रहेको मध्यम भिरालो र समथर भूबनोटका कारण यस नगरपालिकामा विविधतायुक्त धरातलिय अवस्थिति रहेको छ । छायाँनाथ रारा नगरपालिका ४८०.५७ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रमा फैलिएको छ । नगरपालिकाको आधा भन्दा बढी भू–भाग अर्थात् ३२६.७६ वर्ग कि.मी. (६८%) वन क्षेत्रले ओगटेको छ । त्यसैगरी नगरपालिकाको जम्मा क्षेत्रफ़ल मध्ये ८२.४३ वर्ग किमी (१७%) क्षेत्र खेतियोग्य जमिन रहेको छ । त्यसैगरी १९.९७ वर्ग किमी (४%) तालतलैया क्षेत्र रहेको छ भने ५१.४१ वर्ग किमी (११%) अन्य क्षेत्र रहेको छ | नगरपालिकाको वर्तमान भूउपयोगको अवस्था सम्बन्धी तथ्यांक तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ र नगरपालिकाको भु–उपयोगको अवस्था विश्लेषण तलको नक्सामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २ : भू-उपयोग स्थिति

जमिनको प्रकार	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
वनजंगल	३२६.७६	६८%
खेतीयोग्य जमिन	८२.४३	१७%
ताल तलैया	१९.९७	४%
अन्य	५१.४१	११%
जम्मा	४८०.५७	१००%

स्रोत: छायाँनाथ नगरपालिकाकाको वस्तुगत विवरण २०७५

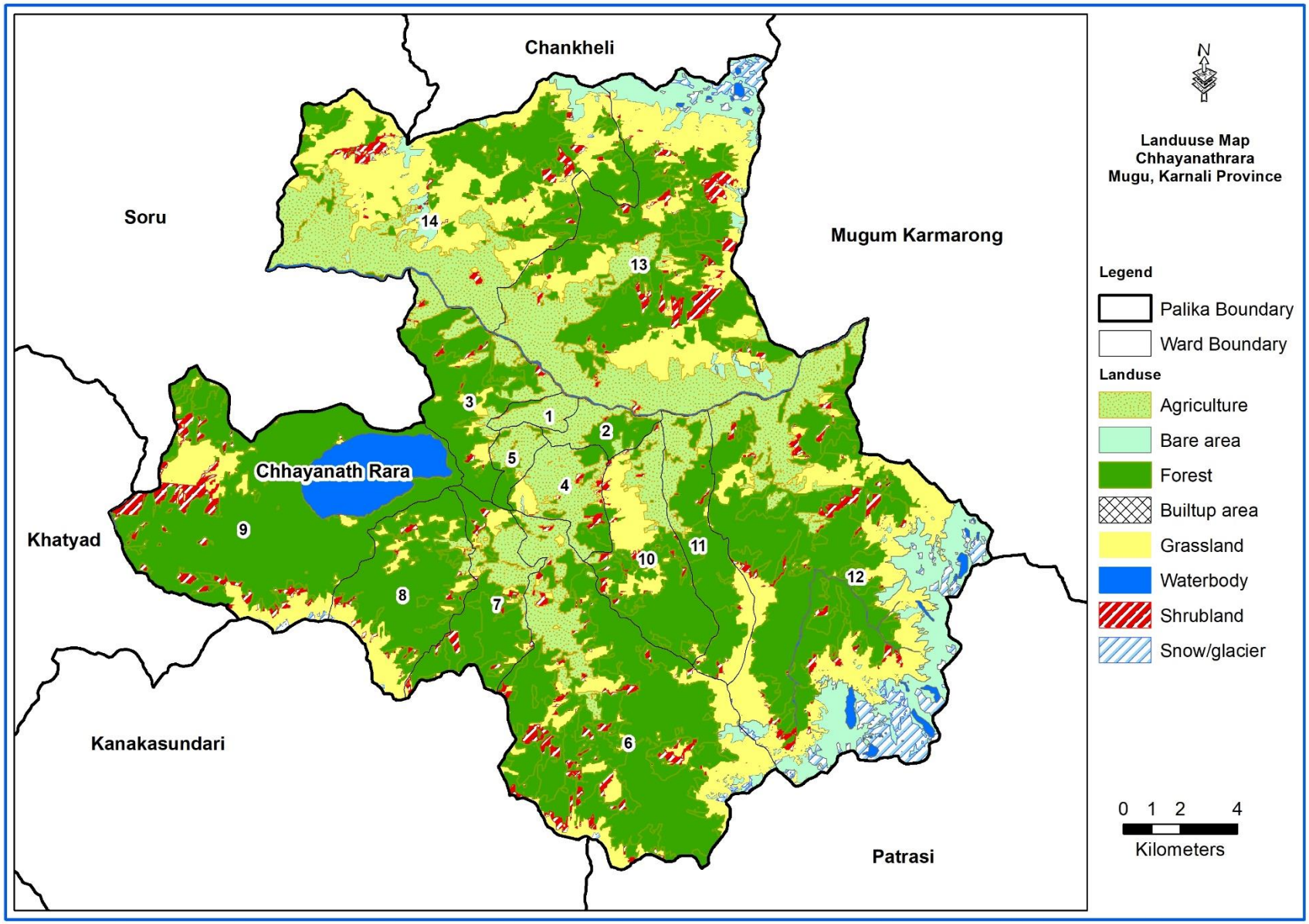

चित्र नं. ५ : नगरपालिकाको भू उपयोग अवस्था विश्लेषण

२.४ प्रमुख जलाधार तथा उप-जलाधार क्षेत्रको विवरण

यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र मुख्यतः २ वटा जलाधार क्षेत्रहरु मुगु कर्णाली जलाधार क्षेत्र र छायाँनाथ रारा खोला जलाधार क्षेत्र तथा १ वटा उपजलाधार क्षेत्र रारा त्रिलोक उपजलाधार रहेका छन् । यी जलाधार तथा उपजलाधार क्षेत्रहरुमा जलस्रोतका दृष्टिले रारा ताल, मुगु कर्णाली नदी, घट्टे खोला, जलेख टाउका झरना, हिलुमद खोला, छाडे खोला, गमगाढ खोला, नाउर खोला, ऋणी मोक्ष खोला, धौलीगाड, भित्र खोला, निजार जेउडे खोला, पापकुण्ड दह, सालिम खोला, शोभा खोला र गरुणनानी दह लगायतका ताल र खोलाहरु र यिनका शाखा, उपशाखा, मूलहरु र हिमक्षेत्र रहेका छन् । यी खोलाहरूबाट सिँचाइ सेवा, जलविद्युत् उत्पादन, पानीघट्ट उद्योग र खानेपानी योजनाहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । यि जलाधार क्षेत्रका खोलानाला र मूलहरु खानेपानी तथा सरसफाइ, सिँचाइ, जलउर्जा, माछापालन र अन्य उत्पादन मुलक क्रियाकलापहरूमा उपयोग भएका छन् र अरु उपयोग गर्नका लागि यहाँका स्रोतहरुमा प्रशस्त क्षमता रहेको देखिन्छ । यी जलाधार क्षेत्रहरुमा स्रोत संरक्षण गरी सन्तुलित, व्यवस्थित र सामाजिक न्यायका आधारमा पानीको उत्पादनमुलक उपयोगमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा रहेका उप-जलाधार क्षेत्रहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ साथै उप-जलाधार क्षेत्रहरु र यसका नदि, खोला खोल्सी जलग्रहहरुलाई तलको नक्सामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३: जलाधार तथा उपजलाधार क्षेत्रहरुको विवरण

क्र.सं.	जलाधार-उप क्षेत्र	जलाधार-उपजलाधारमा पर्ने वडा नं. हरु
१	मुगु कर्णाली	१,२,३,४,५६,७,१०,११,१२,१३,१४
२	छायाँनाथ रारा खोला	८,९
३	रारा त्रिलोक	९

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना सर्वेक्षण

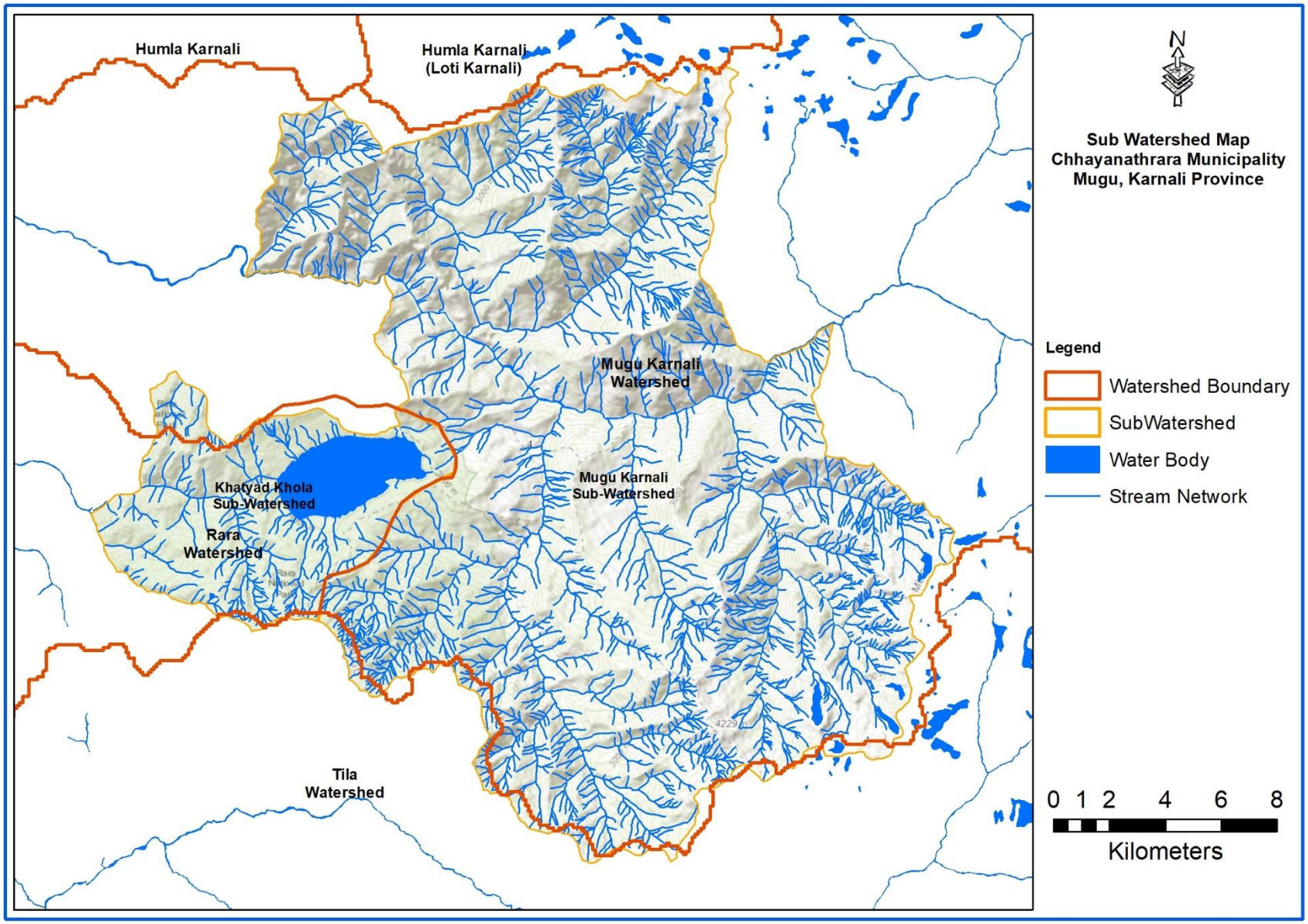

चित्र नं. ६ : उप-जलाधार क्षेत्रहरु र नदि खोला खोल्सी जलग्रह

२.५ पालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक विवरण

२.५.१ घरधुरी तथा जनसंख्या

जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्यांक अनुसार छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा जम्मा ९३ वटा टोल बस्तीहरु रहेका छन् जसमा कुल घरधुरीसंख्या ६४४३ र कुल जनसंख्या ३३१५४ रहेको छ । जल उपयोग सेवास्तर अध्ययन तथा योजना तर्जुमा प्रयोजानका लागि अस्थायी बस्तिहरु समेतको घरधुरी संख्या गणना गर्दा त्यस्ता अस्थायी बस्तिहरुका घरधुरी संख्या दोहोरिन गई नगरपालिकाको घरधुरीसंख्या राष्ट्रिय जनगणनाको तथ्यांक भन्दा बढी देखिएको छ | राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस नगरपालिकाको घरधुरीसंख्या ४९५२ रहेको छ | यस जल उपयोग गुरुयोजनामा संकलन गरिएको घरधुरीसंख्यालाई जल उपयोग प्रयोजनका लागि अस्थाई वस्तिहरुको समेत भनेर सम्झिनु पर्दछ | यस तथ्यांक अनुसार सबैभन्दा थोरै घरधुरी संख्या वडा नं. ९ मा ८४ घरधुरी, र सबैभन्दा धेरै घरधुरी भएको वडा नं. १ मा ७८८ घरधुरी संख्या रहेको छ । वडागत टोलबस्ति संख्या, घरधुरी संख्या तथा जनसंख्या विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ |

तालिका नं. ४: वडागत घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण

वडा नं.	जम्मा बस्ती संख्या	जम्मा घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या
१	६	७८८	४१३४
२	५	६४२	३५८४
३	८	३२२	१७८४
४	८	६९३	३८१३
५	६	५६६	२८६७
६	१०	५०७	२५६५
७	४	३१९	१७५५
८	११	३५९	१९७५
९	१	८४	४६२
१०	७	४८४	२६२२
११	४	२३१	१२७७
१२	१०	४४१	२१९४
१३	६	५८६	२२६५
१४	७	४२१	१८५७
जम्मा	९३	६४४३	३३१५४

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-१

२.५.२ जातीय संरचना

यस जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्यांक अनुसार छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा रहेका कुल ६४४३ घरधुरी (अस्थायी वस्तीका घरधुरी समेत) मध्ये ४७५६ घरधुरी (७४%) ब्राह्मण/क्षेत्रि/ठकुरी/सन्यासी/ समुदायको रहेको छ, १६८६ घरधुरी (२६%) दलित समुदाय, र १ घरधुरी नेवार समुदायको रहेको छ । हाल पालिकामा बसोबास गर्ने जातजाति अनुसारको वडागत घरधुरीसंख्या विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ५: जातिगत आधारमा घरधुरी विवरण

		घरधुरी संख्या						
वडा न.	जम्मा बस्ती संख्या	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ ठकुरी/सन्यासी	जनजाति	नेवार	दलित	मुस्लिम	अन्य	जम्मा
१	६	५७४	०	०	२१४	०	०	७८८
२	५	४६६	०	०	१७६	०	०	६४२

		घरधुरी संख्या						
वडा न.	जम्मा बस्ती संख्या	ब्राह्मण/क्षेत्रि/ ठकुरी/सन्यासी	जनजाति	नेवार	दलित	मुस्लिम	अन्य	जम्मा
३	८	२३२	०	०	९०	०	०	३२२
४	८	६२७	०	०	६६	०	०	६९३
५	६	३२०	०	०	२४६	०	०	५६६
६	१०	४३५	०	०	७२	०	०	५०७
७	४	२२४	०	०	९५	०	०	३१९
८	११	२६४	०	०	९५	०	०	३५९
९	१	७९	०	०	५	०	०	८४
१०	७	३३१	०	०	१५३	०	०	४८४
११	४	१८५	०	१	४५	०	०	२३१
१२	१०	२७८	०	०	१६३	०	०	४४१
१३	६	३३६	०	०	२५०	०	०	५८६
१४	७	४०५	०	०	१६	०	०	४२१
जम्मा	९३	४७५६	०	१	१६८६	०	०	६४४३
प्रतिशत		७४%	०%	०%	२६%	०%	०%	१००%

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-१

२.५.३ साक्षरता

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा महिला र पुरुषहरुको साक्षरता दर नेपालको साक्षरता दर भन्दा निकै तल देखिन्छ । यस नगरपालिकामा ३३% महिला र ५७% पुरुष जनसंख्या साक्षर् छन् । नगरपालिकाको वडागत साक्षर जनसंख्या विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. ६: वडागत साक्षर जनसंख्या विवरण

वडा नं.	साक्षर जनसंख्या सम्बन्धी विवरण				कैफियत
	पुरुष		महिला		
	जनसंख्या	प्रतिशत (%)	जनसंख्या	प्रतिशत (%)	
१	२०२६	५३	२१०८	४२	
२	१७५६	५०	२२१०	२०	
३	७८०	५२	२३८४	२२	
४	१८६८	७५	२५४१	२५	
५	१४६२	४५	१८८०	३५	
६	१३०७	४०	७६८	६०	
७	८९५	७५	७२८	२५	
८	१००७	७५	५२९	३५	
९	२३६	६०	५८१	४०	
१०	१३३७	६०	४५५	२६	
११	६५१	६२	७०५	३४	
१२	१११९	५४	६४३	३६	
१३	११५५	४३	४८०	३१	
१४	९४७	५०	५०६	२५	

जम्मा	१६५४६	५७	१६५१८	३३	

स्रोत: छायाँनाथ नगरपालिकाकाको वस्तुगत विवरण २०७५

२.५.४ व्यवसाय

परम्परागत कृषि तथा जीविकोपार्जन बाहेक छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका घरपरिवारहरुले विभिन्न आयआर्जन मुलक व्यवसायिक क्रियाकलापहरु समेत सञ्चालन गरेको देखिन्छ । जसमध्ये कृषिजन्य आयआर्जन व्यवसाय (तरकारी उत्पादन, तरकारी नर्सरी, बहु उद्धेशिय नर्सरी, मसला खेति, बिउ उत्पादन, च्याउ खेति, फलफुल खेति आदि) ४२६ वटा, व्यवसायिक पशुपन्क्षी पालन (भेंडा, बाख्रा, गाई, भैंसी, चौरी, घोडा, खच्चर, गधा, कुखुरा, दुग्ध आदि) १०० वटा, लघुउद्यम व्यवसाय (उन धागो उत्पादन, गलैंचा/राडी/पाखी/लिउ उत्पादन, मह उत्पादन, अचार/जाम उत्पादन, जुत्ता बनाउने आदि) ६० वटा र व्यापार व्यवसाय (खुद्रा पसल, होटल, बिजुलि पसल, एग्रोभेट पसल आदि) ४४७ वटा रहेका छन् । पालिकामा संचालित आयआर्जन व्यवसाय सम्बन्धी वडागत विवरण देहाय अनुसार रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ७: आयआर्जन व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	ब्यबसाय सम्बन्धी विवरण				कैफियत
	कृषि	लघु उद्यम	ब्यापार	पशुपंक्षी पालन	
१	१९	१	७६	१६	
२	३	०	२६२	२	
३	१९९	१२	१८	२०	
४	६५	२	३४	५	
५	८२	९	१९	१८	
६	०	०	५	५	
७	३०	१५	९	१५	
८	२०	२०	१२	१०	
९					
१०					
११					
१२					
१३	०	०	९	७	
१४	८	१	३	२	
जम्मा	४२६	६०	४४७	१००	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना सर्वेक्षण

२.५.५ कृषि र जीविकोपार्जन

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका ९०% भन्दा बढी घरपरिवारहरुको प्रमुख पेशा कृषि तथा पशुपालन नै रहेको देखिन्छ । मुख्य पेशा कृषि भएका घरपरिवारहरुको आफ्नै उत्पादनबाट खाद्यान्न आपूर्तिको विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकाका २२% घरधुरीहरुलाई आफ्नै उत्पादनवाट ३ महिना भन्दा कम समय खाद्यान्न पुग्ने अवस्था देखिन्छ । त्यसैगरी ३८% घरधुरीहरुलाई ४ देखि ६ महिनासम्म खान पुगेको देखिन्छ, २०% घरधुरीहरुलाई ७ देखि ९ महिनासम्म खान पुगिराखेको देखिन्छ भने २०% घरधुरीहरुलाई १० देखि १२ महिनासम्म खान पुगेको

देखिन्छ । नगरपालिकामा आफ्नो खेतबारीको उत्पादनबाट खान पुगेर वेच विखन गर्ने अवस्था कुनै पनि घरधुरीको रहेको छैन ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा कृषियोग्य जमिन भए तापनि बाह्रै महिना सिंचाइको सुविधा हुन नसकेको कारणले कृषि उत्पादन न्यून रहेको र त्यसको प्रत्यक्ष असर परिवारको खाद्यान्न आपूर्तीमा पर्ने हुंदा यस नगरपालिकाका मानिसहरुले वैकल्पिक आयस्रोतको रुपमा नोकरी, ज्याला मजदुरी लगायत बिभिन्न ब्यापार व्यवसायहरु सञ्चालन तथा मौसमी रोजगारीमा भारत र नेपालका विभिन्न सहरहरुमा जाने गरेको देखिन्छ । यदि परम्परागत कुलो सिंचाइ वा लघु सिंचाइ सेवा बाह्रै महिना उपलब्ध हुन सकेमा कृषि क्षेत्रबाट नै यस पालिकाका घरपरिवारहरुको जिबिकोपार्जन स्थितिमा सुधार गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ । यस पालिकाका घरपरिवारहरुको आफ्नै उत्पादनबाट खाद्यान्न आपूर्तिको अवस्था तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८: खाद्यान्न उपलब्धताको आधारमा परिवार संख्या विवरण

वडा नं.	जम्मा घरधुरी संख्या	आफ्नो उत्पादनबाट खाद्यान्न आपूर्ति अवस्थाको आधारमा परिवार संख्या विवरण				
		३ महिना खान पुग्ने परिवार	४–६ महिना खान पुग्ने परिवार	७–९ महिना खान पुग्ने परिवार	१०–१२ महिना खान पुग्ने परिवार	आफ्नो खेतबारीको उत्पादनबाट खान पुगेर वेचविखन गर्ने परिवार
१	४८२	१७९	२१२	६८	२३	0
२	३६१	१९	६२	८५	१९५	0
३	३४६	७२	१३७	५९	७८	0
४	४०३	१०	६०	१७६	१५७	0
५	४५७	३७	१७८	१५२	९०	0
६	३५७	८०	२०१	६२	१४	0
७	३७८	१८७	१०६	५०	३५	0
८	२२४	१४	१२७	५४	२९	0
९	७५	२४	२८	८	१५	0
१०	४२८	१७३	२३०	१६	९	0
११	२३२	२२	१३७	६९	४	0
१२	३७८	८५	१६०	९३	४०	0
१३	५१९	१६६	२५३	६४	३६	0
१४	३४३	२०	१५	१७	२९१	0
जम्मा	४९८३	१०८८	१९०६	९७३	१०१६	०
प्रतिशत	१००%	२२%	३८%	२०%	२०%	०%

स्रोत: छायाँनाथ नगरपालिकाकाको वस्तुगत विवरण २०७५

२.५.६ मौसमि पात्रो

समुदायमा आधारित विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न समुदायका मानिसहरुको कार्य व्यस्तताको समय जान्न आवश्यक हुन्छ । ग्रामीण समुदायका अधिकांस व्यक्तिहरु स्थानीय कृषि तथा मजदुरी जस्ता

क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी जीविकोपार्जन गर्ने भएकाले समुदायको फुर्सदलाई मध्यनजर गरी सहभागितात्मक विकासका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने हन्छ । तसर्थ समुदायको फुर्सदको समय थाहा पाउन यस पालिकाका घरपरिवारहरुको महिना अनुसार मौसमी पात्रो तयार पारिएको छ । गुरुयोजनाको वडागत तथ्यांक अनुसार यस नगरपालिकाका मानिसहरु असार, साउन र कार्तिक महिनामा खेतीपाती लगाउने र बाली भण्डारण गर्ने लगायतका कार्य व्यस्तताका कारणले गर्दा अति ब्यस्त हुने गरेको देखिएको छ । बाँकी अन्य महिनाहरुमा केही हप्ता विकास निर्माणका गतिविधिहरुमा समुदायलाई सहभागि गराउन सकिने सम्भावना देखिन्छ । यस नगरपालिकामा महिलाहरु सबै मौसममा पुरुष भन्दा बढी ब्यस्त रहने भएतापनि असार र कार्तिक महिनामा पुरुषहरु समेत ब्यस्त हुने गरेको तथ्यांकबाट देखिन्छ । छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका महिला र पुरुषको महिना अनुसार ब्यस्ततास्तर विश्लेषण तलको चित्रमा गरिएको छ।

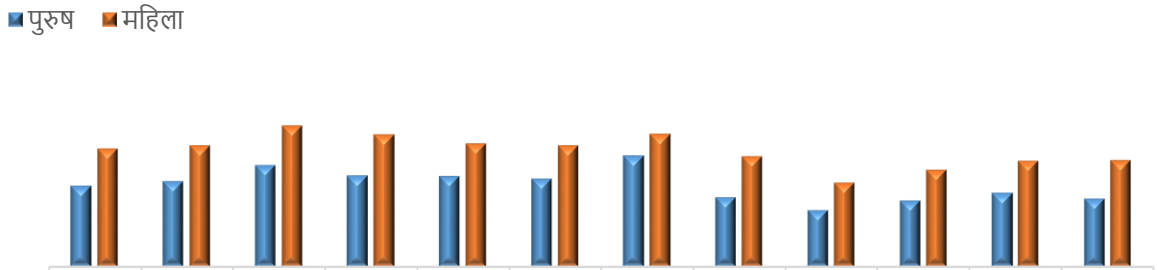

	बैशाख	जेठ	अषाढ	श्रावण	भाद्र	असोज	कार्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फागुन	चैत्र
पुरुष	12	13	15	14	14	13	17	11	9	10	11	10
महिला	18	18	22	20	19	18	20	17	13	15	16	16

चित्र नं. ७ : नगरपालिकाको मौसमी पात्रो

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना सर्वेक्षण

२.५.७ मानव संसाधन विश्लेषण

जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न र मर्मत सम्भार गर्नको लागि पालिकामा दक्ष जनशक्ति उपलब्ध भएको पालिकाको तथ्यांकले देखाएको छ । सिमेन्टको काम गर्ने दक्ष मिस्त्री, काठको काम गर्ने मिस्त्री, निर्माण सम्बन्धी काम गर्ने मिस्त्री, सूचना प्रविधि टेक्निसियन, विद्युत प्राविधिक, कृषि प्राविकधि, जनस्वास्थ्य प्राविधिक, इन्जिनियरिंग प्राविधिक, मेकानिक्स, आदि दक्ष जनशक्तिहरु पालिकाभित्र उपलब्ध रहेका छन् जसको वडागत विवरण तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

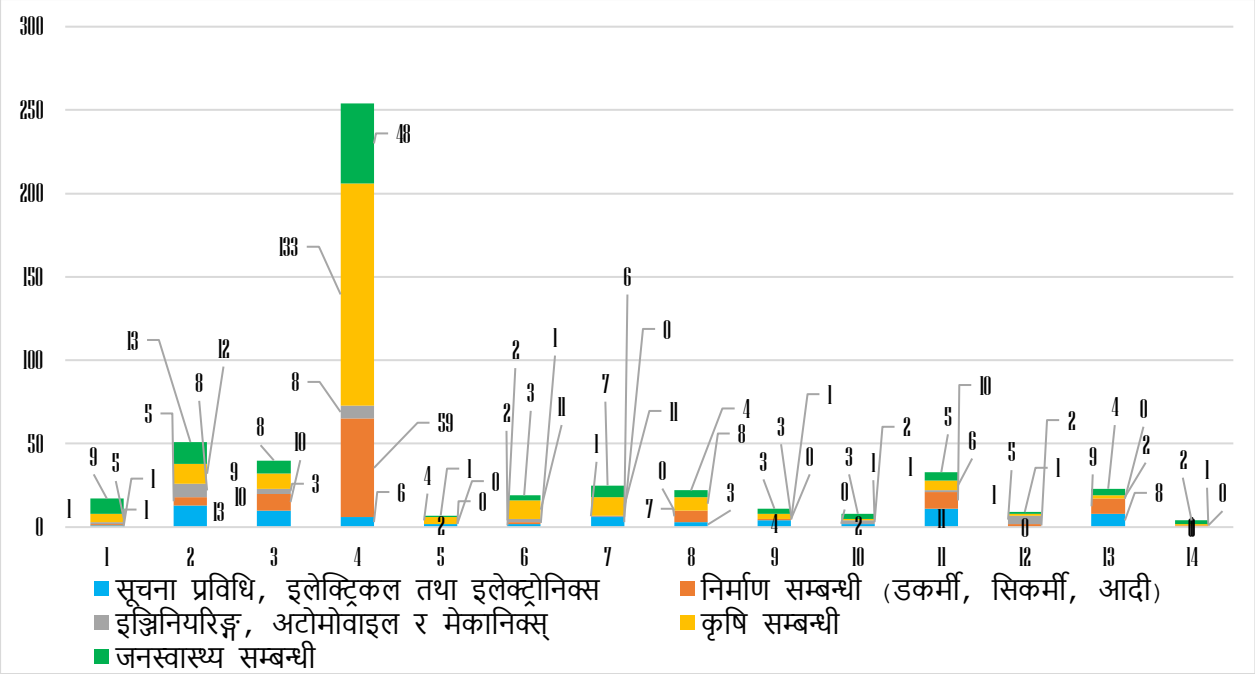

चित्र नं. ८ : पालिकामा उपलब्ध दक्ष जनशक्तिको वडागत विवरण

स्रोत: छायाँनाथ नगरपालिकाकाको वस्तुगत विवरण २०७५

२.५.८ स्थानीय निर्माण सामग्री उपलब्धता

छायाँनाथ रारा नगरपालिका भित्र रारा राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र रहेको र मुगु कर्णाली नदि लगायत एक दर्जनभन्दा बढी साना ठूला नदी तथा खोलाहरू रहेकोले प्राकृतिक स्रोतका हिसावले यस पालिका सम्पन्न रहेको छ । नगरपालिकाको वडा नं. ९ मा पर्ने रारा राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रले वडा नं. १, ३, ५ र ८ को महत्वपूर्ण भूभागलाई समेटेको छ । मुगु कर्णाली नदि यस पालिकाको करिब बीच भागबाट बगेको छ र यस नदि वालुवा लगायतका नदीजन्य खनिज खानीको नवीकरणीय स्रोत रहेको छ त्यसैले यस नगरपालिकामा स्थानीय निर्माण सामग्रीहरुको पर्याप्तता रहेको छ ।

निर्माणको लागि आवश्यक बालुवा मुगु कर्णाली नदिको पायक पर्ने स्थानहरुमा प्रशस्त परिमाणमा उपलब्ध रहेको छ । ढुंगा र गिट्टी नगरपालिकाका सबैजसो वडाहरुमा पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध रहेको छ भने काठको लागि केही वडाहरुलाई अरु वडाहरुमा जानुपर्ने अवस्था रहेको छ । घरको छतको लागि आवश्यक पर्ने स्लेटका लागि केही वडाहरुले सम्बन्धित वडा भन्दा बाहिर जानुपर्ने बाध्यता रहेको छ ।

२.६ सेवाकेन्द्रहरु सम्बन्धी विवरण

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा स्वास्थ्य तथा प्रशुती सेवाको लागि १५ वटा स्वास्थ्य सेवा संस्थाहरु रहेका छन् । यसैगरी पालिका क्षेत्रभित्र शिक्षा सेवाको लागि बाल शिक्षादेखि माध्यमिक तहसम्मका ५५ वटा विद्यालयहरु रहेका छन् | साथै नगरपालिका कार्यालय र १४ वटै वडामा पालिकाको वडा सेवा कार्यालयहर रहेका छन् | पालिका क्षेत्रभित्र रहेका सेवा केन्द्रहरुको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९: पालिकामा उपलब्ध सेवाकेन्द्र सम्बन्धी वडागत विवरण

वडा नं.	सेवा केन्द्र सम्बन्धी विवरण (संख्या)				
	स्वास्थ्य चौकी	विद्यालय	सहकारी संस्था	वडा कार्यालय	पालिका कार्यालय
१	२	५		१	
२		५		१	१

३	२	५		१	
४		२	१	१	
५	१	४		१	
६	१	५	१	१	
७	१	४		१	
८	१	२		१	
९	१	१		१	
१०	२	४		१	
११		३		१	
१२	२	५	२	१	
१३	१	६		१	
१४	१	४	४	१	
जम्मा	१५	५५	८	१४	१

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-५

२.७ विकास साझेदारहरु, गैर सरकारी संस्थाहरु, समुदायमा आधारित संस्थाहरु तथा सहकारी सम्बन्धी विवरण

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा बचत तथा लघुऋण सेवाको लागि ८ वटा सहकारी सेवा संस्थाहरुले हाल सेवा सञ्चालन गरेको देखिन्छ | पालिका क्षेत्रभित्र रहेका सहकारी संस्थाहरुको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १०: नगरपालिकामा संचालित सहकारी संस्थाहरुको विवरण

क्र स	सहकारीको नाम	कार्यालय स्थित वडा र स्थान	कार्यक्षेत्र र किसिम	कैफियत
१	डाँफे सहकारी संस्था	४	बचत तथा ऋण	
२	श्री बालै कृषि सहकारी संस्था	६	बचत तथा ऋण	
३	उज्यालो कृषि सहकारी संस्था लि.	१२	बचत तथा ऋण	
४	हातेमालो सामुदायिक विकास कृषि तथा जडिबुटि सहकारी सस्था लिमिटेड	१२	बचत तथा ऋण	
५	हिमाली कृषि सहकारी संस्था	१४	बचत तथा ऋण	
६	हिमाली कृषि सहकारी संस्था	१४	बचत तथा ऋण	
७	रुगा कृषि सहकारी संस्था	१४	बचत तथा ऋण	
८	प्रगतिशील कृषि सहकारी संस्था	१४	बचत तथा ऋण	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-३

यस पालिकामा हाल युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजनाका अतिरिक्त लिली हेल्भेटास /विश्व बैंक र युनिसेफ लगायतका विकास साझेदारहरु र यी प्रोजेक्टहरुका स्थानीय गैरसरकारी संस्थाहरुको सहकार्यमा खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, पुर्बाधार निर्माण, स्वास्थ्य, शिक्षा, जीविकोपार्जन, र जनचेतनामुलक

क्रियाकलापहरु सञ्चालनमा रहेका छन् | जलस्रोत क्षेत्रमा यस पालिकाभित्र हाल कार्यरत विकास साझेदार र गैरसरकारी संस्थाहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११: नगरपालिकामा कार्यरत विकास साझेदारहरु, गैरसरकारी संस्थाहरु, र समुदायमा आधारित संस्थाहरुको विवरण

वडा नं.	परियोजना/संस्थाको नाम	किसिम	कार्यक्षेत्र	कैफियत
सबै वडाहरु	लिली हेल्भेटास / बिश्वबैङ्क	विकास साझेदार	कृषि, खानेपानी, सरसफाइ, जिविकोपार्जन, जनचेतनामुलक कार्यक्रम, सिचाई, शिक्षा	
सबै वडाहरु	युनिसेफ	विकास साझेदार	स्वास्थ्य तथा सरसफाइ	
सबै वडाहरु	युएसएआईडी कर्णाली जल परियोजना	विकास साझेदार	जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा, खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, उर्जा, स्रोत संरक्षण तथा पर्यावरण, क्षमता विकास	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची १ SA-४

अध्याय ३: विद्यमान जलस्रोतको अवस्था र प्रयोग

३.१ जलस्रोतको विवरण

यस छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा रहेका पानीका मूलमुहान स्रोतहरुको तथ्यांक विश्लेषण गर्दा जम्मा ३६० वटा मुलमुहान स्रोतहरु अवस्थित रहेको देखिन्छ | साथै यस पालिकामा अवस्थित नदि, खोला, खोल्सीहरुका २९ स्थानहरुमा जलस्रोतको तथ्यांक लिएको देखिन्छ |

मुलमुहान स्रोत अवस्थितिको हिसावले हेर्दा सबैभन्दा बढी मुलमुहान स्रोत संख्या वडा नं. १३ मा (७१ वटा) रहेको छ भने सबैभन्दा कम संख्या वडा नं. २ मा (३ वटा) तथ्यांक रहेको छ । वडाहरुमा अवस्थित पानीका मूलमुहानका स्रोत संख्या र खोला खोल्सीहरुमा पानीको मापन गरेको स्थान संख्या विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १२: पालिकामा अवस्थित जलस्रोतहरुको सारांश तालिका

स्रोतहरुको प्रकार	जम्मा स्रोत संख्या (वडागत)														जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	
मूल (कुवा/ नाउला समेत)	३२	३	२३	२२	३८	२७	१८	२०	११	३१	२०	१८	७१	२६	३६०
खोला/नदि (मापन स्थान संख्या)	५	४	६	०	०	४	०	०	२	२	१	४	०	१	२९
जम्मा	३७	७	२९	२२	३८	३१	१८	२०	१३	३३	२१	२२	७१	२७	३८९

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २ TA-१

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा रेकर्ड भएका विद्यमान स्रोतहरुको भौगोलिक अवस्थिति तलको नक्सामा प्रस्तुत गरिएको छ |

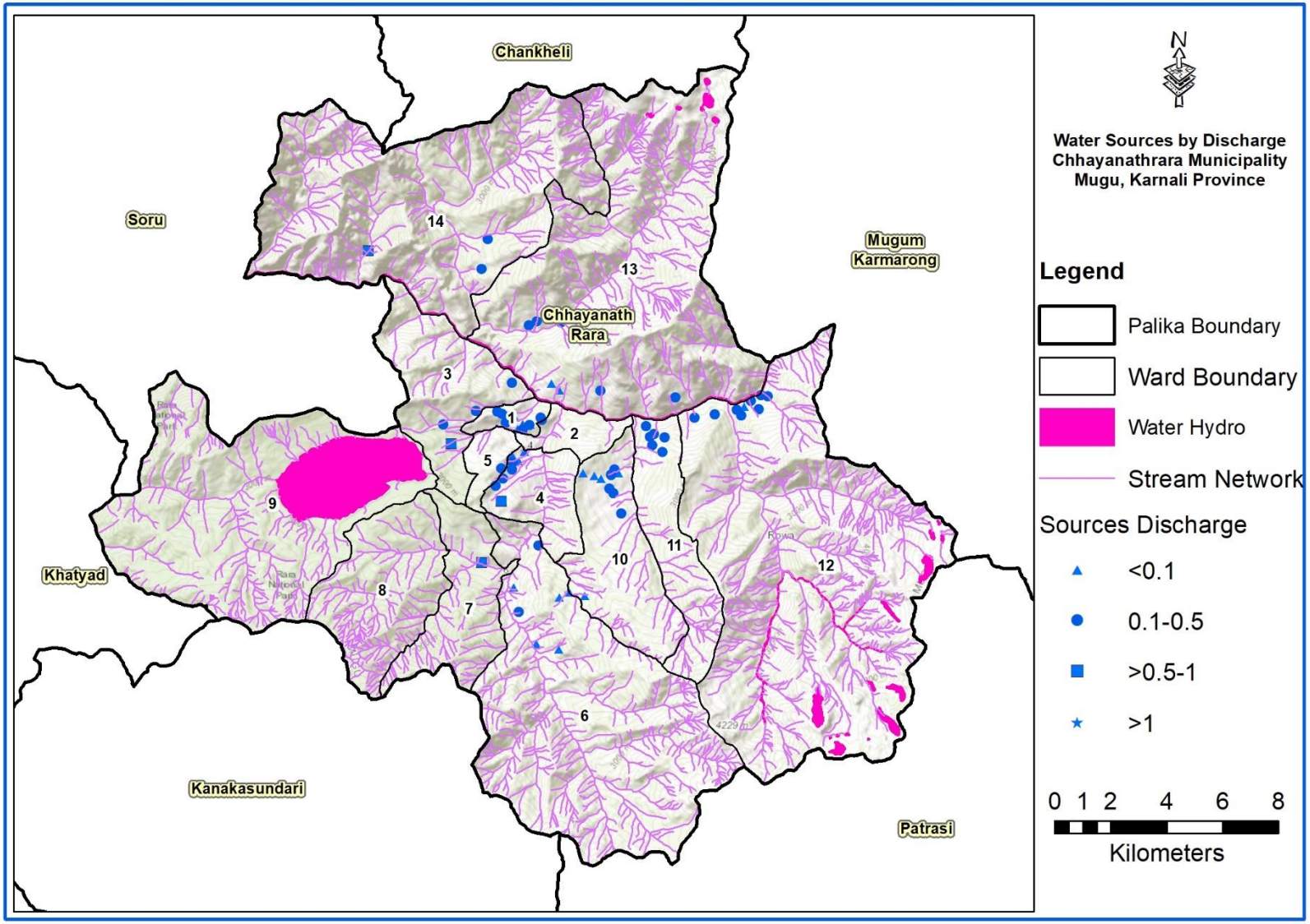

चित्र नं. ९: जलश्रोतको भौगोलिक अवस्थिति

३.२ जलस्रोतको विश्लेषण

३.२.१ अवस्थितिका आधारमा

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा रहेका विद्यमान स्रोतहरुको उपयोग प्रयोजनको प्राविधिक सम्भाव्यता विश्लेषण गर्नको लागि सामाजिक तथा प्रविधिक अध्ययनको क्रममा हरेक स्रोत र मुख्य बस्तीहरुको जी.पी.एस. अवस्थिति रेकर्ड गरिएको छ । विद्यमान स्रोतहरुको भौगोलिक तथा उचाई अवस्थिति र उपलब्ध क्षमता अनुसार स्रोतहरुको सम्भावित उपयोग र समेट्न सकिने वस्तीहरुको यकिन गरी तर्जुमा गरिएका योजनाहरुका लागि स्रोतहरुको सन्तुलित तथा न्यायोचित बाँडफाड गरेर यस गुरुयोजनाका क्षेत्रगत योजनाहरु तर्जुमा गरिएका छन ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा रहेका विद्यमान स्रोतहरुको उचाई अवस्थितिको आधारबाट विश्लेषण गर्दा १७% स्रोतहरु १५०० मिटरदेखि २००० मिटर अल्टिच्युडमा रहेका छन्, ६४% स्रोतहरु २००० मिटरदेखि २५०० मिटरको उचाईमा र १९% स्रोतहरु २५०० मिटरदेखि ३००० मिटर अल्टिच्युडको उचाईमा अवस्थित रहेको स्रोतहरुको जी.पी.एस. तथ्यांक विश्लेषणले देखाएको छ ।

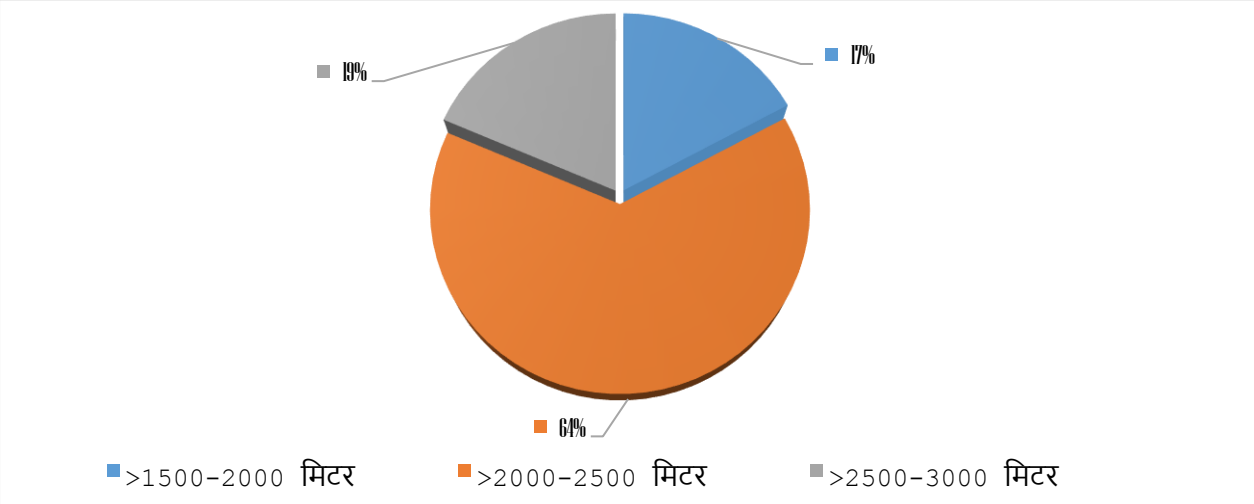

चित्र नं. १० : उचाई अवस्थितिका आधारमा स्रोतहरु

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २, TA-1, नमुना स्रोत संख्या ७०

३.२.२ क्षमताका आधारमा

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा अवस्थित विद्यमान मूल मुहान स्रोतहरुमा उपलब्ध पानीको परिमाण (बहाव) विश्लेषण गर्दा पालिकामा विद्यमान रहेका जम्मा मूल मुहान स्रोतहरु मध्ये ३१% स्रोतहरुमा पानीको बहाव ०.१ लिटर प्रति सेकेन्ड भन्दा कम रहेको छ, ६३% स्रोतहरुमा ०.१ देखि ०.५ लिटर प्रति सेकेन्ड, र ६% स्रोतहरुमा ०.५ देखि १ लिटर प्रति सेकेन्डसम्म रहेको छ । स्रोतको क्षमता विश्लेषणमा खोला/खोल्सी/नदीको बहाव मापन गरेको तथ्यांक रहेको छैन । यस पालिकामा रहेका मूल मुहान स्रोतहरुको क्षमता विश्लेषण गर्दा सुख्खा महिनामा स्रोतहरुको क्षमता निकै कम देखिएको छ त्यसैले जलस्रोत संरक्षण, हिमपोखरी निर्माण र पुनर्भरण प्रविधि लागु गरी मूल मुहान स्रोतहरुको क्षमता बढाउनु पर्ने देखिन्छ । तलको चित्रमा विद्यमान स्रोतहरुको क्षमता विश्लेषण प्रस्तुत गरिएको छ ।

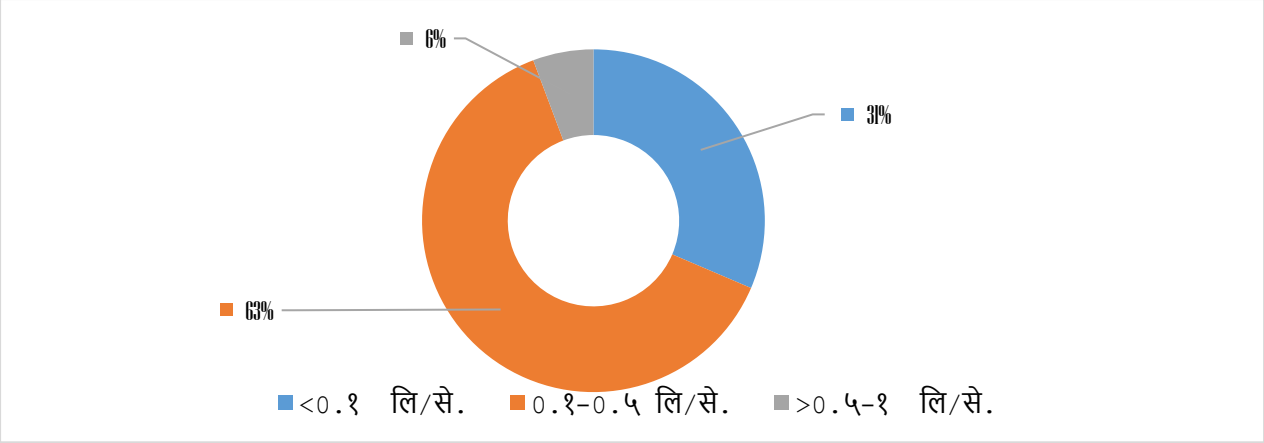

चित्र नं. ११ : क्षमताका आधारमा मूल मुहान स्रोतहरुको विश्लेषण

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २, TA-1, नमुना स्रोत संख्या ७०

३.२.३ गुणस्तरका आधारमा

यस पालिकामा विद्यमान मुल मुहान स्रोतहरुको पानीको गुणस्तर विश्लेषण गर्दा अधिकांश स्रोतहरुमा पानीको गुणस्तर सुरक्षित् स्तरको अर्थात् पिउनको लागि सुरक्षित् रहेको पाईएको छ । स्थानीय समुदायको खानेपानी गुणस्तर धारणाको आधारमा खानेपानीको गुणस्तर तथ्यांक विश्लेषण गर्दा पालिकामा विद्यमान मुलमुहान स्रोतहरु मध्ये ९३% स्रोतहरुमा सुरक्षित् गुणस्तरको पानी उपलब्ध भएको, ४% स्रोतहरुमा स्वीकार्य गुणस्तरको पानी, र ३% स्रोतहरुमा नराम्रो गुणस्तरको पानी भएको स्थिति तथ्यांकले देखाएको छ ।

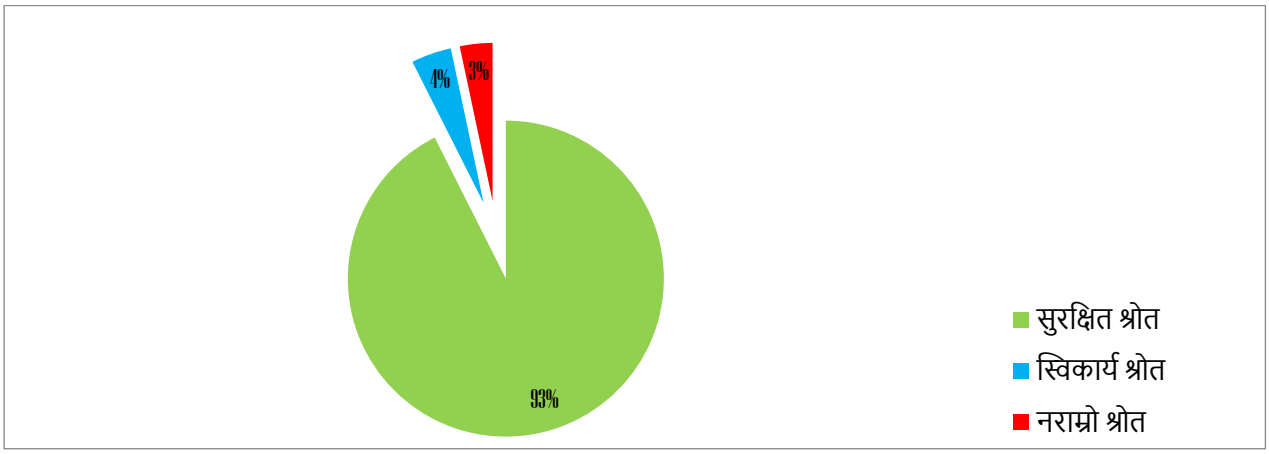

चित्र नं. १२ : विद्यमान मूलमुहान स्रोतहरुमा पानीको गुणस्तर विश्लेषण

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ३, TA-२, नमुना स्रोत संख्या ११९

३.२.४ विद्यमान उपयोग र उप-जलाधार क्षेत्रहरुमा सम्भावित उपयोगका आधारमा

यस पालिकाका जलस्रोतहरुको उपयोगको वर्तमान स्थिति विश्लेषण गर्दा ७९% स्रोतहरु हाल समुदायले उपयोग गरिरहेको देखिएको छ । पालिकाको भौगोलिक क्षेत्रभित्र रहेका जम्मा ३८९ वटा स्रोतहरु मध्ये ६९% स्रोतहरु हाल खानेपानी तथा सरसफाइको प्रयोजनको लागि उपयोग भएको देखिन्छ, ६% स्रोतहरु सिंचाइ प्रयोजनमा उपयोग भएको देखिन्छ, ४% स्रोतहरु उर्जा तथा बहुउपयोगमा प्रयोग भएको देखिन्छ । पालिकाका २१% स्रोतहरुको हाल समुदायले उपयोग नगरी प्राकृतिक बहावमा रहेको छ जसले स्थानीय पर्यावरण सम्बर्द्धनमा सहयोग पुगेको छ ।

त्यसैगरी विद्यमान जलस्रोतहरुको सम्भावित उपयोगको विश्लेषण गर्दा पालिकाको भौगोलिक क्षेत्रभित्र रहेका जम्मा ३८९ वटा स्रोतहरु मध्ये ५८% स्रोतहरु खानेपानी तथा सरसफाइ प्रयोजनमा उपयोग हुने देखिन्छ, ७% स्रोतहरु सिंचाइ प्रयोजनमा, ३५% स्रोतहरु उर्जा तथा बहुउपयोग प्रयोजनमा प्रयोग हुने देखिन्छ । यसरी भविष्यमा स्रोतहरुको परिप्रयोग बहुउपयोग तर्फ बढ्दै गएको देखिन्छ । बस्ति नजिक रहेका प्राय सबैजसो मुलमुहान स्रोतहरु समुदायले हाल उपयोगमा ल्याएको वा भविष्यमा उपयोग गर्ने सम्भावना देखिन्छ ।

यस पालिकाका २ वटा जलाधार क्षेत्रहरु मुगु कर्णाली र छायाँनाथ राराखोला जलाधार क्षेत्रहरुमा स्रोत संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्दै थप उपयोग गर्नको लागि जलस्रोतको सम्भावना रहेको देखिन्छ । यी जलाधार क्षेत्रहरुमा जलस्रोत संरक्षण तथा पर्यावरण संरक्षणका आयोजनाहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरेर मात्र जलउपयोगका आयोजनाहरु दिगो हुनसक्ने देखिन्छ । विद्यमान र सम्भावित परिप्रयोगको आधारमा पालिकाका स्रोतहरुको अवस्था तलका चित्रहरुमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

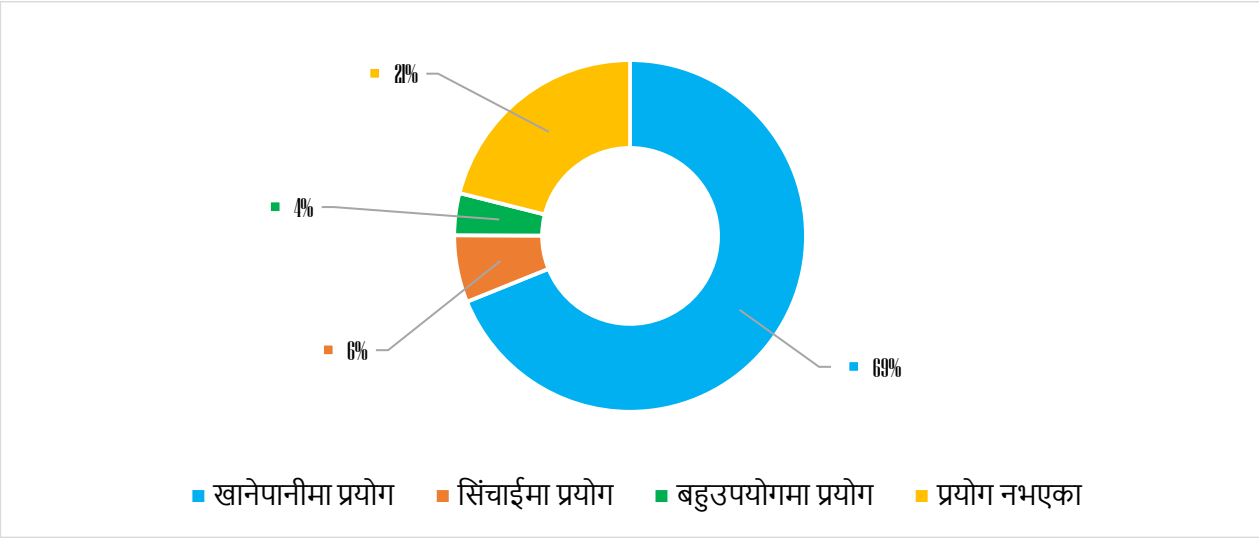

चित्र नं. १३ : विद्यमान परिप्रयोगका आधारमा जलस्रोत विश्लेषण

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २, TA-1, नमुना स्रोत संख्या ३८९

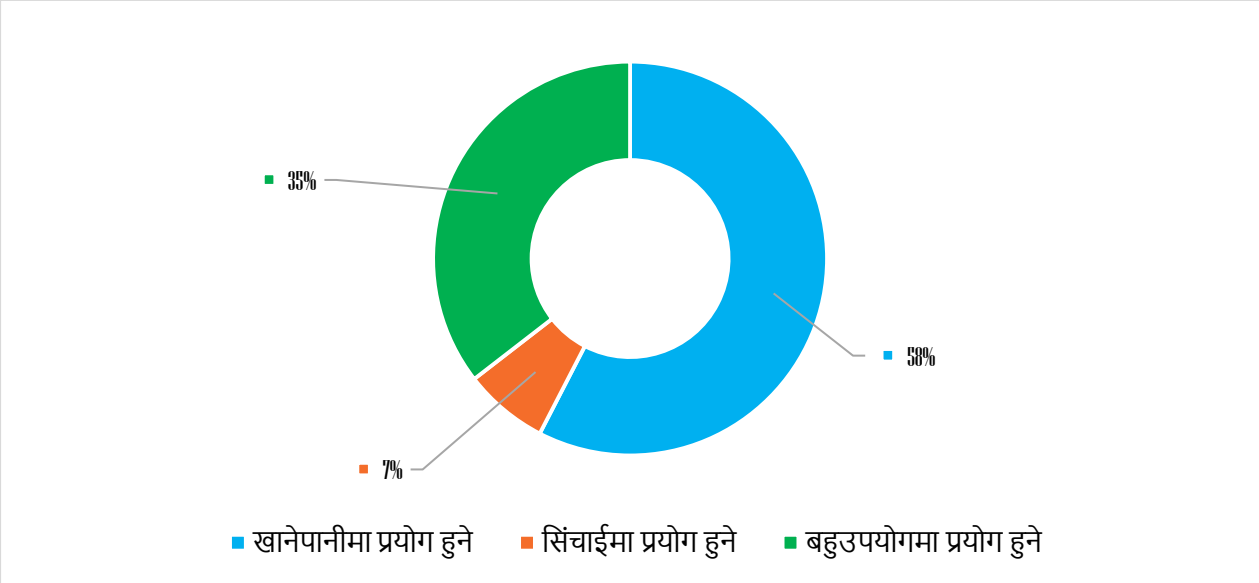

चित्र नं. १४ : सम्भावित परिप्रयोगका आधारमा जलस्रोत विश्लेषण

स्रोत: जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची २, TA-1, नमुना स्रोत संख्या ३८९

३.३ विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा हाल ११९ वटा खानेपानी आयोजनाहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । उक्त विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था अध्ययन गर्दा ४२% आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था व्यवस्थित स्तरको रहेको छ, १३% आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था सन्तोषजनक रहेको छ भने ४५% आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था अव्यवस्थित स्तरको अर्थात् न्युन स्तरको रहेको छ । तथ्यांक संकलन गर्दाको समयमा कुनै पनि खानेपानी आयोजना निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको देखिदैन । विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको हालको अवस्था देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. १३ : विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण

वडा नं.	सेवा क्षेत्रका लाभान्वित घरधुरीहरु	प्रयोग गरिएका स्रोत			सञ्चालन अवस्था			निर्माणाधिन योजना	
		व्यवस्थित योजना	अव्यवस्थित योजना	असुरक्षित स्रोत	व्यवस्थित	सन्तोष जनक	अव्यवस्थित	योजना सख्या	सेवा क्षेत्रका घरधुरी सख्या
१	५७८	५	१	३	५	१	३	०	०
२	४५५	१	०	३	१	०	३	०	०
३	३८६	८	१	४	८	१	४	०	०
४	७४६	३	२	५	३	२	५	०	०
५	४४०	३	४	७	३	४	७	०	०
६	३०७	१	२	५	१	२	५	०	०
७	२०२	३	०	४	३	०	४	०	०
८	२६२	३	३	३	३	३	३	०	०
९	६३	१	०	०	१	०	०	०	०
१०	३८०	६	०	१	६	०	१	०	०
११	२१३	२	०	३	२	०	३	०	०
१२	५२९	४	२	३	४	२	३	०	०
१३	४६७	३	१	५	३	१	५	०	०
१४	७३८	७	०	७	७	०	७	०	०
जम्मा	५७६६	५०	१६	५३	५०	१६	५३	०	०
%					४२%	१३%	४५%		

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.३.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र

यस पालिकाका ११९ वटा विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुबाट ५७६६ घरपरिवारका ३०५१५ जनसंख्यालाई पाईपलाईन खानेपानी सेवा वितरण भएको छ । यस पालिकाका विद्यमान खानेपानी आयोजनाले औसत ५० घरधुरीलाई सेवा पुऱ्याएको देखिन्छ । विद्यमान आयोजनाहरुले खानेपानी सेवा वितरण गरेका बस्तिहरुको नाम, घरसंख्या र जनसंख्या विवरण देहायको तालिका अनुसार रहेकोछ ।

तालिका नं. १४: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरु र सेवाक्षेत्र विवरण

वडा नं.	योजना संख्या	लाभान्वित वस्तिहरु	लाभान्वित घरधुरी	पुरुष	महिला	जम्मा जनसंख्या

१	९	घाट, सरुकुना टोल, ठिनी, छतेल बाडा, अल्का सागु , घट्ट, झुगाला र जुक्याना	५७८	१५१९	१६४४	३१६३
२	४	झ्यारी, कार्कीबाडा, शिना टोल,गमगढी बजार	४५५	१३३५	१४९१	२८२६
३	१३	हेरनी काँध, तलितुम, यिमा, माथितुम, सन्या खोला, फुली, निगाली र देउबाडा	३८६	११३९	११७५	२३१४
४	१०	भाम बाडा, खातेरिकोट, दान्ध बाडा, बोबता, बोतु, ताल्चा, कुला र दरवल बाडा	७४६	१९९३	२१४४	४१३७
५	१४	झाडा गोठा, मैतु, ढुमाल लेख, नौरा क्याम्पस, मातु लेख, ढुमा, कार्कीबाडा, दुलिला, पटार खोला, सुपाकोट गाउँ र नौर	४४०	११५५	९७९	२१३४
६	८	लामख्दा, तली बालाई, लिउडी, कोटिला, मुन्दु र रंजन बालाई	३०७	६८८	७२१	१४०९
७	७	पिना, पिना खोला, घुइर र टोप्ला	२०२	६२३	५६२	११८५
८	९	झरी, बिस्ट बाडा, चुगा, सिगाडी, झ्यारी, रिग्धारा, सल्लेरी	२६२	६८६	७७६	१४६२
९	१	मुर्मा	६३	१४८	१२४	२७२
१०	७	घट्टलेख, तली लेख, गाडापानी, चराप, लुवार पालना, झाकोट र घट्ट लेख	३८०	११२९	१२०१	२३३०
११	५	चुलिंगा, सालिम, ऱ्याङ्च्या काँटी, बालचौर, चुलांग	२१३	५००	५९०	१०९०
१२	९	शोबा, माथि बालचौर, कुम्फ, बालचौर, लुम्स	५२९	८६१	१०२८	१८८९
१३	९	लुमा, थार्प, नेटा, तिर्प, लह, लापु, पुला, रुगा, र	४६७	११८४	१३९५	२५७९
१४	१४	फैपाटा, चंखेली, बाम, पहा, द्रख्य, खोटका, थुम बाडा, सुम्ली, दरखे खोला र लाहा	७३८	१८०१	१९२४	३७२५
जम्मा	११९		५७६६	१४७६१	१५७५४	३०५१५

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.३.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका जम्मा ११९ वटा विद्यमान पाइपलाइन खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण गर्दा ७५ वटा खानेपानी आयोजनामा मात्र उपभोक्ता समिति सक्रिय रहेको देखिन्छ । संस्था दर्ता भएका उपभोक्ता समिति ३६ वटा छन् । कुनै पनि आयोजनामा पानी सुरक्षा योजना लागु भएको छैन । मर्मत सम्भार कोष भएका आयोजनाहरु २ वटा मात्र छन् । मर्मत सम्भार कार्यकर्ता परिचालन गरेका आयोजनाहरु ७ वटा छन् । नियमित पानी महशुल उठाउने गरेका आयोजना २ वटा मात्र छन् । तसर्थ यस पालिकामा खानेपानी सञ्चालन व्यवस्थापनको अवस्था न्युनस्तरको रहेको देखिन्छ ।

आयोजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापनमा सुधार गर्नको लागि सार्वजनिक सुनुवाई, जनलेखापरीक्षण, नियमित उपभोक्ता समितिको बैठक, उपभोक्ता समितिको क्षमता विकासका कृयाकलापहरु, मर्मत सम्भार

कार्यकर्ताको नियुक्ति र परिचालनका साथै पानी सुरक्षा योजना तयार गरी लागु गर्ने आदि सहितको खानेपानी सञ्चालन व्यवस्थापनकार्यविधि लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. १५: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापनविवरण

क्र.सं.	सञ्चालन व्यवस्थापन विवरण	योजना संख्या	कैफियत
१	पालिकामा रहेका जम्मा विद्यमान खानेपानी तथा सरसफाइ योजनाहरु	११९	
२	जलस्रोत समितिमा दर्ता भएका योजनाहरु	३६	
३	सक्रिय उपभोक्ता समिति भएका योजनाहरु	७५	
४	नियमित उपभोक्ता समितिको बैठक बस्ने योजनाहरु	२३	
५	नियमित साधारणसभा गर्ने योजनाहरु	२०	
६	नियमित जनलेखापरिक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ गर्ने योजनाहरु	८	
७	नियमित पानी महशुल संकलन गर्ने योजनाहरु	२	
८	मर्मत सम्भार कार्यकर्ता राखि परिचालन गर्ने योजनाहरु	७	
९	पानी सुरक्षा योजना तयार गरी लागु गर्ने योजनाहरु	०	
१०	मर्मत सम्भार कार्यविधि तयार गरी लागु गर्ने योजनाहरु	०	
११	मर्मत सम्भार कोष भएका योजनाहरु	२	
१२	मर्मत सम्भारका लागी आवश्यक जगेडा सामाग्री भएका योजनाहरु	३	
१३	आफै लेखा व्यवस्थापनगर्ने योजनाहरु	२३	
१४	बैक खाता भएका योजना संख्या	५७	
१५	खेर गएको पानीलाई आयआर्जनमा सदुपयोग गर्ने योजनाहरु	११०	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.३.३ विद्यमान खानेपानी योजनाहरुको सुविधास्तर विश्लेषण

जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्यांक अनुसार छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका २७% घरधुरीले मात्र आधारभूत स्तरको खानेपानी सुविधा पाएको देखिन्छ भने ७३% घरधुरीहरुलाई सिमित सुविधास्तरको खानेपानी सेवा अर्थात् आधारभूत भन्दा तल्लो स्तरको सुविधा रहेको देखिन्छ । वडा नं. १०, ११, र १३ का सबै घरधुरीहरुको खानेपानी सुविधास्तर आधारभूत भन्दा तल रहेको छ । यस पालिकामा कुनै पनि घरधुरीले सुरक्षित व्यवस्थापनभएको स्तरको खानेपानी सुविधा पाएका छैनन् । विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुबाट उपभोक्ता घरधुरीहरुलाई हाल उपलब्ध भएको खानेपानी सुविधास्तर अवस्था देहाय अनुसार रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. 1: विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरुको सुविधास्तर

वडा नं.	जम्मा घरधुरी सख्या	सुविधास्तर वर्गिकरण (घरधुरी संख्या)				कैफियत
		सुविधा नभएका	सिमित सुविधा भएका	आधारधुत सुविधा भएका	सुरक्षित व्यवस्थापन सुविधा भएका	
१	५७८	०	४४४	१३४	०	
२	४५५	०	१११	३४४	०	
३	३८६	०	२५७	१२९	०	
४	७४६	०	५२४	२२२	०	

५	४४०	०	२५३	१८७	०	
६	३०७	०	२२८	७९	०	
७	२०२	०	८५	११७	०	
८	२६२	०	१३०	१३२	०	
९	६३	०	६२	१	०	
१०	३८०	०	३८०	०	०	
११	२१३	०	२१३	०	०	
१२	५२९	०	३६१	१६८	०	
१३	४६७	०	४६७	०	०	
१४	७३८	०	७१९	१९	०	
जम्मा	५७६६	०	४२३४	१५३२	०	
%	१००%	०%	७३%	२७%	०%	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.३.४ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र

यस पालिकामा हाल निर्माणाधिन अवस्थाका खानेपानी आयोजनाहरु रहेका छैनन् । पालिकामा यस वर्ष खानेपानी क्षेत्रमा लगानी गर्ने विकास साझेदारहरुको संख्या कम रहेको देखिन्छ ।

३.४ विद्यमान सरसफाइ अभ्यासको अवस्था विश्लेषण

३.४.१ बस्तीहरुको खुल्ला दिशामुक्त क्षेत्र तथा पूर्ण सरसफाई स्थिति

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका हरेक घरधुरीमा शौचालय निर्माण भई पालिका खुला दिशामुक्त घोषणा भइसकेको छ । वडागत नमुना घरधुरी सर्भेक्षणको तथ्यांक अनुसार हाल सबै घरधुरीहरुमा शौचालय निर्माण भएको देखिन्छ । तैपनि पालिकामा केही सामाजिक कुरीतिहरु जस्तैः महिनावारी भएको केहि दिनसम्म चर्पी र पानीको धारा प्रयोग नगर्ने प्रचलन अझै पनि रहेको र सार्वजनिक शौचालयको सुविधा पर्याप्त नरहेको समेतको कारणले अझै पनि खोला खोल्सामा खुला दिशा देख्न सकिन्छ । यस पालिकाका प्राय सबैजसो ग्रामीण क्षेत्रका घरधुरीहरुले पशुपालन गर्ने गरेको तर गोठेमल व्यवस्थापनको अवस्था अत्यन्त न्यून स्तरको रहेको देखिन्छ । सरसफाइका अन्य महत्वपुर्ण सूचकहरु जस्तै भाँडा सुकाउने चांगको प्रयोग र ठोस फोहर व्यवस्थापनको अवस्था न्यून स्तरको देखिन्छ । यस पालिकाका कुनैपनि घरधुरीमा व्यवस्थित पशुपालन र गोठेमल व्यवस्थापनभएको छैन । त्यस्तै सुधारिएको शौचालय भएका घरधुरी ५% छन्, चाङ, जुठ्यान भएका ९% र व्यवस्थित ठोस फोहर व्यवस्थापनभएका घरधुरी ८% रहेका छन् ।

पूर्ण सरसफाइका सूचकहरुको अवस्था हाल अत्यन्त न्युनस्तरको देखिएकोले आगामी दिनहरुमा घरायसी र व्यक्तिगत सरसफाइका क्रियाकलापहरुमा पालिकाले प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ । यस पालिकाका कुनै पनि वडा हालसम्म पूर्णसरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा भएका छैनन् । यस पालिकाको समग्र सरसफाइ स्थिति र सरसफाइका विभिन्न सूचकहरुको विद्यमान अवस्था विश्लेषण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १७: घरायसी सरसफाइ तथा स्वच्छताको विद्यमान अवस्था

वडा नं.	जम्मा घरधुरी संख्या	शौचालय भएका घरधुरी संख्या	सुधारिएका शौचालय भएका घरधुरी संख्या	घरधुरीस्तरको अन्य सरसफाइको अवस्था विश्लेषण					पूर्ण सरसफाइ	
				साबुन सहितको हात धुने स्थान रहेका घरधुरी	चाङ जुठ्याउन भएका घरधुरी	व्यवस्थित ठोस फोहोर व्यवस्थापन भएका घरधुरी	व्यवस्थित दिसा जन्य लेदो व्यवस्थापन भएका घरधुरी	व्यवस्थित पशुपालन र गोठेमल व्यवस्थापन भएका घरधुरी	घोषणा भएको छ।छैन	योजना छ भने लक्षित समय
१	२८०	२६४	१६	४५	४५	२६	२६४	०	छैन	५ वर्षमा
२	३१३	३०४	९	१२९	१२९	६३	३०४	०	छैन	५ वर्षमा
३	२१७	२०४	१३	२०	२०	११	२०४	०	छैन	५ वर्षमा
४	२७४	२३५	३९	३६	३६	१४	२३५	०	छैन	५ वर्षमा
५	३५०	१५७	१९३	१६	१६	१८	१५७	०	छैन	५ वर्षमा
६	२६८	१८७	८१	०	०	१३	१८७	०	छैन	५ वर्षमा
७	२३३	१५८	७५	१४	१४	१२	१५८	०	छैन	५ वर्षमा
८	१७१	१४३	२९	०	०	९	१४३	०	छैन	५ वर्षमा
९	६६	४७	१९	०	०	३	४७	०	छैन	५ वर्षमा
१०	३१५	१७८	१३७	१२	१२	१६	१७८	०	छैन	५ वर्षमा
११	१७६	१५०	२६	०	०	९	१५०	०	छैन	५ वर्षमा
१२	२६९	२३७	३२	९	९	१६	२३७	०	छैन	५ वर्षमा
१३	४१६	२९६	१२०	११	११	२१	२९६	०	छैन	५ वर्षमा
१४	२९३	१७६	११७	२९	२९	६४	१७६	०	छैन	५ वर्षमा
जम्मा	३६४१	२७३७	९०४	३२१	३२१	२९५	२७३७	०		
%	१००%	७५%	२५%	९%	९%	८%	७५%	०%		

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.४.२ विद्यालय तथा सार्वजनिक स्थलको सरसफाइ अवस्था

समुदायमा सरसफाइ तथा स्वच्छता व्यवहार प्रबर्द्धनका लागि विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र सार्वजनिक संस्थाहरुमा संस्थागत सरसफाइ र स्वच्छता कायम हुन अति आवश्यक छ । व्यक्तिगत सरसफाइ तथा स्वच्छता कायम गर्न र व्यवहार परिवर्तनका लागि विद्यालय एउटा महत्वपूर्ण घर भएको कारणले समुदायमा सरसफाइ र स्वच्छता कायम गर्न विद्यालयको सरसफाइले संवाहकको रुपमा काम गर्दछ । गुरुयोजनाको

तथ्याङ्क अनुसार यस नगरपालिकामा रहेका सार्वजनिक सेवा संस्थाहरु नगरपालिका कार्यालय र वडा कार्यालयमा सरसफाइको अवस्था राम्रो देखिन्छ । नगरपालिकाका १५ वटा स्वास्थ्य सेवा संस्थाहरु मध्ये ७ वटामा मात्र खानेपानी सुविधा भएको र ८ वटामा मात्र ठोस फोहरको व्यवस्था भएको देखिन्छ । त्यस्तै पालिकाका जम्मा ५५ वटा विद्यालयहरु मध्ये २८ वटा विद्यालयमा मात्र खानेपानीको व्यवस्था छ र ४९ वटामा मात्र शौचालयको व्यवस्था छ भने ४२ वटामा ठोस फोहरको व्यवस्थापनगर्ने गरेको छ ।

तालिका नं. १८: विद्यालय र सार्वजनिक सेवासंस्थाहरुमा सरसफाइ र स्वच्छताको विद्यमान अवस्था

क्र. सं.	संस्थाको किसिम	संस्थाको संख्या	खानेपानीको व्यवस्था भएका	शौचालयको व्यवस्था भएका	अन्य सरसफाई स्थिति		कैफियत
					व्यवस्थित ठोस फोहोर व्यवस्थापन भएका	व्यवस्थित दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन भएका	
१	सामुदायिक विद्यालयहरु	५५	२८	४९	४२	४९	
२	स्वास्थ्य संस्थाहरु	१५	७	१५	८	१५	
३	वडा कार्यालयहरु	१४	१४	१४	१४	१४	
४	पालिका कार्यालय	१	१	१	१	१	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, वास प्लान सर्भे

३.४.३ वातावरणीय सरसफाइको अवस्था

खुला दिसा र यसको प्रभाव: छायाँनाथ रारा नगरपालिका खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा भइसकेको छ र नगरपालिकाका सबै टोलका मानिसहरूमा व्यक्तिगत र घरायसी सरसफाइका बारेमा चेतना विकास हुँदै आएको देखिन्छ । शत प्रतिशत घरधुरीमा चर्पी निर्माण भएको र प्रयोगमा समेत हाल चेतना बढ्दै गएको छ तर पनि पूर्ण सरसफाइको क्षेत्रमा धेरै कार्य गर्न अझै बाँकी देखिन्छ ।

स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयहरुमा खानेपानी, शौचालयको सुविधा नभएका वा पर्याप्त संख्यामा नभएका, महिला अपाङ्गता बालबालिकामैत्री नभएका र सरसफाइको व्यवस्थापन नभएको अवस्था छ । यस नगरपालिकामा हालसम्म सार्वजनिक शौचालयहरु पर्याप्त निर्माण भएका छैनन् । यस्तो अवस्थामा अझै पनि वास्तविक खुला दिशामुक्त समाज निर्माणका लागि सार्वजनिक संस्था, विद्यालय र स्वास्थ्य सेवासंस्थाहरुमा खानेपानी र सरसफाइको सुविधास्तर बढाउनु पर्ने अनिवार्य देखिन्छ ।

ठोस फोहर, सिनोको विसर्जन र प्रभाव: मानवीय तथा अन्य क्रियाकलापहरूबाट फोहरका रूपमा ठोस वा अर्धठोस वस्तुहरू निस्किने गर्दछन् । गाउँस्तरमा धेरै प्रकारका फोहरहरू देखिन्छन् जसमध्ये कृषिजन्य फोहर, निर्माणजन्य फोहर, घरायसी फोहर, पशुजन्य र सिनो, प्लास्टिक आदि प्रमुख हुन् । कृषिजन्य फोहर, निर्माणजन्य फोहर, घरायसी फोहर र सिनोलाई निश्चित ठाउँमा फाल्ने अनि गोठहरूको राम्रो व्यवस्थापन गर्ने गरेको खण्डमा वातावरणीय प्रदूषण र पानीजन्य प्रदूषण हुने सम्भावनालाई निकै कम गर्न सकिन्छ । प्लास्टिकजन्य फोहरलाई संकलन गरी पुनर्प्रयोगको लागि पठाउने व्यवस्था गरी सहरोंन्मुख बस्ती र विद्यालय वरिपरिको वातावरण सुन्दर बनाउन सकिन्छ ।

शहरोन्मुख बस्तिहरुको फोहर व्यवस्थापन: छायाँनाथ रारा नगरपालिकाका धेरैजसो वडाहरूमा ग्रामीण विशेषता रहेको पाइन्छ भने कतिपय वडा र प्रमुख बस्तीहरू शहरोन्मुख अवस्थामा रहेको पाइन्छ । यस नगरपालिकाका शहरोन्मुख बस्तीहरूमा व्यवस्थित योजना बनाएर खानेपानी, सार्वजनिक शौचालय, ठोस फोहरको व्यवस्थापन इत्यादिको समयमै विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३.४.४ दिशाजन्य लेदो, ठोस फोहर तथा फोहरपानी व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था

यस पालिकामा दिशाजन्य ढल निकासको निर्माण भएको छैन । शौचालयका दिशाजन्य फोहर शौचालय निर्माण भएको स्थानमा नै जमिन मुनि सोसिने खाडल बनाएर वा सेप्टिक टंकी बनाएर व्यवस्थापन गरिएको छ । यस्ता सेप्टिक टंकी भरिएको खण्डमा सेप्टिक टंकीबाट दिशाजन्य लेदो बाहिर निकालेर खेतबारीमा खाडल खनि पुर्ने गरेको देखिन्छ । यस पालिकामा फोहर ल्याण्डफिल साईट, ढल प्रशोधनशाला आदि निर्माण भएका छैनन् । यस पालिकामा सार्वजनिक सौचालयहरु निर्माण भएका छैनन् ।

नगरपालिकाले सरसफाइ व्यवस्थापनका लागि देहायका नीति तथा कार्यक्रमहरु वार्षिक विकास योजनामा समावेश गर्दै आएको छ ।

- छायाँनाथ रारा नगर क्षेत्रबाट वढिरहेको फोहर सहरी सुन्दरता र सहरी स्वास्थ्यको लागि प्रमुख चुनौती हुने संभावनालाई मध्यनजर गर्दै फोहर विसर्जनको लागि उपयुक्त हुने स्थानको पहिचान गरी फोहर व्यवस्थापनको व्यवस्था मिलाइनेछ भन्ने नीति लिएको छ । नगर सरसफाइको निजी क्षेत्र (सहकारी, गैसस) लाई जिम्मा दिई सरसफाई कार्यलाई अगाडि वढाईनेछ ।
- नगरपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयूक्त बनाउने कार्यमा नगर तथा वडास्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ स्वच्छता समन्वय समितिलाई थप क्रियाशील बनाई एक घर एक शौचालय तथा प्रत्येक गाउँमा प्रत्येक महिना सरसफाइ अभियानलाई अनिवार्य गरिनेछ । यस कार्यमा नगरपालिकाले बिभिन्न संघ संस्थाहरुसंग सहकार्य गर्ने नीति अबलम्बन गरिनेछ ।
- गाउँ नगरमा सरसफाइ अभियान सञ्चालन गर्न खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिलाई सकृय बनाउदै एक गाउँ/नगर एक गाउँ/नगर सुधार समिति गठन गर्ने नीति लिइनेछ । साथै सरसफाइका क्षेत्रमा बिभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी निकायहरुसंग साझेदारी गरिनेछ ।
- नगरपालिकाले आफ्नो नगरक्षेत्रमा घर घरमा भान्साबाट निस्कने फोहरलाई सड्ने र नसड्ने फोहोर घरस्तर मै छुट्टाई सड्ने फोहरलाई बारीभित्रै कम्पोष्ट मलको रुपमा उपयोगमा ल्याउन प्रेरित गरिनेछ।

सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्धनका लागी आनीबानी तथा व्यवहार परिवर्तन

गुरुयोजना निर्माणका क्रममा संकलित तथ्याङ्क, समुदाय भेटघाट र अन्तरक्रियाहरुको आधारमा घर परिवार, टोल, समुदाय तथा नगरपालिका स्तरमा निश्चित व्यवहारहरुको परिवर्तन जरुरी देखिएको छ। नगरपालिकाले तपसिलका मुख्य क्षेत्रमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता र पानीको बहु उपयोगका व्यवहार प्रवर्धनका लागी थप क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न पर्ने आवश्कता देखिन्छ ।

१) पानीको उत्पादनशिल प्रयोग
२) स्रोत संरक्षण, भू-जल भण्डारण, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन तथा विपद जोखिम ब्यवस्थापन
३) खानेपानीको शुद्धता तथा सरसफाइ र स्वच्छता
४) वातावरणीय स्वच्छता
५) पानीको पहुँच र बहुउपयोगमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण

क्र.स.	ब्यवहार परिवर्तन केन्द्रित क्षेत्र	लक्षित वर्ग	जिम्मेवारी	सरोकारवाला निकाय	सञ्चार माध्यम
१	खानेपानी सुद्धिकरण	घरपरिवार, विद्यालय तथा	नगरपालिका, खानेपानी तथा सरसफाइ	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, स्वास्थ्य स्वयंसेविका,	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन,

		सार्वजनिक निकाय	उपभोक्ता समिति तथा सार्वजनीक निकाय	स्वयंसेवक तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था	प्रदर्शनी, सडक नाटक तथा विभिन्न सूचनामुलक सामग्री
२	वास (सरसफाइ र स्वच्छता)	घरपरिवार, विद्यालय तथा सार्वजनिक निकाय	नगरपालिका, खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति, स्वास्थ्य संस्था तथा सार्वजनीक निकाय	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, स्वास्थ्य स्वयंसेविका, स्वयंसेवक तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरु तथा बैठकहरुमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरु
३	पानीका स्रोत संरक्षण	घरपरिवार, विद्यालय र खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति	खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति, समुदाय तथा नगरपालिका	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, कृषि समुह (साना किसान) तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरु तथा बैठकहरुमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरु
४	पानीको उत्पादनशिल तथा बहुप्रयोग	घरपरिवार, समुदाय, साना किसान	खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता समिति, गाउँ/नगर पालिका तथा विकास साझेदारहरु	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, कृषि समुह (साना किसान) तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरु तथा बैठकहरुमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरु
५	वातावरणीय स्वच्छता	घरपरिवार तथा समुदाय	विद्यालय, समुदाय, नगरपालिका तथा सार्वजनिक निकाय, गाउँ/नगर प्रहरी	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, गाउँ/नगरप्रहरी, कृषि समुह (साना किसान) तथा सामाजिक परिचालन गर्ने संघसंस्था, सुरक्षा निकाय	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरु तथा बैठकहरुमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरु
६	जलवायू अनुकुलन तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण	घरपरिवार, साना किसान, समुदाय	नगरपालिका, विद्यालय, कृषि समुह, खानेपानी तथा सरसफाइ उपभाक्ता समिति	बाल तथा युवा क्लव, आमा समूह, गाउँ/नगरप्रहरी कृषि समुह (साना किसान) तथा सामाजिक परिचालन गर्ने	रेडियो, टेलिभिजन, सामाजिक सञ्जाल, सामुदायिक परिचालन, प्रदर्शनी (हाट बजार, मेला, भेला, विभिन्न अवसरहरु तथा बैठकहरुमा), सडक नाटक तथा विभिन्न सूचना तथा सन्देशमुलक

				संघसंस्था, सुरक्षा निकाय	सामग्री, विद्यालय तथा समुदाय स्तरिय प्रतियोगिताहरु, जोखम पूर्व सूचना प्रणाली

३.५ विद्यमान सिंचाइ योजनाको अवस्था विश्लेषण

यस पालिकाका विभिन्न वडाहरुमा हालसम्म पालिका र बिभिन्न निकायको सहयोग एवं समुदायको आफ्नै लगानीमा ४७ वटा परम्परागत सिंचाइ कुलो आयोजनाहरु र २२ वटा लघुसिंचाइ गरी जम्मा ६९ वटा सिंचाइ आयोजनाहरु निर्माण भएका छन । उक्त परम्परागत सिंचाइ कुलो योजनाहरुबाट यस पालिकाका करिब ८२,००० रोपनी खेतियोग्य जमिनमा सिंचाइको सुविधा भएको छ भने लघुसिंचाइ योजनाहरुबाट करिब २,४०० रोपनी क्षेत्रफल सिंचित भएको देखिन्छ । यस पालिकामा हाल ३ वटा कुलो सिंचाइ आयोजनाहरु र २ वटा लघुसिंचाइ आयोजनाहरु निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छन् जसबाट क्रमश ७०७ रोपनी र २४७ रोपनी खेतियोग्य जमिन सिंचित हुनेछ । पालिकामा रहेका विद्यमान र निर्माणाधिन सिंचाइ योजनाहरुको सेवा विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १९: विद्यमान सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	विद्यमान सिंचाइ योजनाको विवरण									निर्माणाधिन सिंचाइ योजना			
	कुलो सिंचाइ							लघु/अन्य सिंचाइ		कुलो सिंचाइ		लघु/अन्य सिंचाइ	
	जम्मा क्षेत्रफल (रोपनी)	पक्कि संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	कच्ची संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	पक्कि/ कच्ची संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	संख्या	रोपनी	संख्या	रोपनी
१	५०५	१	१००	६	४०५								
२	२१९८	३	११५	६	२०८३								
३	३७०	२	१४०	२	२३०			२	१०८				
४	९९	२	९१	१	८			४	१०९				
५	११५८	१	३३	२	११२५			२	१०३०				
६	३६००			३	३६००					१	५००	२	२४७
७	१४०			२	१४०			१	९०				
८	२६५	२	२५०	१	१५								
९													
१०	२६२७६	१	२६०००	३	२७६			३	६४०				
११	४१०००	१	२००००	२	२१०००					२	२०७		
१२	६६००	१	६०००	१	६००								
१३	२३			२	२३			२	१८६				
१४	३०			२	३०			८	२५६				

वडा नं.	विद्यमान सिंचाइ योजनाको विवरण									निर्माणाधिन सिंचाइ योजना			
	कुलो सिंचाइ							लघु/अन्य सिंचाइ		कुलो सिंचाइ		लघु/अन्य सिंचाइ	
	जम्मा क्षेत्रफल (रोपनी)	पक्कि संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	कच्ची संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	पक्कि/ कच्ची संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	संख्या	रोपनी	संख्या	रोपनी
जम्मा	८२२६४	१४	५२७२९	३३	२९५३५			२२	२४१९	३	७०७	२	२४७

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-८, TA-३, SA-९, TA-४, अनुसूची ६ OS-१, OT-२, OT-३

३.५.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र

विद्यमान सिंचाइ सेवा अवस्थाको वडागत विश्लेषण गर्दा वडा नं. ९ मा कुनै पनि सिंचाइ आयोजना हाल सञ्चालनमा रहेको छैन । सबै भन्दा बढी वडा नं. ११ मा ४१००० रोपनी जमिनमा कुलो सिंचाइ सेवा निर्माण भएको देखिन्छ । त्यसैगरी लघुसिंचाइ सेवा अवस्था विश्लेषण गर्दा वडा नं. ५ मा सबै भन्दा बढी १०३० रोपनी जमिनमा लघु सिंचाइ सेवा निर्माण भएको छ । यस पालिका क्षेत्रभित्रमा जलस्रोतको क्षमता राम्रो भएकोले जलस्रोतको सन्तुलित रुपमा उपयोग गरी परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघुसिंचाइ आयोजनाहरु निर्माण गरी पानीको उत्पादनमुलक उपयोगमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । तथापि दिगो स्रोत व्यवस्थापनको लागि स्रोत तथा पर्यावरण संरक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ । बिद्यमान कुलो सिचाई आयोजनाहरुको विस्तृत सेवा क्षेत्र विवरण अनुसूची ५ SA-८ र लघु सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण अनुसूची ५ SA-९ मा रहेको छ ।

३.५.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा विद्यमान सिँचाइ आयोजनाहरुको संस्थागत तथा मर्मत सम्भारको अवस्था अत्यन्त कमजोर रहेको छ । कुनैपनि आयोजनामा दिगो संस्थागत अवधारणा अवलम्बन गरिएको छैन । सिंचाइ आयोजनाहरुमा उपभोक्ता समिति गठन तथा मर्मत सम्भार कार्यकर्ताको नियुक्ती र नियमित पानी शुल्कको व्यवस्था गरिएको छैन । यसकारण अगामी दिनमा यस नगरपालिकामा योजनाहरु निर्माण गर्दा नगरपालिका लगायत अन्य सरोकारवालाहरुले उ.स. तथा सेवा प्रदायकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी आयोजनाको सञ्चालन व्यवस्थापन, मर्मत सम्भार र संस्थागत विकास गर्ने क्रियाकलापहरुलाई समेत उच्च प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ ।

यस पालिकाका ४७ वटा कुलो सिँचाइ आयोजनाहरुको हालको सञ्चालन अवस्था मुल्यांकन गर्दा १०% आयोजनाहरु मात्र राम्रो सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ, ४५% आयोजनाहरु आंशिक सञ्चालनमा रहेको र ४५% आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन बन्द अवस्थामा रहेका छन् । त्यसैगरी विद्यमान २२ वटा लघुसिँचाइ आयोजनाहरुको हालको सञ्चालन अवस्था मुल्यांकन गर्दा ९% आयोजनाहरु मात्र राम्रो सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ, ६४% आयोजनाहरु आंशिक सञ्चालनमा रहेको र २७% आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन बन्द अवस्थामा रहेको देखिन्छ । विद्यमान कुलो सिँचाइ र लघुसिँचाइ आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन अवस्था देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २०: विद्यमान सिंचाइ आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन अवस्था

वडा नं.	कुलो सिंचाइ योजना (संख्या)			लघुसिंचाइ योजना (संख्या)		
	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	सञ्चालन बन्द भएको	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	सञ्चालन बन्द भएको
१	१	२	४			
२		८	१			
३		४			२	
४	१		२		२	२
५	२	१		२		
६			३			
७			२			१
८			३			
९						
१०			४			३
११	१		२			
१२		२				
१३		२			२	
१४		२			८	
जम्मा	५	२१	२१	२	१४	६
प्रतिशत	१०%	४५%	४५%	९%	६४%	२७%

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ TA-३ र अनुसूची ५ TA-४

३.५.३ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र

यस पालिकामा हाल ३ वटा परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरु निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छन् जसबाट वडा नं. ६ र ११ का ७०७ रोपनी खेति योग्य जमिनमा सिंचाइ सेवा पुग्नेछ र ५४२ घरधुरी लाभान्वित हुनेछन । त्यसैगरी २ वटा निर्माणाधिन लघुसिंचाइ आयोजनाहरुबाट वडा नं. ६ को २४७ रोपनी जमिनमा सिंचाइ सुविधा पुग्नेछ र २४७ घरपरिवारहरु लाभान्वित हुनेछन । निर्माणाधिन सिंचाइ आयोजनाको सेवाक्षेत्र विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २१: निर्माणाधिन सिंचाइ आयोजनाहरुको लक्षित सेवा क्षेत्र

वडा नं.	निर्माणाधिन सिंचाइ कूलो प्रणाली			निर्माणाधिन लघु सिंचाइ प्रविधि		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	सेवा क्षेत्र (रोपनी)
६	१	४२०	५००	२	२४७	२४७
११	२	१२२	२०७			
जम्मा	३	५४२	७०७	२	२४७	२४७

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ६ OS-१, OT-२, OT-३

३.६.विद्यमान जलवायु परिवर्तन अनुकुलन/विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा स्रोत संरक्षण योजनाको अवस्था विश्लेषण

यस पालिकाको कूल भू-भाग ४८०.५७ वर्ग किलोमिटर रहेको छ र उक्त भु-भाग मध्ये करिब ३२६.७६ वर्ग किलोमिटर अर्थात् ६८% हिस्सा वनजंगल क्षेत्र रहेता पनि हाल वनजंगलमा अतिक्रमण र दबाब बढ्दो देखिन्छ । यसका साथै जलवायु परिवर्तनको दिन प्रतिदिनको असरहरु, सहरोंमुख बस्ति विकास, निर्माण गतिविधिहरु, खेतीपाती, पशुपालन, वन फडानी, डडेलो, निर्माण र इन्धनको लागि काठ दाउराको बढ्दो आवश्यकता आदि कारणहरुले गर्दा वनजंगल क्षेत्रमा दबाब पर्दै आएको छ भने अर्कोतर्फ नदी कटान, बर्षातको भलबाढी र पहिरोहरुका कारणले गर्दा यस क्षेत्रको वातावरण तथा पर्यावरणमा असर परेको देखिन्छ ।

यस पालिकामा मूल मुहान स्रोतहरुको क्षमता राम्रो रहेको भएतापनि जलस्रोतको क्षमता वृद्धि गरी पानीको बहुउपयोग गर्न तथा पर्यावरणीय सन्तुलन कायम राख्नको लागि उपजलाधार क्षेत्रहरुमा वनजंगल तथा जलस्रोतको संरक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ । जलउपयोग गुरुयोजना निर्माणको क्रममा प्राप्त तथ्यांकलाइ विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकामा हालसम्म वातावरण तथा पर्यावरण सम्बन्धी आयोजनाहरु पर्याप्त मात्रामा सञ्चालन हुन नसकेको देखिन्छ साथै आयोजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापनव्यवस्थित नभएको देखिन्छ । यसकारण आगामी दिनहरुमा योजना निर्माण गर्दा वातावरण, पर्यावरण तथा जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी कृयाकलापहरु अन्य योजनाहरुको अन्तरनिहित कृयाकलापको रुपमा समेत सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

यस पालिकामा हाल विद्यमान वृक्षारोपण आयोजनाहरु ३ वटा रहेका छन् भने स्रोत सम्रक्षण आयोजनाहरु ४ वटा र नदि नियन्त्रण आयोजनाहरु २० वटा रहेका छन् । यस वर्ष निर्माणाधिन अवस्थाका वातावरण आयोजनाहरु छैनन् । विद्यमान वातावरण विषयगत आयोजनाहरुको वडागत विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २२: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको वडागत विवरण

वडा नं.	विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको संख्या								
	वृक्षारोपण		स्रोत/मूलमुहान संरक्षण		पहिरो नियन्त्रण		नदि नियन्त्रण/ तटबन्धन		कुल जम्मा
	विद्यमान	निर्माणाधिन	विद्यमान	निर्माणाधिन	विद्यमान	निर्माणाधिन	विद्यमान	निर्माणाधिन	
१	१		३				१		५
२							३		३
३							१		१
४							२		२
५	२						४		६
६							२		२
७									
८									
९									
१०									
११									
१२									

१३			१				५		६
१४							२		२
जम्मा	३		४				२०		२७

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-११, TA-६

३.६.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र

यस पालिकामा हाल विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण आयोजनाहरु २७ वटा रहेका छन् जसबाट जम्मा 2438 घरधुरीहरु प्रत्यक्ष्य लाभान्वित भएका छन् । लाभान्वित घरधुरीहरु मध्ये ३६% दलित घरधुरी रहेका छन् भने ६४% ब्राह्मण, क्षेत्री, ठकुरी, सन्यासी घरधुरीहरु रहेका छन् । विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको वडागत सेवाक्षेत्र विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २३: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सेवाक्षेत्र

वडा नं.	योजना संख्या	लाभान्वित जम्मा घरधुरी संख्या	जातिगत आधारमा लाभान्वित घरधुरी संख्या विवरण					
			दलित	जनजाती	नेवार	मुस्लिम	ब्राह्मण/क्षेत्री/ ठकुरी/सन्यासी	अन्य
१	५	१२८	३१	०	०	०	९७	०
२	३	१६४	११९	०	०	०	४५	०
३	१	४८	२३	०	०	०	२५	०
४	२	११७	६	०	०	०	१११	०
५	६	५५८	२०९	०	०	०	३४९	०
६	२	४३५	१००	०	०	०	३३५	०
१३	६	७३४	३७८	०	०	०	३५६	०
१४	२	२५४	०	०	०	०	२५४	०
जम्मा	२७	२४३८	८६६	०	०	०	१५७२	०
प्रतिशत			३६%				६४%	

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-११

३.६.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

यस पालिकामा रहेका विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विश्लेषण गर्दा जम्मा २७ वटा आयोजनाहरु मध्ये ८ वटा (३०%) आयोजनाहरु राम्रो सञ्चालनमा रहेका छन्, १५ वटा (५६%) आयोजनाहरु आंशिक सञ्चालनमा रहेका र ४ वटा (१५%) आयोजनाहरु नराम्रो सञ्चालन अवस्थामा रहेका छन् । विद्यमान आयोजना क्षेत्रहरुमा सम्भावित समस्या तथा खतराको जोखिमको तथ्यांक विश्लेषण गर्दा स्रोतहरुको क्षमता घट्दै जाने जोखिम, पहिरोको जोखिम र नदि कटान तथा बाढीबाट हुने क्षतिको जोखिम रहेको देखिन्छ । यस पालिकामा रहेका विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था अत्यन्त अव्यवस्थित रहेको र उक्त क्षेत्रहरुमा क्षतिको जोखिम रहेकोले स्थानीय उपभोक्ता समितिहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरी थप जोखिम न्यूनीकरणका उपाय सहित वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण सम्बन्धी आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्नु पर्ने देखिन्छ । विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २४: विद्यमान वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

वडा नं.	योजना संख्या

	राम्रो स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका	मध्यम स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका	न्यून स्तरको सञ्चालन व्यवस्थापन भएका
१		२	३
२		२	१
३		१	
४		२	
५	५	१	
६	१	१	
१३	१	५	
१४	१	१	
जम्मा	८	१५	४
प्रतिशत	३०%	५६%	१५%

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-११, TA-६

३.६.३ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र

यस पालिकामा हाल निर्माणाधिन अवस्थाका वातावरण तथा पर्यावरण सुधार विषयगत आयोजनाहरु रहेका छैनन् । पालिकामा यस वर्ष वातावरण तथा पर्यावरण सुधार क्षेत्रमा लगानी गर्ने विकास साझेदारहरु कम रहेको देखिन्छ ।

३.७ विद्यमान जलउर्जा योजनाहरुको अवस्था विश्लेषण

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा हाल जम्मा ४ वटा लघु जलविद्युत आयोजना, ९५ वटा परम्परागत घट्ट र ३ वटा सुधारिएको घट्ट आयोजना विद्यमान रहेको देखिन्छ। जलउर्जा उपयोगको लागि यस नगरपालिकामा जलस्रोतको क्षमता प्रशस्त भएर पनि क्षमता अनुसारको जलस्रोतको उपयोग गर्न नसकेको देखिन्छ । राष्ट्रिय विद्युत ग्रिडको सेवा यस जिल्लामा त्यति भरपर्दो हुन नसकेको हालको अवस्थामा स्थानीय स्तरमा विद्युत उत्पादन गरी राष्ट्रिय ग्रिडलाइन संग जोड्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ । साथै कुटानी, पिसानी, पेलानी जस्ता दैनिक अत्यावश्यक सुविधाहरु टोल बस्तीको नजिक पुऱ्याउनको लागि सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरु धेरै संख्यामा निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ । यस वर्ष पालिकामा कुनै पनि जलउर्जा आयोजनाहरु निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छैनन् । हाल सञ्चालनमा रहेका विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको वडागत विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २५: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको वडागत विवरण

वडा नं.	बिद्यमान जलउर्जा योजनाको विवरण						निर्माणाधिन जलउर्जा योजनाको विवरण			
	विद्युतीकरण (संख्या)				पानी घट्ट (संख्या)		विद्युतीकरण		पानी घट्ट	
	पिको	माइक्रो	मिनी	मेगा	परम्परा गत	सुधारिए को	क्षमता	लाभान्वित जनसंख्या	किसिम	लाभान्वित जनसंख्या
१					१					
२					१					
३					१६					
४		१			८					

५					७					
६					१४	१				
७					८					
८					६	१				
९		१				१				
१०					७					
११					१					
१२		२			१५					
१३					४					
१४					७					
जम्मा	०	४	०	०	९५	३	०	०	०	०

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-१२, TA-७, TA-८, अनुसूची ६ OS-१, OT-५, OT-६

३.७.१ विद्यमान योजनाहरु र सेवाक्षेत्र

यस पालिकामा निर्माण भएका ४ वटा लघुजलविद्युत आयोजनाहरुबाट ३४१३ घरधुरीहरुलाई विद्युत लाइन वितरण भए तापनि हाल २ वटा आयोजनाहरु बन्द अवस्थामा रहेका छन् । पिसानी सेवाको लागि जलउर्जाको उपयोग गरी ९५ वटा परम्परागत घट्ट र ३ वटा सुधारिएको घट्टहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । वर्षातको मौसममा ३-४ महिनासम्म यस भन्दा धेरैवटा पानीघट्टहरु सञ्चालनमा रहेतापनि बाह्रै महिना सेवा सञ्चालन गर्ने यी ९८ वटा पानीघट्टहरु मात्र यस पालिकामा रहेका छन् । उक्त पानीघट्टहरुबाट पालिका भित्रका करिब सबै घरधुरीहरुले हाल दैनिक पिसानी सेवा लिएको स्थिति छ । परम्परागत घट्टहरु टोलबस्ति भन्दा टाढा खोलामा स्थापना हुने भएकोले पिसानी सेवा लिनको लागि धेरै समय लाग्ने र महिलाहरुको लागि साँझ बिहान असुरक्षित् हुन सक्ने हुँदा यस्तो पिसानी सेवा टोलबस्ति नजिकमा सानो पानीबाट सञ्चालन हुने सुधारिएको पानीघट्टहरु धेरै संख्यामा स्थापना गरी सुरक्षित र घर नजिकै पिसानी सेवा विस्तार गर्नु पर्ने देखिन्छ । पालिकामा संचालित जलउर्जा उपयोग आयोजनाहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ |

तालिका नं. २६: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको सेवा विवरण

वडा नं.	लघुजलविद्युत		सुधारिएको पानीघट्ट		परम्परागत पानीघट्ट	
	संख्या	लाभान्वित घरधुरी	संख्या	लाभान्वित घरधुरी	संख्या	लाभान्वित घरधुरी
१					१	४४
२					१	६८
३					१६	८३०
४	१	३०४१			८	३९१५
५					७	३६४०
६			१	६०	१४	१३८०
७					८	८८०
८			१	१२८	६	४९८
९	१	८४	१	८४		
१०					७	१०८५
११					१	३७
१२	२	२८८			१५	१५५०

१३					४	४११
१४					७	७९५
जम्मा	४	३४१३	३	२७२	९५	१५१३३

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-१२, TA-८

३.७.२ विद्यमान योजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

यस पालिकामा स्थापना भएका ४ वटा लघु जलविद्युत आयोजनाहरु मध्ये हाल १ वटा (२५%) आयोजना राम्रो सञ्चालन अवस्थामा रहेको छ, १ वटा (२५%) आंशिक सञ्चालनमा छ भने २ वटा (५०%) आयोजना बन्द अवस्थामा रहेका छन् । लघु जलविद्युत आयोजना मर्मत गर्न जिल्लास्तरमा सर्भिस सेन्टर नहुनु यसको मुख्य कारण देखिएको छ । आयोजना मर्मतको लागि हाल बुटवल वा काठमाडौँ जानु पर्ने वा प्राविधिकलाई त्यहाँबाट मगाउनु पर्ने बाध्यता रहेको छ । यसका अतिरिक्त सानो मर्मत समान लिनको लागि पनि ठुलो यातायात तथा भ्रमण खर्च गरेर बुटवल र काठमाडौँको उद्योगमा जानु पर्ने अवस्था छ । साथै यस क्षेत्रमा विद्युत उपयोग गर्ने उद्योगहरु कम हुनु जसको कारणले दिनको समयमा विद्युत बिक्रि धेरै कम हुने भएकोले ५०% क्षमतामा विद्युत प्लान्ट चलाएर मर्मत खर्च धान्न मुस्किल भएको देखिन्छ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा हाल रहेका जम्मा ९८ वटा पानीघट्टहरुको अवस्था अध्ययन गर्दा १ वटा (१%) घट्ट राम्रो सञ्चालन अवस्थामा भएको पाईएको छ भने ५४ वटा (५५%) घट्टहरु आंशिक रुपमा सञ्चालन भएको र ४३ वटा (४४%) घट्टहरु प्रायजसो समय बन्द अवस्थामा रहेको पाईएको छ । परम्परागत घट्ट चल्नको लागि खोलामा पर्याप्त पानी नहुनु र सिंचाइमा धेरै पानी आवश्यक परेका दिनहरुमा घट्ट चल्ने पानी नपुग्ने समस्या हुनु आदि कारणले घट्टहरु आंशिक रुपमा संचालन भएको देखिन्छ । यस पालिकाका क्षेत्र भित्र निर्माण भएका जलविद्युत आयोजनाहरु र पानी घट्टहरुको हालको सञ्चालन अवस्था निम्न अनुसार रहेको छ ।

तालिका नं. २७: विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था

वडा नं.	विद्यमान जलउर्जा आयोजनाहरुको सञ्चालन अवस्था विवरण					
	लघु जलविद्युत (संख्या)			पानी घट्ट (संख्या)		
	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	बन्द भएको	राम्रो सञ्चालनमा रहेको	आंशिक सञ्चालनमा रहेको	बन्द भएको
१					१	
२						१
३					६	१०
४		१			७	१
५					१	६
६					१३	२
७					८	
८					५	२
९			१	१		
१०						७
११						१
१२	१		१		२	१३
१३					४	
१४					७	
जम्मा	१	१	२	१	५४	४३

प्रतिशत	२५%	२५%	५०%	१%	५५%	४४%

स्रोत : जलउपयोग गुरुयोजना, अनुसूची ५ SA-१२, TA-७, TA-८

३.७.३ निर्माणाधिन योजनाहरु र लक्षित सेवा क्षेत्र

यस नगरपालिकामा हाल निर्माणाधिन अवस्थाका जलउर्जा आयोजनाहरु रहेका छैनन् । पालिकामा यस वर्ष जलउर्जा क्षेत्रमा लगानी गर्ने विकास साझेदारहरु रहेको देखिदैन ।

३.८ जलस्रोतहरुको दिगो उपयोगका लागि संस्थागत/उपयोग सम्बन्धी संयन्त्र

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा वास प्लानको कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी कार्यपालिकाले गर्दै आएको छ त्यसरी नै जलउपयोग गुरुयोजनाको योजना तर्जुमा साथै कार्यान्वयन गर्ने कार्य नगरकार्यपालिकाले गर्नेछ । नगरकार्यपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरुको वार्षिक योजना तयार गरी बैठकबाट स्वीकृत गरेपछि नगरसभाबाट पारित गर्नेछ । नगरसभाबाट वार्षिक योजनामा पारित भएका आयोजनाहरु नगरपालिकाको प्राविधिक र सामाजिक शाखाहरु मार्फत कार्यपालिकाले कार्यान्वयन गर्नेछ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलस्रोत आयोजनाहरुको अनुगमन तथा समीक्षा गरी नगरकार्यपालिकालाई सुझाव दिने जिम्मेवारी पालिकास्तरीय खानेपानी,सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको रहेको छ । यस समन्वय समितिले गुरुयोजनामा उच्च प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरु मध्येबाट वार्षिक कार्यक्रममा छनौटका लागि कार्यपालिकालाई सुझाव दिने कार्य समेत गर्दछ ।

यसरी छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको दिगो जलस्रोत व्यवस्थापनतथा जलउपयोग गुरुयोजना आयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि देहाय अनुसारका संस्थागत संरचनाहरु रहेका छन् ।

- निर्णय गर्ने संरचना: नगरकार्यपालिका
- कार्यान्वयन गर्ने संरचना: नगरकार्यपालिका कार्यालयका प्राविधिक र सामाजिक शाखाहरु
- अनुगमन गरी सुझाव दिने संरचना: पालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति

३.९ जलस्रोतमा विवाद

समुदायमा सामाजिक, राजनीतिक, भौगोलिक, आर्थिक वा भोग चलन आदिको कारणले गर्दा पानीका स्रोतहरुको स्वामित्व र उपयोगमा विवादहरु रहेका पाइन्छन् । छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले बिक्रम सम्बत २०७७ सालमा पालिकाको वास प्लान बनाउंदा तयार गरेको मूलमुहान स्रोतहरुको तथ्यांक र कर्णाली जल परियोजनाले यसै वर्ष सर्भेक्षण गरेको मूल मुहान स्रोतहरुको तथ्यांकको विश्लेषणबाट यस पालिकामा जम्मा ३८९ वटा स्रोतहरु विद्यमान रहेको देखिएको छ जस मध्ये ७९% स्रोतहरु हाल उपयोगमा रहेका छन् र बाँकी २१% स्रोतहरु हाल उपयोगमा छैनन् । जल उपयोग गुरु योजना तर्जुमा गर्दा पहिचान भएका सबै जसो स्रोतहरुको संरक्षण र सन्तुलित उपयोगको लागि तर्जुमा भएका छन् र स्रोतहरुको उपयोग गर्ने सम्बन्धमा वडास्तरमा सबैको सहमतिबाट निर्णय भएको छ । गुरुयोजना तयारी प्रक्रियामा पालिका तथा वडा सरकारको नेतृत्वमा वडाका निर्बाचित पदाधिकारीहरु, सबै स्थानीय राजनीतिक दलहरु, समुदायका विभिन्न वर्गहरु, महिला र पुरुषहरुको सहभागितामा तथ्यांकमा आधारित भएर स्रोतहरुको न्यायोचित र उप जलाधार क्षेत्रमा सन्तुलित उपयोग गर्ने गरी जल उपयोगका आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको कारणले तर्जुमा भएका आयोजनाहरुमा उपयोग गर्ने स्रोतहरुको छनौट गर्दा सबैको सहमति रहेको छ र कुनै पनि विवाद रहेको छैन ।

पालिकामा विद्यमान जलस्रोतहरुको तथ्यांकको आधारमा जलउपयोगका समग्र क्षेत्रहरुको योजना तर्जुमा एकैपटकमा गरेको कारणले पनि मूलमुहान स्रोतमा कुनै विवाद देखिदैन । साथै उपजलाधार क्षेत्रका समुदायहरु त्यस क्षेत्रका जलस्रोतहरुको उपयोग गर्ने सरोकारवालाहरु भएकोले गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा उपजलाधार क्षेत्रका समुदायहरुको सहभागितामा छलफल गरी निर्णय भएकाले स्रोत उपयोग सम्बन्धमा कुनै पनि विवाद आएको छैन । यस गुरुयोजना अन्तर्गत तर्जुमा भएका सबै आयोजनाहरुमा उपयोग हुने मूलमुहान स्रोतहरु वडा तहको कार्यशाला गोष्ठीबाट सर्बसहमतिले निर्णय भएको छ । गुरुयोजना तर्जुमा प्रक्रियामा जलस्रोत ऐन कानुनका प्रावधानहरुको समेत छलफल गरी योजना तर्जुमा गर्दा नेपालको विद्यमान ऐन कानुनलाई आधार मानी योजना तर्जुमा प्रकृया सम्पन्न गरिएको छ ।

अध्याय ४: गुरुयोजनाको दीर्घकालिन सोच र कार्यान्वयन रणनीति

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने कार्य स्थानीय जनप्रतिनिधिहरु लगायत विद्यमान सरोकारवालाहरुको सहभागिता, सकृयता र चरणबद्ध कार्यतालिका अनुसार कार्यपालिकाको समन्वय र निर्णय अनुसार भएको छ । यस गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा पालिकाका टोलबस्तीहरुको वास्तविक सेवा सुविधा अवस्था, आयोजनाहरुको सञ्चालन व्यवस्थापनअवस्था, जलस्रोतको क्षमता विश्लेषण, सामाजिक अवस्था र दिगो विकास लक्ष्यमा आधारित भई निर्माण गरिएको छ । दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा पालिकाले आ.व. २०८०/८१ देखि २०८४/८५ सम्मका लागि क्षेत्रगत रुपमा आवधिक परिकल्पनाहरु निर्माण गरी गुरुयोजनाले निर्धारण गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य कायम गरिएको छ । यस पालिकाले तपसिल बमोजिमका क्षेत्रगत परिकल्पनाहरु तथा योजना प्राथमिकीकरणका आधारहरु योजना तर्जुमा गोष्ठी मार्फत तय गरेको छ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले जल उपयोग गुरूयोजनाको दीर्घकालिन परिकल्पना अभिव्यक्त गर्न निम्न अनुसारको जल उपयोग नारा समेत बनाएको छ |

"दिगो एवं सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता
जलाधार संरक्षण र पानीको बहुपयोगमा हाम्रो प्रतिवद्धता"

४.१ स्थानीय तहको रणनीतिक प्राथमिकता

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले जल उपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा निम्न अनुसारको पालिकाको क्षेत्रगत विकास लक्ष्य र क्षेत्रगत योजना प्राथमिकीकरण रणनीति निर्धारण गरी यो जल उपयोग गुरुयोजना २०८०-२०८४ तयार गरी कार्यान्वयन गर्न लागेको छ ।

१. खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रको आवधिक लक्ष्य तथा रणनीतिहरु

लक्ष्य

सन् २०३० सम्ममा सबैका लागि सुरक्षित व्यवस्था भएको खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरणका आधारहरु:

नयाँ आयोजनाको लागि:

- खानेपानी सेवास्तर न्युन रहेका बस्तिहरुलाई प्राथमिकता
- शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा न्युन रहेका क्षेत्रहरुलाई प्राथमिकता
- अति गरिबलाई प्राथमिकता
- समाजमा पछाडि रहेका वर्गहरुलाई प्राथमिकता
- भौगोलिक कठिनाईमा रहेका क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- लगानीमैत्री वातावरण भएका आयोजनालाई प्राथमिकता

विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धिको लागि:

- आयोजनाको सेवास्तर वृद्धि तथा सेवा बिस्तारको लागि आयोजनाको कार्यगत अवस्था राम्रो भएकोलाई प्राथमिकता ।

२. सिंचाइ क्षेत्रको आवधिक लक्ष्य तथा रणनीतिहरु

लक्ष्य

सन् २०३० सम्ममा ५०% कृषियोग्य जमिनमा परम्परागत कुलो सिंचाइ वा लघु सिंचाइ सुविधा पुऱ्याउने ।

योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरणका आधारहरु:

- आयआर्जनलाई टेवा पु¥याउने तथा प्रति इकाई बढी फाईदा हुने क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- प्रतिव्यक्ति कम लागत र बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने योजनाहरुलाई प्राथमिकता
- बढी क्षेत्र समेट्ने तथा सेवा क्षेत्र बृद्धी गर्न सकिने योजनाहरुलाई प्राथमिकता
- पानीको बहुउपयोग हुने योजनाहरुलाई प्राथमिकता

३. वातावरण तथा पर्यावरण क्षेत्रको आवधिक लक्ष्य तथा रणनीतिहरु

लक्ष्य

सन् २०३० सम्ममा सबै उपयोगमा रहेका मूलमुहान क्षेत्रहरुमा व्यवस्थित जलस्रोत संरक्षण गर्ने ।

योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरणका आधारहरु:

- मुल जलस्रोत क्षेत्र संरक्षण तथा पुनर्धारण, पुनर्भरण, पुनर्प्रयोगलाई प्राथमिकता
- वृक्षारोपण तथा पहिरो रोकथामका क्रियाकलापलाई प्राथमिकता
- भु-क्षय रोकथाम तथा वायो इन्जीनीयरीङ जस्ता कृयाकलापलाई प्राथमिकता
- बढी जोखिम क्षेत्रलाई प्राथमिकता

४. स्थानीय जलउर्जा क्षेत्रको आवधिक लक्ष्य तथा रणनीतिहरु

लक्ष्य

सन् २०३० सम्ममा पालिकाका सबै टोल बस्तीहरुमा सुधारिएको पानीघट्ट स्थापना गरि कुटनी, पिसानी र पेलानी सुविधा टोलस्तरमा पुऱ्याउने ।

योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरणका आधारहरु:

- बढी जनसंख्या लाभान्वित हुने क्षेत्रका योजनाहरुलाई प्राथमिकता
- आयआर्जन तथा जिविकोपार्जनलाई टेवा पुऱ्याउने क्षेत्रका योजनाहरुलाई प्राथमिकता

- लक्षित वर्गको बसोबास भएको क्षेत्रलाई प्राथमिकता
- मर्मत सम्भार तथा पुनः सञ्चालन गर्नु पर्ने योजनालाई प्राथमीकता

४.२ जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापन

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पालिकाभित्र रहेका दुई वटा उपजलाधार क्षेत्रहरुमा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सिद्धान्तमा आधारित जलउपयोग गुरुयोजना लागु गरी समग्र पर्यावरणको दिगोपनमा संझौता नगरिकन समन्यायिक तवरले फलित आर्थिक-सामाजिक कल्याणहरूको बढोत्तरी गर्नका लागि जल, जमीन तथा सम्बद्ध स्रोतसाधनहरूको समन्वयात्मक विकास तथा व्यवस्थापनगर्ने नीति लिएको छ । एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका निम्न तीन मुख्य आयामहरुलाई आधार मानी यस पालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गनेर् भएको छ ।

१. सामाजिक न्याय
२. आर्थिक प्रभावकारिता
३. पर्यावरणीय दिगोपना

एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनको अवधारणा डब्लिन सिद्धान्तमा आधारित छ।

सिद्धान्त १: ताजा पानी जिबन, विकास र वातावरणका लागि अत्याबश्यकीय, सिमित र संकटापन्न स्रोत हो ।

सिद्धान्त २: जलस्रोतको विकास तथा व्यवस्थापनसबै तहका उपभोक्ता, योजनाकार तथा नीतिकारहरू समेत संलग्न हुने एउटा सहभानगतामूलक विधि हो ।

सिद्धान्त ३: पानीको प्रबन्ध, व्यवस्थापनतथा सुरक्षामा महिलाहरूले केन्द्रीय भूमिका खेल्छन ।

सिद्धान्त ४: पानीका सबै प्रतिष्पर्धात्मक उपयोगहरूमा आर्थिक मूल्य रहेको हुन्छ त्यसैले यसलाई आर्थिक बस्तुका रूपमा हेरिनु पर्दछ ।

खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचलाई संयुक्त राष्ट्रसंघले आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा घोषणा गरेको र नेपालको संविधानले समेत आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा आत्मसात गरेकोले यस पालिकाले खानेपानी तथा सरसफाइलाई आधारभूत मानव अधिकारको रूपमा सेवा विकास गर्ने नीति लिएको छ । यद्यपि, यसलाई पानीका लागि शुल्क तिर्नु पर्दैन भनी अर्थाउनु हुदैन, तर यस अबस्थामा आधारभूत आवश्यकता पूर्तिका लागि आपूर्ति गरिने पानीको मूल्य सर्बग्राह्य हुनुपर्दछ ।

एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनलागु गर्नको लागि छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना एक औजारको रुपमा अबलम्बन गरेको छ । एकिकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका डब्लिन सिद्धान्तहरु तथा जलस्रोतको उपयोग एवं जलस्रोतहरूको संरक्षणका खातिर बनेका जलस्रोत सम्बन्धी नेपाल सरकारका ऐन, कानुन, नीति एवं योजनाहरूको परिपालना गदै छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाले यसका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्न रणनीतिहरु कार्यान्वयन गर्ने नीति लिएको छ ।

- एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनविधि
- सहभागितामूलक, समावेशी, तल्लोतहबाट योजना तर्जुमा गर्ने विधि
- स्थानीयस्तरमा क्षमता निर्माण विधि
- आधारभूत मानब अधिकारको रुपमा सबैका लागि खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सेवा ।
- पानीको बहुउद्देश्यीय तथा उत्पादनशिल उपयोग
- जलवायु परिबर्तन अनुकुलन सापेक्ष विधि

- पानीको पुनर्भरण, पुनर्धारण र पुनर्प्रयोग सिद्धान्तमा आधारित जलस्रोत संरक्षण

४.३ एकजल अवधारणा

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले एक जल अवधारणाको मार्गदर्शक सिद्धान्त अबलम्बन गरी एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनकार्यान्वयन गर्ने नीति लिनेछ । यस पालिकाले एक जल अवधारणाका तपशिलका कार्यगत सिद्धान्तहरुको कार्यान्वयन गरी एकीकृत एवं समावेशी जलस्रोत व्यवस्थापनतथा पानीको दिगो बहुउपयोगको विकास गर्ने नीति लिनेछ ।

- "सवै पानीको मूल्य हुन्छ" भन्ने सिद्धान्तलाई यस नगरपालिकाले अबलम्बन गर्नेछ |
- जलस्रोतको उत्पादनशील तथा बहुउपयोग गरी आर्थिक सम्पन्नता हासिल गर्ने सिद्धान्तलाई यस नगरपालिकाले अबलम्बन गर्नेछ ।
- जलस्रोत संरक्षण तथा पानीको बहुउपयोग गर्नका लागि कार्यविधि बनाई व्यवस्थित प्रणाली कार्यान्वयन गर्नेछ ।
- जलाधार र उपजलाधार क्षेत्रस्तरमा यस नगरपालिकाले जलस्रोत व्यवस्थापनर सहकार्य गर्नेछ । नगरपालिकाले आफ्नो भौगोलिक क्षेत्र भित्रका उपजलाधार क्षेत्रहरुमा जलस्रोत व्यवस्थापनगर्नेछ साथै नगरपालिका भन्दा ठुलो भौगोलिक क्षेत्रमा फैलिएको जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनमा सहकार्य गर्नेछ ।
- जलस्रोतको संरक्षण, उपयोग, र संरक्षणका लागि नगरपालिकाले सरकारी निकाय, समुदाय, संस्था, र निजि क्षेत्रसंग साझेदारि तथा सहकार्य गर्नेछ ।
- जलस्रोतको संरक्षण, उपयोग, र व्यवस्थापनमा सबैको सहभागिता हुनेछ र व्यवस्थापनसंरचनाहरु समावेशी हुनेछन् ।
- जलस्रोतको उपयोग तथा व्यवस्थापनक्षेत्रमा कार्यरत सरोकारवालाहरुको साझा समस्या तथा चुनौतीहरुलाई यस नगरपालिकाले एक जल अवधारणा तथा यसको कार्यान्वयन मार्फत दिगो समाधान गर्नेछ ।
- एक जल अवधारणाको कार्यान्वयन मार्फत यस नगरपालिकाका प्रत्येक व्यक्ति, समुदाय, प्रत्येक सरोकारवाला तथा प्रत्येक समूहको जलाधार वा उपजलाधार क्षेत्रमा दिगो पानीको भविष्य सुरक्षित गर्नमा भूमिका हुनेछ ।

४.४ लैससास अवधारणा

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले महिला, पुरुष, यौनिक अल्पसंख्यक, बालबालिका, युवा, अपांगता भएका व्यक्ति, दलित, अल्पसंख्यक तथा पिछडिएका घर परिवारहरु सबैलाई सन् २०३० सम्ममा नेपाल सरकारको एस.डी.जी. रोडम्याप लक्ष्य अनुसारको उच्चस्तरको सेवा पुऱ्याउने परिकल्पना गरेको छ | लक्षित् उच्चस्तरको जलउपयोग सेवाबाट कोहि पनि नछुट्ने यस नगरपालिकाको रणनीति रहेको छ |

नगरपालिकाको परिकल्पना अनुसार कोहि पनि नछुट्ने गरी सबैलाई आयोजनाहरुको समान तथा न्यायोचित प्रतिफल वितरणको लागि छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा र यसको कार्यान्वयन गर्दा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र दिगो विकासका निम्न रणनीतिहरु अबलम्बन गर्ने नीति लिइनेछ ।

१. समावेशी योजना तर्जुमा तथा प्रथामिकीकारण रणनीति: जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा गर्दा वडातहमा महिला, दलित, जनजाती, अपांगता भएका व्यक्ति तथा सबै वर्ग र भौगोलिक समुदायको सहभागितामा विद्यमान सेवास्तर समीक्षा, सेवास्तर उन्नतिको लागि योजना तर्जुमा, र प्राथमिकीकरण गर्ने नीति लिइनेछ ।

२. समावेशी योजना कार्यान्वयन रणनीति: जलउपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन गर्दा कोहि पनि व्यक्ति वा वर्ग सेवाबाट नछुट्ने गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । विशेषगरी देहाय अनुसारका व्यक्ति वा वर्गहरु नछुट्ने निश्चितता गरेर जलउपयोग आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्ने नीति लिइनेछ ।

- महिला, पुरुष, यौनिक अल्पसंख्यक, बालबालिका, जलउपयोग सेवाबाट बन्चितमा परेका घरपरिवारहरु
- सबै जातीय र सबै धार्मिक समुदायहरु
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु
- बिपन्न आर्थिक स्तरका घरपरिवारहरु जो जलउपयोग आयोजनाको कार्यान्वयन गर्दा आवश्यक औषत आर्थिक योगदान गर्न असक्षम् छन्
- अल्पसंख्यक, जोखिममा रहेका घरपरिवारहरु

३. समावेशी सहभागिता, पारदर्शीता र सुशासन रणनीति: यस जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयन प्रकृयामा पारदर्शीता, सहभागिता र जवाफदेहिताको अभ्यास मार्फत सुशासनको प्रबर्द्धन र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको सुनिश्चितता गराउन तपसिलका नीति लिईनेछ ।

- जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमाको चरण तथा यसको कार्यान्वयनमा समेत महिलाहरुको समान सह्भागिता तथा दलित, जनजाती तथा पिछडिएको वर्गको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी सम्बन्धित उपभोक्ताहरुको सकृय सहभागिता रहनेछ ।
- सवै उपभोक्ता समितिहरुमा सम्बन्धित क्षेत्रमा बसोवास गर्ने महिलाहरुको समान तथा बिभिन्न जात जातीहरुको समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिनेछ । समितिका प्रमुख पदहरुमा समेत महिलाहरुको कम्तिमा ३३% र सामाजिक बिभेदमा परेका जातजातीहरुको समानुपातिक प्रतिनिधित्व अनिवार्य गराईनेछ ।
- गुरुयोजना कार्यान्वयनमा उपभोक्ता समिति गठन तथा पुनर्गठन गर्दा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई ध्यान दिदै महिलाहरुको समान सहभागिता तथा दलित, जनजाती र पिछडिएको वर्गको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी पदाधिकारी तथा सदस्यहरु समावेश गरिनेछ ।
- यो जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको क्रममा महिला र सामाजिक बिभेदमा परेका जातजातीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि विशेष पहल गरिनेछ । उनीहरुलाईनै लक्षित गरेर बिभिन्न क्षमता विकास क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरिनेछन । क्षमता विकासका कृयाकलापहरुको लागि सहभागी छनौट गर्दा समेत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई ध्यान दिइनेछ ।
- निर्माण गरिने भौतिक संरचनाहरुलाई आवश्यकता अनुसार महिला, बालबालिका, र अपाङ्गता मैत्री बनाइनेछन । मुख्यतया खानेपानी र सरसफाइ परियोजनाका सबै संरचनाहरु महिलाहरुको महिनावारीको बेलाको स्वच्छता व्यवस्थापनर उनीहरुको घरायसी कार्यबोझ न्यूनिकरण हुनेगरी निर्माण गरिनेछन ।
- यस गुरुयोजना अन्तर्गत निर्माण गरिने सबै आयोजनाहरुमा सुशासन नीति अगाल्दै अनिवार्यरुपमा सार्वजनिक सुनवाई, सार्वजनिक समीक्षा र सार्वजनिक परीक्षण गरिनेछन् ।

४. दिगोपना र लचकता: यस गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय, प्राविधिक, आर्थिक, संस्थागत दिगोपना र लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई विशेष ध्यान दिइ आयोजनाको सेवा सञ्चालन व्यवस्थापनकार्यविधि निर्माण गरी सेवा प्रदायकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने नीति लिइनेछ ।

४.५ पानीको उत्पादनशिल प्रयोग

पानीलाई खानेपानी प्रयोजनका लागि मात्रै प्रयोग गर्ने र संस्थागत र दिगो विकासका लागी ध्यान नदिदा समुदायमा योजनाहरु डिजायन अवधीसम्म संचालनमा राखि राख्न समस्या रहेको स्थिति बिद्यमान छ। योजनाहरुमा पानी उपयोग बाफतको शुल्क उठाउने र उठेको रकमबाट योजनामा हुन आएने बिभिन्न स-साना मर्मत कार्यहरुमा उपयोग गर्न सकिए योजनाहरुको संचालनलाई सहज र दिगो बनाउन सकिन्छ। नगरपालिकामा गरिएका प्राविधिक र सामाजिक सर्भेक्षणमा गरिएका छलफलमा पानी शुल्क उठाउने र योजनाहरुको उपभोक्ता स्तरबाटै स्वस्फुर्त समयानुकुल मर्मत सम्भार गर्ने गरेको निकै नै कम अभ्यास छन् । पानीको उपभोगमा पुस्तान्तरण गर्न र दिगो योजनाका लागी संस्थापन व्यवस्थापन, मर्मत सम्भार कोष, पानी शुल्क लगायत पारदर्शि सयन्त्र स्थापना र समावेशीताका सिद्धान्त अवलम्बन गर्नु आवश्यक देखिन्छ। पानीको उत्पादनशिल प्रयोग मार्फत समुदायको आयआर्जन बृद्धी गर्न सकिए कोष उठाउन र योजनाहरुको मर्मत सम्भार समय गरि पानीको उपभोग दिगो र निरन्तर गर्न सकिन्छ।

समुदायमा पानीको बहु-उपयोग मार्फत उत्पादनशील क्षेत्रहरुमा प्रयोग गर्ने, धाराबाट खेरजाने पानी करेशाबारी तथा तरकारी खेतीमा प्रयोग गर्ने, स्रोतहरु उपलब्ध हुने समुदाय तथा बस्तीहरुमा पानीको बहु-उपयोग गर्ने नीति अपनाई खानेपानी संगै आधुनिक सिंचाइका योजनाहरुको पनि कार्यान्वयन गर्ने तर्फ नगरपालिकाले नीति तर्जुमा गरि कार्यान्वयनमा जानु दिगो योजना कार्यान्वयनका लागी आवश्यक छ । खेरजाने पानीले समुदायको वातावरणलाई फोहोर तुल्याउनका साथै विभिन्न रोगहरु/महामारीहरु समेत निम्त्याउन सक्ने, लामखुट्टे, झिंगा जस्ता किराहरुको प्रकोप बढ्ने हुदा त्यसको उचित व्यवस्थापन गरिने नीति अवलम्बन सहित पानीको प्रयोग मार्फत आयआर्जनका अवसरहरु श्रृजना गर्ने र समुदायले पानीको उपयोग बाफतको शुल्क संकलन गरि पानीका योजना तथा स्रोतहरु संरक्षणमा लगानी गर्ने, स-साना आर्थिक स्रोतहरुका लागी बाह्य स्रोत र परनिर्भरता हटाउन पानीलाई उत्पादनशिल प्रयोग गर्नु आवश्यक देखिन्छ। जलउपयोग निर्माणका क्रममा छायाँनाथ रारा नगरपालिका भित्र पानीको उत्पादनशिल प्रयोग गर्न सक्ने अवस्था प्रयाप्त रहेका र पानीको बहुउपयोगीता तथा दिगो संस्थागत व्यवस्थापकिय पक्षमा जोड दिनु पर्ने सरोकारवालाहरुको बुझाई रहेको छ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले नगरभित्र रहेका जलस्रोतहरुको उपयोग खानेपानी तथा सरसफाइका अतिरिक्त उत्पादनशिल क्षेत्रमा उपयोग गर्न प्राथमिकता दिने नीति लिनेछ । नगरपालिकामा रहेको जलस्रोतहरुको संरक्षण तथा उच्चतम उपयोग गरी कुलो सिंचाइ, सुधारिएको पानीघट्ट, लघु/साना जलविद्युत, पानीको बहुउपयोग जस्ता उत्पादनमुलक क्षेत्रमा उपयोग गर्न यस्ता आयोजनाहरु तर्जुमा गरी प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने नीति लिनेछ ।

४.६ प्रविधि विकल्प

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा प्रशस्त मूलमुहान र खोलानाला भएको र धेरैजसो स्रोतको क्षमता राम्रो भएकोले जलस्रोत सम्रक्षण र पानीको सन्तुलित प्रयोग गरि खानेपानी, सिंचाइ, सुधारिएको पानी घट्ट र बहुउपयोग उच्चतम प्रयोग गर्ने नीति लिइनेछ । ग्राभिटी पाइपलाइन प्रणालीका खानेपानी आयोजना निर्माणको लागि पर्याप्त क्षमताका स्रोतहरु आवश्यक उचाइमा उपलब्ध नभएका बस्तिहरुका लागि सोलार वा विद्युत वा दुबै

उर्जाको प्रयोगबाट पानी लिफ्ट गरी खानेपानी सेवा वितरण गर्ने आयोजनाहरुको निर्माण गर्ने नीति लिइनेछ । थोरै पानीले धेरै जमिन सिंचाइ गरी तरकारी, मसला, र आयमुलक खेति गर्नको लागि थोपा सिंचाइ प्रविधि, फोहर सिंचाइ प्रविधि आदि प्रयोग गरी लघु सिंचाइ आयोजना निर्माण गर्ने नीति लिइनेछ । परमपरागत पानीघट्ट सञ्चालनको लागि धेरै पानीको परिमाण लगानी गर्नुपर्ने भएकोले सानो पानीलाई धेरै उचाईबाट पाईपद्वारा खसाएर पेल्टन टर्बाइन जडान गरी टोल बस्ति स्थलमा नै कुटानी, पिसानी, पेलानी र सिमित विद्युत सेवा समेत उपलब्ध गराउने सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरुको निर्माण गर्ने नीति लिइनेछ ।

४.७ मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले यो गुरुयोजना निर्माण गर्दा मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (सिबिआरटी) को प्रयोग गरी आयोजनाहरुको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरिएको छ । यस नगरपालिकामा सिबिआरटी प्राथमिकीकरण औजार प्रयोग गरेर आयोजनाहरुको प्राथमिकीकरण गर्दा वास्तविक समस्यामा परेका समुदाय प्राथमिकतामा परेका छन् । यो वधि प्रयोग गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्दा आयोजनाको भौतिक अवस्था, सामाजिक समावेशीकरण, लगानीमैत्री अवस्था, र दिगो सञ्चालन व्यवस्थापनहुनसक्ने जस्ता मुख्य लगानी सुरक्षाका आधारहरुबाट प्राथमिकता निर्धारण भएको छ ।

सिबिआरटी प्राथमिकीकरण वधि समावेशी हुने भएकोले छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले तर्जुमा भएका आयोजनाहरुको कार्यान्वयन प्राथमिकता निर्धारण गर्दा मापदण्डमा आधारित प्राथमिकीकरण औजार (सिबिआरटी) को प्रयोग गरी प्राथमिकताक्रम निर्धारण गर्ने नीति लिनेछ । तर्जुमा भएका आयोजना क्षेत्रहरुको तथ्यांकलाई देहाय अनुसारका सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार बमोजिम विश्लेषण गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्ने नीति लिइनेछ ।

<u>नयाँ निर्माण आयोजनाको प्राथमिकताका लागि सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार:</u>

नयाँ निर्माण आयोजनाका लागि देहाय अनुसारका सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार बमोजिम विश्लेषण गर प्राथमिकता निर्धारण गरिनेछ यस विश्लेषणमा आयोजनाहरुले ३ देखि ३६ सिबिआरटी अंक प्राप्त गर्ने छन् र धेरै अंक प्राप्त गर्ने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।

तालिका नं.२८: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (नयाँ निर्माण आयोजनाको लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	समाजमा पछाडि परेका समुदायहरुको घरधुरी प्रतिशत	१३	धेरै घरधुरी प्रतिशतलाई धेरै अंक
२	सामुदायमा विद्यमान खानेपानी सेवास्तर अवस्था	१८	न्यून सेवास्तरका धेरै घरधुरीलाई धेरै अंक
३	सामुदायमा लगानी मैत्री वातावरणको अवस्था	५	राम्रो बाताबरण मैत्रीलाई धेरै अंक
	जम्मा अंकभार	३६	बढी अंकलाई प्राथमिकता

<u>विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धि प्राथमिकताका लागि सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार:</u>

विद्यमान आयोजनाको मर्मत, विस्तार तथा पुनर्निर्माण प्राथमिकताका लागि आयोजनाको वर्तमान व्यस्थापन तथा कार्यगत अवस्थाका आधारमा देहाय अनुसारका सिबिआरटी सूचक तथा अंकभार बमोजिम विश्लेषण गर प्राथमिकता निर्धारण गरिनेछ । यस विश्लेषणमा आयोजनाहरुले ९ देखि २८ सिबिआरटी अंक प्राप्त गर्ने छन् र धेरै अंक प्राप्त गर्ने आयोजनालाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।

तालिका नं. २९: सिबिआरटी सूचक र अंकभार (विद्यमान आयोजनाको सेवास्तर वृद्धिको लागि)

क्र.सं.	मुख्य सूचक	अंकभार	कैफियत
१	विद्यमान खानेपानी योजनाको भौतिक अवस्था	२१	भौतिक अवस्था नराम्रो भएकोलाई धेरै अंक
२	खानेपानी योजना सञ्चालन व्यवस्थापनमा उपभोक्ता समितिको अवस्था	७	राम्रो सञ्चालन व्यवस्थापन गरेकालाई धेरै अंक
	जम्मा अंकभार	२८	बढी अंकलाई प्राथमिकता

४.८ स्रोत संरक्षण

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले नगर भित्र रहेका पानीका स्रोतहरुको संरक्षणका लागि दीर्घकालीन रणनीति निर्माण गर्नका साथै समुदाय स्तरमा पानीको दिगो उपयोग र पुस्तान्तरणका लागि क्षमता विकास र जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने सरोकारवालाहरुको बुझाई रहेको छ।

एकातिर खानेपानीका स्रोतहरु जलवायु परिवर्तन तथा मानवद्वारा निर्माण भईरहेका योजनाहरुका कारण विनाश भईरहेका, विकासका विभिन्न पूर्वाधारजन्य गतिविधिहरुले गर्दा पानीका स्रोतहरु सुक्दै र हराउदै गईरहेका छन् । बढ्दो जनसंख्या, शहर केन्द्रित जनघनत्व, नयाँ प्रविधि र जिवनसैली, उद्योग धन्दा आदि कारणहरुले समुदायमा पानीको माग बढ्दै गईरहेको छ। समुदायको बढ्दो पानीको माग, पर्यावरणको संरक्षण र सुक्दै तथा हराउदै गईरहेका स्रोतहरु बीचको सन्तुलन मिलाउन हाल प्रयोग भइरहेका पानीका स्रोतहरुका साथै प्रयोग नभएका स्रोतहरुको पनि उचित संरक्षण र व्यवस्थापन हुन अति आवश्यक छ। यसका लागि स्रोतहरुको वरिपरी खुला चरिचरण नगर्ने/नगराउने, पानीका स्रोतहरुको वरिपरी घेरबार गर्ने तथा फोहर हुन बाट बचाउने जस्ता क्रियाकलापहरु पर्दछन। त्यसैगरि पानीका सुक्दै गइरहेका स्रोतहरुको संरक्षणका लागि वर्षातको पानीलाई जमिन भित्र पठाउने खाडल (Recharge Pits), स्रोतहरुको माथि पुनर्भरण पोखरीका साथै समथर भूभागमा त्यहाँ रहेका प्राकृतिक तालतलैयाको संरक्षणका साथै पानीको स्रोतहरु वरिपरी पानी नसुकाउने जातका बोटबिरुवाहरुको वृक्षारोपण आदि गर्न सकिन्छ । खुला चरिचरन, आगलागी, जंगल फडानी आदिलाई निरुत्साहित पार्ने, योजनाबद्द विकास निर्माण योजनाहरु थाल्ने साथै स्रोत संरक्षणमा समुदायको अगुवाई सुनिश्चित गरी जलाधारहरु बिच विवाद समाधान सहित क्षमता अभिवृद्धि र विवेकपुर्ण उपयोगको वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक देखिन्छ साथै पानीका स्रोत नजिग संरचना निर्माण गर्दा वायो ईन्जिनियरिङ विकल्प सहित संरचना निर्माण गर्ने, प्राकृतिक अवस्थालाई कायम, संरक्षण र प्रवर्धन गर्ने, पालिका स्तरमा संरक्षणका ठोस नीति नियम तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

अध्याय ५: जलउपयोग गुरुयोजना

५.१ अन्तर विश्लेषण

जलउपयोग गुरुयोजना तयारी प्रक्रियामा गरेको तथ्यांक संकलनबाट छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा अझै पनि खानेपानी, सरसफाइ, सिंचाइ, उर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षणको अवस्था न्युन देखिन्छ । छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले नेपाल सरकारको दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नको लागि जलस्रोत विकास क्षेत्रमा ठुलो लगानीको लागि पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

खानेपानी:

यस नगरपालिकाका ४५% विद्यमान खानेपानी आयोजनाहरु अव्यवस्थित सञ्चालन अवस्थामा रहेका छन् । घरधुरीहरुको खानेपानी सुविधास्तर विश्लेषण गर्दा नगरपालिकाका २७% घरधुरीलाई मात्र आधारभूत स्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको छ । यस नगरपालिकाका कुनै पनि घरपरिवारलाई सुरक्षित व्यवस्थापनगरिएको खानेपानी सुविधा उपलब्ध हुन सकेको छैन ।

दिगो विकास लक्ष्यले सन् २०३० सम्ममा ९९% जनसंख्यालाई आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच पुऱ्याउने साथै सुरक्षित् खानेपानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ९०% पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ । छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले सो लक्ष्य हासिल गर्नको लागि सरकारी निकाय र विकास साझेदारहरुसंग समन्वय तथा साझेदारी गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ३०2: दिगो विकास लक्ष्य ६.१: खानेपानी सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु

परिमाणात्मक लक्ष्य ६.१: सन् २०३० सम्ममा सबैको निम्ति सुरक्षित र किफायती वा बेहोर्न सकिने खानेपानीको सर्बब्यापी र समतामुलक पहुँच हासिल गर्ने।						
६.१.१	सुरक्षित रुपमा व्यवस्था गरिएको खानेपानी सेवाहरु प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात	सन् २०१५	सन् २०१९	सन् २०२२	सन् २०२५	सन् २०३०
१	सुरक्षित खानेपानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या (प्रतिशत)	१५	३५	५०	६५	९०
२	पाईपबाट वितरण गरिएको पानीमा पहुँच भएका परिवार (प्रतिशत)	४९.५	६०.३	६८.४	७६.५	९०
३	आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच (प्रतिशत)	८७	९०.२	९२.६	९५	९९
४	घरपरिवारले प्रयोग गर्ने पानीमा ई-कोली जोखिम स्तर प्रति १०० मिलिलिटरमा १ सी.एफ.यू. भन्दा बढी वा बराबर भएका परिवार {≥1 cfu/100ml} (प्रतिशत)	८२.२	६०.३	४३.८	२७.४	१
५	मुहान/स्रोतको पानीमा ई-कोली जोखिम स्तर प्रति १०० मिलिलिटरमा १ सी.एफ.यू. भन्दा बढी वा बराबर भएका परिवार (प्रतिशत)	७१.१	५२.१	३७.९	२३.७	१

सरसफाइ:

नमुना घरधुरी सर्भेक्षणको तथ्यांक अनुसार यस नगरपालिकाका घरधुरीहरुमा चर्पी निर्माण भएको देखिए तापनि छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा पूर्ण सरसफाइको अभियान शुरु नभएको देखिन्छ । घरधुरी तथ्यांक

अनुसार सावुन सहितको हात धुने स्थान रहेका घरधुरी ९% मात्र रहेको देखिन्छ । सरसफाइका अन्य महत्वपुर्ण अंगहरु अन्तरगत भाँडा सुकाउने चांग र फोहर फाल्ने खाडलहरु व्यवस्थापनपनि अत्यन्त न्यून घरधुरीहरुमा देखिन्छ । चाङ जुठ्यान भएका ९% र व्यवस्थित ठोस फोहर व्यवस्थापनभएका घरधुरी करिब ८% मात्र रहेका छन् । यस नगरपालिकामा व्यवस्थित पशुपालन र गोठेमल व्यवस्थापनभएका घरधुरी कुनै पनि रहेका छैनन् ।

सन् २०३० सम्ममा उन्नत सुधारिएका सरसफाइ सम्बन्धी सुविधाहरु प्रयोग गर्ने घरपरिवारहरु ९५% **पुऱ्याउने** दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा पूर्ण सरसफाइका सुविधा निर्माण तथा अभियान व्यापक रुपमा गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं.३१: दिगो विकास लक्ष्य ६.२: सरसफाइ सेवा परिणात्मक लक्ष्य र सूचकहरु

परिमाणात्मक लक्ष्य ६.२: सन् २०३० सम्ममा सरसफाइ र स्वस्थ/आरोग्यपुर्ण अवस्था कायम गर्ने कुरामा सबैको निम्ति पर्याप्त र न्यायोचित पहुँच सुनिश्चित गर्ने साथै महिला एवं किशोरीहरु र कमजोर/संकटग्रस्त स्थितिहरुमा रहेका व्यक्तिहरुको आवश्यकतालाई विशेष ध्यान दिई खुला रुपमा दिसा-पिसाब गर्ने चलन वा बानीको अन्त्य गर्ने ।						
६.२.१	साबुनपानी सहितको हात धुने सुविधा लगायतका सुरक्षित तबरले व्यवस्थित गरिएका सरसफाइ सेवाहरु प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात (प्रतिशत)	सन् २०१५	सन् २०१९	सन् २०२२	सन् २०२५	सन् २०३०
१	उन्नत/सुधारिएका सरसफाइ सम्बन्धी सुविधाहरु प्रयोग गर्ने परिवार जसले यस्ता सुविधाहरु अरुसँग साझेदारी गर्नुपर्दैन (प्रतिशत)	६०	६९.३	७८.७	८५.७	९५
२	शौचालय प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात (प्रतिशत)	६७.६	७५.७	८३.८	९०	९८
३	सरसफाइ सुविधाबाट लाभान्वित जनसंख्या (प्रतिशत)	८२	८६.५	८९.९	९३.३	९९
४	ढल प्रणालीहरु/उपयुक्त एफ.एस.एम. (Faecal Sludge Management) मा चर्पी जोडिएका सहरी क्षेत्रका परिवार (प्रतिशत)	३०	४६	६२	७४	९०

सिंचाइ:

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा व्यवस्थित सिंचाइको सुविधा नभएको कारणले ६०% घरधुरीहरुलाई आफ्नो उत्पादनले ६ महिना भन्दा कम खान पुगेको नगरपालिकाको प्रोफाइलबाट देखिन्छ । दिगो विकास लक्ष्यको खाद्यान्न सुरक्षा, उन्नत पोषण, र दिगो कृषि प्रबर्द्धनको लक्ष्य हासिल गर्नको लागि यस नगरपालिकामा परम्परागत कुलो सिंचाइ निर्माणका साथै लघु सिंचाइ आयोजनाहरु निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

उर्जा:

यस नगरपालिकामा स्थानीय स्तरमा जलविद्युत उत्पादन गरी करिब ३४१३ घरधुरीमा विद्युतको लाइन जडान गरिएको छ तथापि हाल २५% विद्युत आयोजनाहरु मात्र सञ्चालनमा रहेका छन्, २५% आयोजना आंशिक रुपमा सञ्चालनमा छन् भने ५०% आयोजना हाल बन्द अवस्थामा छन् । साथै जलउर्जाको उपयोग गरी पिसानी सेवाका लागि संचालित परम्परागत र सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरु समेत विभिन्न कारणहरुले गर्दा १% राम्रो, ५५% आंशिक र ४४% नराम्रो सञ्चालन अवस्थामा रहेका छन् । दिगो विकास लक्ष्यको नविकरणीय उर्जा खपतको हिस्सा बढाउने तथा धान्न सकिने, दिगो उर्जामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य हासिल गर्न यस नगरपालिकाले स्थानीय स्तरमा नै विद्युत उत्पादन गरी तथा विद्यमान विद्युत आयोजनाहरुको मर्मत गरेर भरपर्दो सेवा सञ्चालन गर्नु पर्ने देखिन्छ । साथै सानो क्षमताको पानीबाट समेत चल्न सक्ने सुधारिएको घट्टहरु

टोलबस्तिहरुमा स्थापना गरी सम्भावना भए सम्मको कुटानी, पिसानी, पेलानी सेवामा पहुँच बढाउनको लागि आयोजना तर्जुमा गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

स्रोत तथा पर्यावरण संरक्षण:

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा स्रोत तथा पर्यावरण संरक्षण सम्बन्धी केहि क्रियाकलापहरु सुरुवात भएका छन् । यस नगरपालिकामा भूमिगत जलभण्डारको सतह घटेकोले सतहमा निस्कने पानी कम हुदै गएको छ । नगरपालिकाका ३१% मूलमुहान स्रोतहरुको क्षमता ०.१ लिटर प्रति सेकेन्ड भन्दा कम रहेको तथ्यांकले देखाएको छ । दिगो विकास लक्ष्य ६.६: पर्वतीय क्षेत्र, वन, सीमसार, नदि, भूमिगत जलभण्डार र तालहरू लगायत पानीसँग सम्बन्धित पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको संरक्षण र पुनर्भरण गर्ने लक्ष्य हासिल गर्नको लागि यस नगरपालिकामा स्रोत तथा पर्यावरण संरक्षण क्रियाकलापहरु जस्तै स्रोत क्षेत्र संरक्षण, पहिरो संरक्षण, नदि कटान नियन्त्रण आदि व्यापक रुपमा गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

५.२ आवधिक योजनाको सारांश

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले माथि उल्लेखित प्रकृयाहरू अवलम्बन गर्दै यस जलउपयोग गुरुयोजनालाई अन्तिम रुप दिने क्रममा नगरपालिकाको समग्र जलस्रोतको उच्चतम उपयोगको पाँचवर्षे योजना तर्जुमा गरेको छ । नगर कार्यपालिकाको पालिकास्तरीय योजना तर्जुमा गोष्ठिले यो जलउपयोग गुरुयोजना सँगै यस पाँचवर्षे योजनाको समेत तर्जुमालाई अन्तिम रुप दिएको हो । यस जलउपयोग गुरुयोजनामा सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रकृया मार्फत वडा तथा पालिकाले पहिचान गरी प्राथमिकता निर्धारण गरेका जलस्रोत सम्बन्धी आयोजनाहरू छन । यो पाँचवर्षे योजनाको अवधि आर्थिक वर्ष २०८०/८१ देखि २०८४/८५ रहेको छ र यस अवधिमा खानेपानीका ८७, सरसफाइका ४, कूलो सिँचाइका ५७, लघु सिंचाइका ३४, जलस्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षणका ६७, जलऊर्जाका ६२ र बहु उपयोगी आयोजना १६ वटा गरेर जम्मा ३२७ वटा आयोजनाहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनको लागि प्राथमिकता निर्धारण गरिएको छ । तर्जुमा गरिएका आयोजनाहरुमा नयाँ आयोजनाहरुका साथै विद्यमान आयोजनाहरुको मर्मत, विस्तार तथा पुनर्निर्माण गरी छुटेका घरधुरी समेट्ने र सेवास्तर वृद्धि गर्ने आयोजनाहरु समेत तर्जुमा भएका छन् ।

यस पाँचवर्षे योजनामा परेका खानेपानी, सिँचाइ, वातावरण पर्यावरण तथा जलऊर्जा सम्बन्धी उक्त ३२७ आयोजनाहरूको कुल अनुमानित लागत रु ५९,२२,४७,०००। रहेको छ । पञ्चवर्षीय योजना अवधिमा खानेपानी आयोजनाहरुका लागि रु २४,६६,५६,०००। लागत अनुमान गरिएको छ । सरसफाइ आयोजनाहरुका लागि रु ५,४३,२९,००० लागत अनुमान गरिएको छ । यसैगरी परम्परागत कुलो सिँचाइ आयोजना निर्माणका लागि रु १०,५६,५७,०००। लागत अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी लघुसिँचाइ आयोजना निर्माणका लागि रु ४,०६,१८,०००। लागत अनुमान गरिएको छ । एवं प्रकारले स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुका लागि रु ३,९२,८२,०००। लागत अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी जलउर्जा आयोजना निर्माणका लागि रु ६,६७,५०,०००। लागत अनुमान गरिएको छ । साथै बहु उपयोगी आयोजना निर्माणका लागि रु ३,८९,५५,०००। लागत अनुमान गरिएको छ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको पाँचबर्षे आवधिक योजना तर्जुमाको सारांस तलको तालिका र चित्रबाट थप स्पष्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ३२: छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांस तालिका

योजनाको प्रकार	योजना संख्या	अनुमानित लागत (ने रु '०००)
खानेपानी योजनाहरु	८७	२४६६५६
सरसफाइ योजनाहरु	४	५४३२९
कुलो सिचाई योजनाहरु	५७	१०५६५७
लघु सिचाई योजनाहरु	३४	४०६१८
बहुउपयोगी योजनाहरु	१६	३८९५५
बातावरण संरक्षण योजनाहरु	६७	३९२८२
जलउर्जा योजनाहरु	६२	६६७५०
जम्मा	३२७	५९२२४७

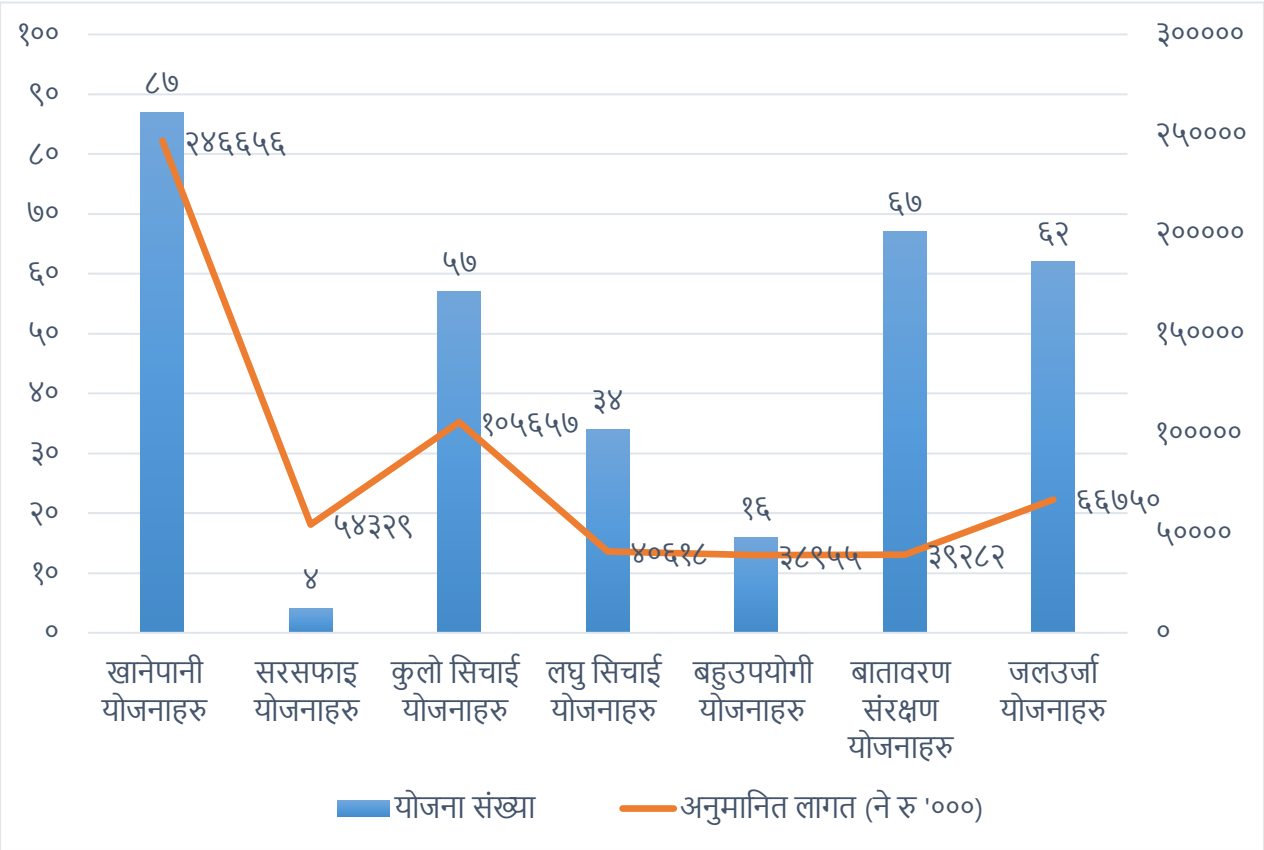

चित्र नं. १४ : छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजनाको सारांस चित्र

५.२.१ खानेपानी योजनाहरु

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत खानेपानीको सेवास्तर वृद्धि गर्नको लागि जम्मा ८७ वटा आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ जस मध्ये ११ वटा नयाँ ग्रभिटि आयोजना तर्जुमा गरेको छ जसले ३५७ घरधुरीहरुको खानेपानी सेवास्तर वृद्धि गर्नेछ । त्यसै गरी तर्जुमा भएका ८० वटा मर्मत सम्भार, पुनर्निर्माण तथा सेवा विस्तार आयोजनाहरुबाट ४२६२ घरधुरीहरुको खानेपानी सेवास्तरमा वृद्धि हुनेछ । प्राय ६ महिना बस्ने गरेको जिउल बस्ति र लेक बस्तिहरुलाई समेत खानेपानी सुविधा आवस्यक हुने भएकोले यस्ता बस्तिहरुमा समेत खानेपानी आयोजना तर्जुमा गरिएको छ ।

पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरि तर्जुमा भएका खानेपानी आयोजनाहरुको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ |

तालिका नं. ३३: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका खानेपानी आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरुको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार । पुनर्निर्माण । सेवा विस्तार		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
ग्राभिटी प्रणालीमा आधारित योजनाहरु						
१			०	६	५८१	२३९१३
२			०	४	४५५	३१६३८
३			०	९	२४२	६६३०
४	४	२३१	६३५००	२	६०	२१९०
५			०	७	३४८	६२३३
६			०	६	२२७	१८७९९
७			०	७	२४८	३६२१
८			०	५	१७६	२१७५
९			०	१	६३	१३६००
१०	३	१२६	३३०००	४	२३०	५९६६
११			०	५	२३८	१५८२
१२			०	६	४४९	६७३३
१३			०	८	४५२	१७३००
१४			०	१०	४९३	९७७६
जम्मा	७	३५७	९६५००	८०	४२६२	१५०१५६
लिफ्टिङ्ग प्रणालीमा आधारित योजनाहरु						
जम्मा	०	०	०	०	०	०
कुल जम्मा	७	३५७	९६५००	८०	४२६२	१५०१५६

५.२.२ सरसफाइ योजनाहरु

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत पालिकभित्रका सबै वडाहरुमा सरसफाइको सेवास्तर वृद्धि गर्नका लागि पालिकास्तरीय ४ वटा सरसफाइ आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ जसले नगरपालिकाका सबै घरधुरीहरुबाट संकलित ठोस फोहरको सुरक्षित् बिसर्जन गर्नेछ, प्रमुख बजार क्षेत्रहरुमा सार्वजनिक सौचालयहरु निर्माण गर्नेछ, सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा खानेपानी तथा सरसफाई (वास) तिनतारा स्तरको सुविधा सुनिस्चित गर्नेछ र नगरपालिकामा पूर्ण सरसफाइ अभियान कार्यान्वयन गरी पूर्ण सरसफाइ उन्मुख स्तरको नगर घोषणा गर्नेछ । पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएका सरसफाइ आयोजनाहरुको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३४: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका सरसफाइ आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	योजना संख्या	योजनाको किसिम	लाभान्वित घरधुरी	अनुमानित लागत (रु)
१ देखि १४	१	ठोस फोहर व्यवस्थापन योजना	६४४३	१२८८६
१ देखि १४	१	सार्वजनिक शौचालय निर्माण योजना	५	७५००
१ देखि १४	१	नगरपालिका पूर्ण सरसफाइ घोषणा योजना	६४४३	६४४३
१ देखि १४	१	विद्यालय तिनतारा घोषणा योजना	५५ विद्यालय	२७५००
जम्मा	४			५४३२९

५.२.३ बहुउपयोगी योजनाहरु

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा १६ वटा बहुउपयोगी आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जस मध्ये १४ वटा नयाँ र २ वटा मर्मत तथा सुधार विस्तरका आयोजना रहेका छन् । उक्त तर्जुमा भएका बहुउपयोग आयोजनाहरुबाट २४५८ घरधुरीहरुलाई सिंचाइ, पानीघट्ट, खानेपानी र लघु सिंचाइ सुविधाहरु उपलब्ध गराउनेछ । तर्जुमा भएका बहुउपयोगी आयोजनाहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । बहुउपयोगी आयोजनाहरुको विस्तृत विवरण अनुसूची ९ PL-४ र अनुसूची ९ TA-१३ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३५: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका बहुउपयोगी आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरुको				योजनाको प्रकार
	नयाँ संख्या	मर्मत संख्या	जम्मा लाभान्वित घरधुरी संख्या	जम्मा अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	
४	४		१३१७	६२००	कुलो सिंचाइ+पानीघट्ट
६	०	१	७०	१३४७५	खानेपानी+लघुसिंचाइ
८	२		८०	२१००	कुलो सिंचाइ+पानीघट्ट
१०	१		४०	१५००	कुलो सिंचाइ+पानीघट्ट
११	२		१६३	३९८०	कुलो सिंचाइ+पानीघट्ट
१२	२		२४६	७००	कुलो सिंचाइ+पानीघट्ट
१३	३	१	५४२	११०००	कुलो सिंचाइ+पानीघट्ट
जम्मा	१४	२	२४५८	३८९५५	

५.२.४ सिंचाइ योजनाहरु

<u>परम्परागत कुलो सिंचाइ योजना:</u>

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत नगरपालिकामा रहेका खोला जलस्रोतहरुको उपयोग गर परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ । नगरपालिका भरिमा जम्मा ५७ वटा कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको तर्जुमा भएको छ जसमध्ये ३५ वटा नयाँ कुलो आयोजना र २२ वटा मर्मत आयोजनाहरु रहेका छन् । तर्जुमा भएका उक्त नयाँ र मर्मत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुबाट ५७५४ घरधुरी लाभान्वित हुनेछन तथापि एकै घरपरिवारको विभिन्न ठाउँमा खेत जमिन हुने भएकोले आयोजनाहरुमा घरधुरीसंख्या दोहोरिन गएको छ ।

पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएका परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३६: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका परम्परागत कुलो सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरुको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार/ पुनर्निर्माण/सेवाबिस्तार		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
परम्परागत (पाइप/नहर/कुलो)						
१				९	१२३३	७०००
२	२	१०६	९५४०	२	१३०	५०००
३	२	८८	१०८०	२	१६९	९६०
४	५	४२०	१२२०४	१	२००	१४००
५				७	७१९	१४२१६
६	३	२६५	१४१३९			
७	३	२०२	४३४७			
८	३	१४८	६७५०			
१०	४	११९९	१६२९०			
१२	१	११२	४९५			
१३	२	२१५	१३५०	१	८०	३२०
१४	१०	४६८	१०५६६			
जम्मा	३५	३२२३	७६७६१	२२	२५३१	२८८९६

<u>लघु सिंचाइ योजना:</u>

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत नगरपालिकामा रहेका खोला खोल्सी र मूलमुहान जलस्रोतहरुको उच्चतम उपयोग गरी परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघुसिंचाइ आयोजनाहरुको तर्जुमा गरेको छ । नगरपालिका भरिमा जम्मा ३४ वटा लघुसिंचाइ आयोजनाहरु तर्जुमा भएका छन् जस मध्ये ३० वटा नयाँ र ४ वटा मर्मत विस्तारका आयोजनाहरु छन् । तर्जुमा भएका लघुसिंचाइ आयोजनाहरुबाट २२१६ घरधुरीहरु लाभान्वित हुनेछन ।

पाँचबर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरि तर्जुमा भएका लघुसिंचाइ आयोजनाहरुको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ |

तालिका नं. ३७: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका लघु सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरुको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार/पुनर्निर्माण/सेवाबिस्तार		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
लघु सिंचाइ						
१	५	३९४	७५७२			
२	२	१२०	२३११	१	७२	५९४

३	४	१७९	३४४९	२	६०	४९५
४	१	६०	११५५			
५	२	९३	१७८९			
६	३	१३२	२५४५			
७				१	३०	२४८
८	१	३५	६७२			
९	१	८४	१६१७			
१०	४	३८५	७२५६			
११	२	८३	१६००			
१२	४	३२४	६१३७			
१३	१	१६५	३१७८			
जम्मा	३०	२०५४	३९२८१	४	१६२	१३३७

५.२.५ स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण योजनाहरु

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा जलस्रोत क्षेत्रको संरक्षण गरी जलभण्डारको वृद्धि गर्नु पर्ने आवश्यकता जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्यांकबाट देखिएकोले नगरपालिकाका सबै वडाहरुमा मूलमुहान क्षेत्र संरक्षण, बृक्षारोपण, पहिरो नियन्त्रण, नदि कटान नियन्त्रण, तटबन्ध संरक्षण आदि आयोजनाहरु तर्जुमा भएको छ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत नगरपालिका भरिमा जम्मा ६७ वटा नयाँ स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ जसबाट ४८२९ घरधुरीहरु प्रत्यक्ष लाभान्वित हुनेछन ।

पाँचवर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएका स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३८: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरुको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार/पुनर्निर्माण/सेवाबिस्तार		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	संख्या	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण योजना						
१	७	२१७	२०३२			
२	२	१४२	१४५८			
३	८	३८१	३१३७			
४	५	२१८	१११२			
५	६	६५४	९२६४			
६	३	१९०	९६९			
८	७	३८७	१९७५			
९	३	२५२	२७८२			
१०	६	५६५	४५६६			
११	२	३१३	१५९६			

१२	८	४७४	२६१२			
१३	८	१०२५	७६२७			
१४	२	११	१५२			
जम्मा	६७	४८२९	३९२८२	०	०	०

५.२.६ जलउर्जा योजनाहरु

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पञ्चवर्षीय जलउपयोग गुरुयोजना अन्तर्गत नगरपालिका क्षेत्रमा जम्मा ६२ वटा जलउर्जा उपयोग आयोजनाहरु तर्जुमा गरेको छ जसमध्ये ६१ वटा सुधारिएको पानीघट्ट र एक वटा लघु जलविद्युत आयोजना रहेका छन् । उक्त सुधारिएको घट्ट आयोजनाहरुबाट ५७७७ घरधुरीहरु अर्थात् नगरपालिकाका करिब सबै टोल बस्तिहरुलाई कुटानी पिसानी सेवा बस्ति नजिकमा उपलब्ध हुनेछ साथै लघु जलविद्युत आयोजनाबाट ७१६ घरधुरीहरुलाई विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

पाँचर्ष भित्रमा कार्यान्वयन सम्पन्न गर्ने गरी तर्जुमा भएको जलउर्जा आयोजनाहरुको लागत अनुमान विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं.३३: पञ्चवर्षीय योजना अन्तरगत तर्जुमा भएका जलउर्जा आयोजनाहरुको विवरण

वडा नं.	प्रस्तावित योजनाहरुको विवरण					
	नयाँ			मर्मत सम्भार । पुनर्निर्माण । सेवा विस्तार		
	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)	योजना संख्या	लाभान्वित घरधुरी	अनुमानित लागत (ने.रु.'०००)
जलविद्युत योजनाहरु						
११	१	७१६	४००००			
जम्मा	१	७१६	४००००	०	०	०
सुधारिएको र परम्परागत पानीघट्ट योजनाहरु						
१	८	४१४	४०००			
२	३	१९९	७५०			
३	९	३८३	४५००			
५	३	६४९	१५००			
६	५	११३	२५००			
७	७	८६६	३५००			
८	५	३१२	२२५०			
९	२	१६८	१०००			
१०	५	३१९	१२५०			
१२	४	४६९	१२५०			
१३	१	५५	२५०			
१४	९	१८३०	४०००			
जम्मा	६१	५७७७	२६७५०	०	०	०
कुल जम्मा	६२	६४९३	६६७५०	०	०	०

अध्याय ६: गुरुयोजना कार्यान्वयन, बजारीकरण र अद्यावधिक

६.१ गुरुयोजनामा लगानीका लागि अल्प/ मध्यम/ दीर्घकालीन योजना

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले देहाय अनुसारको अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालिन लक्ष्यहरु निर्धारण गरी योजना तर्जुमा गरेको छ ।

नगरपालिकाको अल्पकालिन लक्ष्य (आ.व. २०८१/८२ सम्ममा):

खानेपानी सेवा: ६०% आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत स्तरमा पुऱ्याउने ।

- आधारभूत खानेपानी सेवास्तर भएको जनसंख्या ४०%
- सुरक्षित् खानेपानी व्यवस्था भएको सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या २०%

सरसफाइ सेवा: सबै घरधुरी तथा मौसम अनुसार अस्थाई बसाइ गर्ने गरेको सबै घरहरुमा समेत सुरक्षित् चर्पीको प्रयोग भएको हुनेछ ।

- सधैं चर्पीको प्रयोग गर्ने जनसंख्या ९८%
- व्यवस्थित चर्पी प्रयोग गर्ने अर्थात् साबुन पानीले हात धुने व्यवस्था भएको चर्पी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ८० %
- अपांगता भएका व्यक्ति भएका घरहरुमा खानेपानी र शौचालयको पहुँच अपांगता मैत्री भएको घरसंख्या ८०%
- पूर्ण सरसफाइ अभियान सबै वडाहरुमा सञ्चालन भएको

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: नगरपालिकाको १५% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: सबै वडाहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ |

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: उपयोगमा रहेका ४०% जलस्रोत क्षेत्रहरु संरक्षण भएको हुनेछ ।

नगरपालिकाको मध्यकालिन लक्ष्यहरु (आ.व. २०८४/८५ सम्ममा):

खानेपानी सेवा: सबै आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर आधारभूत स्तरमा पुऱ्याउने |

- आधारभूत खानेपानी सेवास्तर भएको जनसंख्या ५०%
- सुरक्षित् व्यवस्था भएको खानेपानी सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या ५०%

सरसफाइ सेवा: नगरपालिका "पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र" घोषणा भएको हुनेछ ।

- सबै वडाहरु पूर्ण सरसफाइ उन्मुख क्षेत्र घोषणा भएको हुनेछ ।

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: पालिकाको ३०% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: सबै वडाका ठुला बस्तीहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ साथै स्थानीय स्तरमा जलविद्युत उत्पादन गरी भरपर्दो र किफायती विद्युत सेवा मुख्य बस्तिहरुमा उपलब्ध हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: उपयोगमा रहेका १००% जलस्रोत क्षेत्रहरु संरक्षण भएको हुनेछ ।

पालिकाको दीर्घकालिन लक्ष्यहरु (आ.व. २०८७/८८ सम्ममा):

खानेपानी सेवासबै आयोजनाहरुको खानेपानी सेवास्तर सुरक्षित् व्यवस्था भएको स्तरमा **पुऱ्याउने** ।

- सुरक्षित् व्यवस्था भएको खानेपानी सेवास्तर उपभोग गर्ने जनसंख्या १००%

सरसफाइ सेवा: नगरपालिका "पूर्ण सरसफा क्षेत्र" घोषणा भएको हुनेछ ।

- सबै वडाहरु पूर्ण सरसफाइ क्षेत्र घोषणा भएको हुनेछ ।

परम्परागत कुलो सिंचाइ र लघु सिंचाइ सेवा: नगरपालिकाको ५०% खेति योग्य जमिनमा व्यवस्थित सिंचाइ सेवा भएको हुनेछ ।

जलउर्जा सेवा: नगरपालिकाका सबै मुख्य बस्तीहरुमा सुधारिएको घट्ट सेवा स्थापना भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ साथै स्थानीय स्तरमा भरपर्दो र किफायती जलविद्युत उत्पादन गर सबै वडा तथा बस्तीमा विद्युत सेवा उपलब्ध हुनेछ ।

स्रोत तथा वातावरण संरक्षण: नगरपालिकाका सबै जलस्रोत क्षेत्रहरु व्यवस्थित संरक्षण भएको हुनेछ ।

६.२ पहिलो वर्षको कार्यान्वयन योजना

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको पञ्चवर्षीय योजनामा अतिउच्च प्राथमिकतामा रहेका आयोजनाहरु पहिलो आर्थिक वर्ष २०८०/८१ देखि नै कार्यान्वयन शुरु गर्ने गरी छनौट गरिएको छ ।

तालिका नं. ४०: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका खानेपानी योजनाहरु

क्र. सं.	योजनाको नाम	वडा नं.	लाभान्वित घरधुरी संख्या	लाभान्वित टोलहरुको नाम	अनुमानित लागत (ने.रु. '०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	घाटा खानेपानी योजना	१	२३	घाटा	५७००	नगरपालिका	
२	गमगढी झ्यारी खानेपानी योजना	२	३४२	झ्यारी	३०१९१	नगरपालिका	
३	हेर्निकाथ खानेपानी योजना	३	२८	हेर्निकाथ	३९५	नगरपालिका	
४	ताल्चा ओखल ढुङ्गा गिमखोला, डाँडा, रावलवाडा, घोग्यवाडा खानेपानी तथा सरसफाइ योजना	४	१००	ताल्चा ओखल ढुङ्गा गिमखोला, डाँडा, रावलवाडा, घोग्यवाडा	२७४५०	नगरपालिका	
५	भुमेखोला खानेपानी योजना	५	४८	झाडागोठ	१०९५	नगरपालिका	
६	धेल्यखोला खानेपानी योजना	६	४८	कोटिला	१००३	नगरपालिका	
७	अल्लाधुन खानेपानी योजना	७	३२	घुइरा	६५९	नगरपालिका	
८	बिस्टबाडा खानेपानी योजना	८	१७	बिस्टबडा	७३०	नगरपालिका	
९	मुर्मा खानेपानी योजना९माजघट्ट खा पा	९	६३	मुर्मा	१३६००	नगरपालिका	
१०	घट्टेलेख खानेपानी योजना	१०	९६	घट्टेलेख	४५३०	नगरपालिका	
११	चुलिन्गा खानेपानी योजना	११	३३	चुलिंगा	३०१	नगरपालिका	
१२	लुम्सा खानेपानी योजना	१२	४६	लुम्सा	३४८	नगरपालिका	
१३	लह खानेपानी योजना	१३	२८	लह	३३२	नगरपालिका	
१४	केराबारी खानेपानी योजना	१४	३	सुम्ली	१५०	नगरपालिका	

	जम्मा		९०७		८६४८४		

तालिका नं. ४१: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका सरसफाइ योजनाहरु

वडा नं.	योजनाको नाम	संरचनाको नाम	संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु. '०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	सार्वजनिक सौचालय निर्माण योजना	सार्वजनिक शौचालय निर्माण	१ शौचालय	१५००	नगरपालिका	
१ देखि १४	नगरपालिका पूर्ण सरसफाइ घोषणा योजना	पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम सञ्चालन	सबै वडा	३०००	नगरपालिका	
१ देखी १४	विद्यालय तीन तारा घोषणा योजना	विद्यालय वास तीन तारा घोषणाको लागि खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको सेवास्तर उन्नति	१० विद्यालय	५०००	नगरपालिका	
जम्मा				९५००		

तालिका नं.४२: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका सिचाई योजनाहरु

वडा नं.	योजनाहरुको नाम	सेवाक्षेत्र / खेतको नाम	क्षेत्रफल (रोपनी)	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु. '०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	हुलुमखोला देखि रुलि कुलो सिँचाइ	रुलि जिउला	४००	४१२	१६००	नगरपालिका	
१	जुकेना कुलो सिँचाइ	जुकेना	१५०	४१	६००	नगरपालिका	
२	कार्की बाडा देखि तलीजिउला कुलो सिंचाइ	ताली जिउला	६०	४६	५४०	नगरपालिका	
३	तलितुम सिचाइ घर जिउला	घर जिउला डाडा जिउला	९०	१००	३६०	नगरपालिका	
४	कालपाल्त देखि चरचौर सिंचाइ	चच्चौर	३००	१००	२७००	नगरपालिका	
५	माजखोला देखि सेरा जिऊला सम्म कुलो सिचाई	सेराजिऊला	११००	२६३	४४००	नगरपालिका	

६	मुन्दु सिंचाइ	मुन्दु खेत	१२१	६०	१०८९	नगरपालिका	
७	चिसापमनी देखि राताचौर सम्म सिंचाइ	पिना खेत	३३५	१५५	३०१५	नगरपालिका	
८	नाफे खोला सिचाइ	बच्छे गहिरा	३००	५७	२७००	नगरपालिका	
१०	सेराजिउला सिचाइ	सेराजिउला	३५०	१६५	३१५०	नगरपालिका	
१२	लुम्स कुलो सिँचाइ	जिउला	५५	११२	४९५	नगरपालिका	
१३	रुगा कुलो सिचाइ	रुगा जिउला	७०	१६५	६३०	नगरपालिका	
१४	सुम्लि सिंचाइ	सुम्लि	१२०	७२	१०८०	नगरपालिका	
	जम्मा		३४५१	१७४८	२२३५९		

तालिका नं. ४३: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका लघु सिचाई योजनाहरु

वडा न	योजनाको नाम	लाभान्वित टोलहरु	लाभान्वित घरधुरी संख्या	सिंचाइ क्षेत्रफल (रोपनी)	अनुमानित लागत (ने.रु. '०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	ढल्लेबारि देखि ठिनि थोपा सिँचाइ	ठिनि	५०	२५०	९६३	नगरपालिका	
२	माथि खर्क थोपा सिँचाइ	ताली तुम	७२	१०५	५९४	नगरपालिका	
२	पिप्लेडी थोपा सिचाइ	तलि खर्क	७०	१००	१३४८	नगरपालिका	
३	हेर्निकाध थोपा सिचाइ	हेर्निकाध	२३	३०	१८९	नगरपालिका	
३	निगाले थोपा सिचाइ	निगाले	४६	४०	८८६	नगरपालिका	
४	फूलबारी थोपा सिँचाइ	भामवाडा	६०	९०	११५५	नगरपालिका	
५	पानिमुल थोपा सिचाई	ढुम	४८	३९३	९२४	नगरपालिका	
६	पारी ग्यालदेव देखि थाप्ला सम्म थोपा सिचाँई	तलि कोटिला	५	१३२	९८	नगरपालिका	

७	तलि घुईर थोपा सिचाँई	तलि घुईर	३०	१०१	२४८	नगरपालिका	
८	खाली बर्मा देभ थोपा सिचाइ	बिष्टवाडा	३५	७५	६७२	नगरपालिका	
९	मुर्मा थोपा सिचाँई	मुर्मा	८४	२६४	१६१७	नगरपालिका	
१०	तलिलेख थोपा सिचाइ	तलिलेख	९०	१५०	१९२५	नगरपालिका	
११	र्याङ्च्याकाटी लघु सिचाँई	र्याङ्च्याकाटी	५५	११६	१०६१	नगरपालिका	
१२	कम्फा टाप्रे झडा थोपा सिचाइ	कम्फा, टाब्रेझाडा	६२	३५	१२१५	नगरपालिका	
१३	रुगा थोपा सिचाइ	रुघा	१६५	८३	३१७८	नगरपालिका	
	जम्मा		□□□	□□□□	□□□□□		

तालिका नं. ४४: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका स्रोत संरक्षण तथा वातावरण संरक्षण योजनाहरु

वडा नं.	योजनाको नाम	लाभान्वित टोलहरु	लाभाविन्त घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु. '०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	झुगाला देखि घट्ट सम्म तट्बन्धन	घाट	१२	१८३	नगरपालिका	
२	गुइय खोला तट्बन्धन	तलि तुम	७२	११०१	नगरपालिका	
३	इमाखोला तट्बन्धन	इमा	३४	१७३	नगरपालिका	
४	चल्ला पाउने ढाड देखि ढोल मेरि सम्म बृक्षारोपण तथा घेरबार	तलि कालापाल्त	५१	२६०	नगरपालिका	
५	माझखोला तटवन्धन	कार्कीबाडा	१५६	२३८८	नगरपालिका	
६	श्री दुधे आधारभूत विद्यालय तटबन्धन	श्री दुधे आधारभूत विधालय	२०	१०१	नगरपालिका	
८	झ्यारी मुल तट्बन्धन	झ्यारि	१३२	६७३	नगरपालिका	
९	मष्टा मन्दिर तटबन्धन	मुर्मा	८४	१२८४	नगरपालिका	

१०	नाके खोला तटबन्धन	तलिलेख जिउला झाकोट	१००	५१०	नगरपालिका	
११	सालिम खोला देखि स्याउती खोला सम्म वृक्षारोपण तथा तटबन्धन	सालिम, रोवा	१४१	७१९	नगरपालिका	
१२	भड्डाडी बस्ती पहिरो नियन्त्रण	भड डाडी बस्ति	५५	२८१	नगरपालिका	
१३	तलि घुइर देखि पिनारा सम्म तट्बन्धन	लह	३५	१७९	नगरपालिका	
१४	झालनाथ माछा पालन	बामा	१	५०	नगरपालिका	
	जम्मा		८९३	७९०२		

तालिका नं.४६: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका जलउर्जा योजनाहरु

वडा नं.	योजनाको नाम	लाभान्वित टोलहरु	लाभान्वित घरधुरी संख्या	अनुमानित लागत (ने.रु. '०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
१	घाटचैर घट्ट	छत्यालवाडा	८०	५००	नगरपालिका	
२	माझ खोला घट्ट	तलितुम	६०	२५०	नगरपालिका	
३	सिली खोला घट्ट	फुली	३६	५००	नगरपालिका	
५	भालुमारे घट्ट	कार्कीबाडा, ढुम	३८०	५००	नगरपालिका	
६	मुन्दु खोला घट्ट	मुन्दु	३५	५००	नगरपालिका	
७	पिना माथि घट्ट	पिना, टोप्ला	२५०	५००	नगरपालिका	
८	झ्यारी खोला घट्ट	झ्यारी	१३१	२५०	नगरपालिका	
९	माँझ घट्ट सुधारिएको घट्ट	मुर्मा	८४	५००	नगरपालिका	

१०	तलिलेख घट्ट	तलिलेख	१००	२५०	नगरपालिका	
१२	कुरिल्ला घट्ट	कुम्फा,टाब्रेझाडा	६५	५००	नगरपालिका	
१४	नडरि गाड धट्ट	वाम,फैपाटा	२५४	५००	नगरपालिका	
	जम्मा		१४७५	४७५०		

तालिका नं. ४६: पहिलो वर्षमा कार्यान्वयन गर्ने गरी तर्जुमा गरिएका बहुउपयोगी योजनाहरु

वडा नं.	योजनाको नाम	लाभान्वित टोलहरु	लाभान्वित घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल (रोपनी)	अनुमानित लागत (ने.रु. '०००)	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवारी	सहयोगी निकाय
४	कालपाल्त बोटु सुधारियको घट्ट तथा सिचाई	कालपाल्त	७०	६०	६००		
६	मुन्दुदेखि बालैसम्म सिचाँई, घट्ट र खानेपानी	तलि कोटिला,माथि कोटिला	७०	४०५	१३४७५		
८	झ्यारी थोपा सिँचाइ र घट्ट	झ्यारी	६०	१२०	१२००		
१०	गाँडापानी सिचाँई र घट्ट	गाँडापानी	४०	१५०	१५००		
११	स्याउती खोला घट्ट, सिचाँई	रोवा, र्याङ्च्याकाटी	८३	१९९	१९९०		
१२	लुम्स बहुउपयोगी योजना	लुम्स, भट्डाडी, बालचौर	१००	२५	२५०		
१३	लापु लह र तिर्प सुधारिएको घट्ट मर्मत	लह, लापु, तिर्प	१३२	२००	२०००		
	जम्मा		५५५	११५९	२१०१५		

६.३ बजारीकरण रणनीति तथा सरोकारवाला पहिचान

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना तयार भए पश्चात उच्च प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरु कार्यान्वयन गर्नका लागि लगानीको खोजी तथा कार्यरत विकास साझेदारहरुसंग आयोजना बाँडफाँड गरी आयोजना कार्यान्वयनको लागि सुनिश्चित गर्नेछ । नगरपालिकाले गुरुयोजनाको प्रचारप्रसार गरी कार्यान्वयन गर्न लगानी जुटाउनका लागि नगरपालिकामा जलस्रोत विकासको क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी, गैरसरकारी तथा विकास साझेदार संघसंस्थाहरुसंग छलफल गरी सबैले जलउपयोग गुरुयोजनाको अवधारणा र प्राथमिकतालाई अवलम्बन गर्ने निर्णय गर्नेछन् । गुरुयोजना कार्यान्वयनका लागि तपसिलका रणनीति अपनाईने छन र यसका लागि सम्बन्धित समितिहरुलाई अझ सशक्त बनाइने छ ।

- छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजनाको सूचना प्रवाहको लागि यस नगरपालिकाको वेबसाइटमा जलउपयोग गुरुयोजनाको अवधारणा, लक्ष्य, रणनीति र प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरुको विवरण आकर्षक रुपमा राखी उक्त आयोजनाहरुको कार्यान्वयन अवस्थाको मासिक रुपमा अद्यावधिक गर्ने नीति लिइनेछ ।
- नगरपालिकाले तयार गरेको गुरुयोजनाको प्रचारप्रसार गरी सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारका जलस्रोत विकास सम्वद्ध मन्त्रालयहरु, विभागहरु, डिभिजन कार्यालयहरु, क्षेत्रिय आयोजनाहरुसंग लगानी सहकार्यका लागि समन्वय गर्ने नीति लिइनेछ ।
- नगरपालिकास्तरका सरोकारवाला साझेदारहरुको आवश्यकता अनुसार समन्वय बैठक र अन्तक्रियाहरु आयोजना गरी नगरपालिकाको गुरुयोजनाको प्राथमिकता अनुसारका आयोजना, यसका अवधारणा तथा रणनीति बमोजिम नयाँ आयोजनाहरु छनौट गर्ने तथा लगानी गर्ने प्रतिबद्धता सहितका कार्यक्रमहरु गर्ने नीति लिइनेछ ।
- नगरपालिकास्तरमा जलउपयोग गुरुयोजनाको दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य, रणनीति, तथा योजनाहरुको प्रचार प्रसार तथा समीक्षा गर्ने तथा जलस्रोत क्षेत्रमा कार्यगर्ने सरोकारवालाहरुलाई गुरुयोजनाले तर्जुमा गरेका आयोजनामा लगानी गर्न प्रेरित गराउने जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- जलउपयोग गुरुयोजनाको तथ्याङ्क अनुसारका जलस्रोतहरुको लगत, मूल-मुहान स्रोतको संरक्षण, सम्भाव्य उपयोग र लगानी सम्भावना सहितको अन्तरक्रिया कार्यक्रमहरु समय-समयमा सरोकारवालाहरु माझ सञ्चालन गर्ने नीति लिइनेछ ।
- क्षेत्रगत योजनाहरुमा लगानी सम्बन्धी दोहोरोपना हटाउन र नगरपालिकाले प्राथमिकतामा राखेका जलस्रोत आयोजनाहरुमा लगानी केन्द्रित गर्न नगरपालिकाको वार्षिक योजना तर्जुमा पूर्ब विषयगत समितिका बैठकहरु मार्फत आगामी वर्षका योजना तथा कार्यक्रमहरु सरोकारवालाहरुसंगको उपलब्ध बजेट तथा सहकार्यका क्षेत्र अनुसार जलउपयोग गुरुयोजनामा प्राथमिकतामा रहेका आयोजनाहरु मध्येबाट बाँडफाँड गरी वार्षिक बजेट तथा कार्ययोजना बनाउने नीति लिइनेछ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा गुरुयोजना कार्यान्वयनको पहिलो वर्षमा जलस्रोत विकास क्षेत्रमा लगानी सहयोग गर्न सम्भाव्यता भएका मुख्यतया देहायका निकायहरु रहेका छन् ।

१. प्रदेश सरकार
२. सङ्घीय सरकार
३. कर्णाली जल परियोजना समेतका छायाँनाथ रारा नगरपालिकामा कार्यरत विकास साझेदारहरु

नगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरुमा सहकार्य गर्ने वा लगानी गर्ने सरोकारवालाहरुको पहिचान गर्नको लागि देहायको चित्रलाई ध्यानमा राखी नगरपालिकाले लगानी गर्ने सरोकारवालाहरुको खोजि गर्नेछ ।

चित्र नं. १५: जलस्रोत संरक्षण तथा जलउपयोग क्षेत्रका सरोकारवाला पहिचान चित्र

साथै पहिलो वर्षमा कार्यान्वयनका लागि तर्जुमा भएका जलस्रोत योजनाहरु हाल पहिचान भएका निकायहरुबाट मात्र लगानी सम्भव हुने नदेखिएकोले सरकारी निकाय, विकास साझेदार, गैरसरकारी संस्थाहरु र निजि क्षेत्रहरुलाई छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वनमा लगानी सहकार्य गर्नको लागि अनुरोध छ ।

जल उपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न लगानी सहकार्य गर्ने सम्भावित सरोकारवालाहरु				
सरोकारवाला संस्थाको नाम	क्रियाकलापको प्रकार	सम्भावित कार्य क्षेत्र (वडा/भुगोल)	निकाय /संस्थाको आर्थिक स्रोत (दातृ संस्था)	भविष्यमा सहकार्य हुन सक्ने क्षेत्र
युएसएआइडी, कर्णाली जल परियोजना	जलस्रोत व्यवस्थापन	नगरपालिकाका सबै वडाहरु	युएसएआइडी	खानेपानी, बहुउपयोगी योजना, स्रोत संरक्षण, नीति सहयोग, क्षमता विकास क्रियाकलाप, सरसफाइ/स्वच्छता
प्रदेश सरकार, खानेपानी डिभिजन कार्यालय	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता	नगरपालिकाका सबै वडाहरु	प्रदेश सरकार	खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, खानेपानी प्रशोधन प्रणाली निर्माण
खानेपानी विभाग, संघिय खानेपानी आयोजना कार्यालय	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता	नगरपालिकाका सबै वडाहरु	संघिय सरकार, खानेपानी विभाग	खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता, खानेपानी प्रशोधन प्रणाली निर्माण
बैकल्पिक उर्जा प्रवर्धन केन्द्र	जल उर्जा	नगरपालिकाका सबै वडाहरु	नेपाल सरकार, बहु राष्ट्रिय सहयोग	लघु/साना जलविद्युत, सुधारिएको घट्ट, परम्परागत घट्ट, नयाँ, मर्मत विस्तार, क्षमता अभिवृद्धि , मर्मत सेवा केन्द्र स्थापना, अनुसन्धान, अध्ययन
वन तथा भूसंरक्षण विभाग	वातावरण तथा पर्यावरण संरक्षण	नगरपालिकाका सबै वडाहरु	संघिय सरकार, वन तथा भूसंरक्षण विभाग	वन संरक्षण, पहिरो नियन्त्रण, नदि नियन्त्रण, नर्सरी
सिंचाई विभाग	सिंचाइ	नगरपालिकाका सबै वडाहरु	संघिय सरकार, सिंचाइ विभाग	परम्परागत सिंचाइ, लघु सिंचाइ
विकास सझेदारहरु र गैरसरकारी संस्थाहरु	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विद्यालय वास, स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकारण	नगरपालिकाका सबै वडाहरु	विकास सझेदारहरु	खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विद्यालय वास, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको लागि कार्यक्रम, समावेशी कार्यक्रम , जनचेतना, स्वस्थ्य

६.४ जलाधार/उपजलाधार क्षेत्र व्यवस्थापन रणनीति

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र पर्ने जलाधार र उप जलाधार क्षेत्रहरुमा एकीकृत जलस्रोत व्यवस्थापनका सिद्धान्तमा आधारित जलउपयोग गुरुयोजना लागु गरी जलस्रोत, वातावरण र पर्यावरणको संरक्षण तथा वृद्धि गर्दै जलस्रोतको सन्तुलित, न्यायोचित तथा उच्चतम उपयोग गरी सामाजिक न्यायमा आधारित स्थानीय व्यक्ति, समुदाय र घरपरिवारहरुको सेवास्तर तथा जीवनस्तरमा वृद्धि र आर्थिक सम्वृद्धि हासिल गर्ने रणनीति लिएको छ ।

यस नगरपालिकामा खोलाको क्षमता राम्रो भएता पनि मूल-मुहानहरुको क्षमता सुख्खा महिनामा कम हुने तथ्याङ्कले देखाएकोले सबै मूल-मुहान क्षेत्रहरुमा जलस्रोत संरक्षणका आयोजनाहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने नीति लिइएको छ । छायाँनाथ रारा नगरपालिका पहाडी क्षेत्र भएकोले वर्षातको ४ महिनामा ७०० देखि १००० मिलिमिटरसम्म वर्षातन हुने भएतापनि वर्षातको पानी सतहबाट बगेर गई केहि महिनामा नै पानीका मुहान तथा खोलाहरुमा पानीको बहाव निकै कम हुने गरेको छ । गुरु योजनामा तर्जुमा भएका जलस्रोत संरक्षणका आयोजनाहरु कार्यान्वयन गरी यस क्षेत्रको पहाडमा परेको वर्षातको पानीलाई जमिनमा वा जमिन भित्र सकेसम्म धेरै परिमाण धारण गरी सुख्खा महिनासम्म पानीलाई भण्डारण गर्ने रणनीति लिइनेछ ।यस क्षेत्रका पहाडहरु सुख्खा महिनासम्म रसिलो भई पानी भण्डारण टङ्कीको रुपमा कार्य गर्नेछन्र र तर्जुमा भएका जल उपयोगका आयोजनाहरुका लागि सुख्खा महिनामा समेत धेरै परिमाणमा पानी उपलब्ध हुनेछ । यसरी छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले पानीको पुनर्भरण, पुनर्धारण र पुनर्प्रयोग सिद्धान्तमा आधारित जलाधार संरक्षण गर्ने नीति लिनेछ ।

६.५ गुरुयोजना पुनरालोकन तथा अद्यावधिक गर्ने संयन्त्र

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन, पुनरावलोकन तथा अद्यावधिक गर्नका लागि नगरपालिका र वडाको निर्णय गर्ने र अनुगमन तथा समीक्षा गर्ने र संरचनाहरुमा सुधार तथा समितिहरुलाई थप सक्रिय बनाइ देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नेछ ।

- नगर कार्यपालिकाले यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको लागि संस्थागत संरचनाहरुको विस्तार गर्ने र जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिहरुलाई थप सक्रिय बनाउने कार्य गर्नेछ । यसरी नगर कार्यपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको लागि यस गुरुयोजनाले परिकल्पना गरेको संस्थागत संरचनाहरुको विस्तार गरी सबैलाई जिम्मेवारी दिने कार्य गर्नेछ ।
- नगर कार्यपालिकाले नगरपालिका स्तरमा यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन, समिक्षा, पुनरावलोकन, गुरुयोजना अद्यावधिक सम्बन्धी निर्णयहरु गर्नेछ ।
- नगर कार्यपालिकाले नगरपालिका अन्तर्गतका समिति र उपसमितिहरुलाई यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनका विभिन्न विषयहरु जस्तैखानेपानी, सिंचाइ, जलउर्जा, वातावरण तथा पर्यावरण, लैङ्गिक तथा समावेशी, सुशासन आदिमा अनुगमन गरी सुझावको लागि जिम्मेवारी दिनेछ ।
- नगरपालिका स्तरीय जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन गरी सुझाव दिनेछ । जस अन्तर्गत जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापनको अवस्था, खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण, खानेपानी सेवा स्तर उन्नति,

लैङ्गिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयनको अवस्था, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको सहभागिता र खानेपानीमा पहुँच आदिको स्थलगत अनुगमन तथा तथ्याङ्क विश्लेषण गरी सुझाव दिनेछ । यस समितिले मासिक रुपमा अनुगमन गरी निर्देशन/सुझाव दिनेछ ।

- वडा स्तरीय जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अवस्था प्रत्येक महिनामा अनुगमन गरी सुझाव दिनेछ।
- टोल सरसफाइ समितिलाई सक्रिय बनाई यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्दा समावेशी र कोहि पनि नछुट्ने परिकल्पना गरे अनुसारको भए नभएको अनुगमन गरी समावेशी अवस्था सुनिश्चित गर्न सुझाव दिनेछ ।
- नगरपालिका र वडास्तरका समिति र उपसमितिहरुको संरचनाहरुलाई थप समावेशी बनाइनेछ ।

नगरपालिकाले यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि नगरपालिका र वडा कार्यालयको प्राविधिक कार्य गर्ने संरचनाहरुको विस्तार गरी देहाय बमोजिमका प्राविधिक कार्यहरु गर्नेछ ।

- नगरपालिकामा जलस्रोतको प्राविधिक कार्य गर्नको लागि स्वाथ्य शाखालाई विस्तार गरी पानी परीक्षण प्रयोगशाला सहितको जलस्रोत शाखामा क्षमता विस्तार गरिने छ ।
- नगरपालिका स्तरीय जलस्रोत शाखाले यस गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न प्राविधिक तथा सामाजिक कार्य एवम् जलस्रोत र आयोजनाबाट वितरित खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण तथा अनुगमन गर्नेछ ।
- साथै वडा कार्यालयहरुमा समेत जलस्रोत इकाई स्थापना गरिनेछ ।यस इकाईले सेवा प्रदायक वा उपभोक्ता समितिहरुको क्षमता विकास गरी जलस्रोत आयोजनाहरुमा आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापन कार्यविधिको कार्यान्वयन तथा नियमन गर्नेछ ।
- नगरपालिका स्तरमा पानी परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना गरी क्षमता विकास गरिनेछ । यस प्रयोगशालाले नियमित पानी परीक्षण तथा खानेपानीको गुणस्तर अनुगमन गरी विश्लेषण प्रस्तुत गरी सुझाव प्रदान गर्नेछ ।

नगरपालिकाले यस गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि जलस्रोत सेवा सञ्चालन, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन तथा सेवास्तर उन्नति अवस्था सम्बन्धी तथ्याङ्क अद्यावधिक तथा विश्लेषण गर्ने संरचनाहरुको स्थापना र क्षमता विस्तार गरी देहाय बमोजिमका कार्यहरु गर्नेछ ।

- जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन तथा सेवास्तर अवस्थाको तथ्याङ्क मासिक रुपमा अद्यावधिक गरी विश्लेषण गर्न "जलस्रोत तथ्याङ्क इकाई" नगरपालिका स्तरमा स्थापना गरिने छ । यो जलस्रोत तथ्याङ्क इकाई नगरपालिका स्तरीय जलस्रोत शाखामा राखिने छ । जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन तथा सेवास्तर अवस्था विश्लेषण गर्ने कार्य यस इकाईले जलस्रोत शाखा, पानी परीक्षण प्रयोगशाला र सेवा प्रदायकहरुसंगको समन्वयमा तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने कार्य गर्नेछ ।
- यस जलस्रोत तथ्याङ्क इकाईले प्रत्येक महिना जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको बैठकमा जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापनको अवस्था र उपभोक्ताहरुलाई उपलब्ध गराएको सेवास्तरको अवस्था विश्लेषण गरी प्रस्तुत गर्नेछ ।
- प्रत्येक वर्ष जलस्रोत आयोजनाहरुको "उपभोक्ता सन्तुष्टी सर्भेक्षण" गरी नगरपालिका स्तरीय जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिको बैठकमा प्रस्तुत गर्नेछ ।

- जलस्रोत सेवा प्रदायक वा उपभोक्ता समितिहरुको स्व-मुल्यांकन प्रतिबेदन वार्षिक रुपमा संकलन तथा अद्यावधिक गरी प्रत्येक आयोजनाको जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन अवस्था विश्लेषण गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नेछ ।

६.६ गुरुयोजना कार्यान्वयन रणनीति

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले यस जलउपयोग गुरुयोजना २०८०-२०८४ कार्यान्वयन गर्दा देहाय बमोजिमका रणनीतिहरु अवलम्वन गर्नेछ ।

प्राथमिकतामा आधारित जलस्रोत आयोजना कार्यान्वयन रणनीति:

यस नगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजनामा तर्जुमा भएका आयोजनाहरुको निर्धारित प्राथमिकता बमोजिम आयोजनाहरुको वार्षिक बजेट विनियोजन तथा कार्यान्वयन गर्ने नीति लिनेछ ।

जलस्रोत आयोजना सञ्चालन तथा व्यवस्थापन रणनीति:

जलस्रोत आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापनको लागि सेवा प्रदायकको क्षमता र अन्य उपलब्ध स्रोतको आधारमा जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन कार्यविधि लागु गरिनेछ । जलस्रोत सेवा सञ्चालन व्यवस्थापन कार्यविधि अन्तर्गत जलस्रोत आयोजनाहरुको सेवा सञ्चालन व्यवस्थापनका प्रामाणिक सञ्चालन विधिहरु (Standard Operating Procedure) को प्रयोग गरी आयोजनाहरुको सञ्चालन, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरिनेछ जस अन्तर्गत जीवनचक्र खर्चको आधारमा जलस्रोत सेवा महशुल निर्धारण, सेवास्तर उन्नति अवस्था, जलस्रोतको क्षमता अनुगमन, पानीको गुणस्तर परीक्षण तथा अनुगमन, निरोधात्मक सम्भार, गुनासो व्यवस्थापन, लेखा व्यवस्थापन, स्वमुल्यांकन आदि समावेश रहनेछ ।

समावेशी जलस्रोत रणनीति:

- निर्धारित लक्ष्य हासिल गर्नको लागि यस गुरुयोजनाका क्रियाकलापहरु कार्यान्वयन गर्दा सम्भावित जोखिममा रहेका व्यक्तिहरुको आवश्यकतालाई सम्बोधन गरिने छ । यसरी कार्य गर्दा त्यस्ता व्यक्ति र वर्गलाई "कुनै हानी नगर्नुहोस" भन्ने सिद्धान्तलाई पालना गरिने छ।
- जलस्रोत आयोजनाको सेवा महशुल निर्धारण गर्दा महशुल तिर्न नसक्ने अति विपन्न घरधुरीहरु (महिला वा ज्येष्ठ नागरिक वा अपाङ्गता भएका ब्यक्ति घरमुली भएका अति बिपन्न घरधुरीहरु समेत) पहिचान गरी उक्त घरधुरीहरुको लागि प्रत्येक वर्ष सहुलियत दरमा महशुल निर्धारण गर्ने नीति लिइनेछ । साथै एक वर्षमा उक्त घरपरिवारको आय वृद्धि गरी महशुल तिर्न सक्ने बनाउनको लागि आयआर्जन मुलक क्रियाकलाप गर्न जलस्रोत सेवा प्रदायक संस्थाले उक्त घरपरिवारहरुलाई सहयोग गर्नेछ ।
- जलस्रोत आयोजनाको सेवास्तर वृद्धि गर्दा कोहि पनि नछुट्ने गरी महिला, पुरुष, बालबालिका, अल्पसंख्यक, पिछडिएका र जोखिममा रहेका जातजाति सबैको लागि सेवा उपलब्ध हुने गरी कार्यक्रम लागु गरिनेछ । आयोजनामा सहभागी गराउनको लागि आयोजना निर्माण र सेवा शुल्कमा यस्ता सिमान्तकृत वर्गहरुलाई विशेष क्षमता अनुसारको सहभागिता वा सरकार वा समुदायले विशेष सहुलियत दिने नीति लिईनेछ । ।

- लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, जलवायु अनुकुलन तथा विपद व्यवस्थापन जस्ता अन्तर सम्बन्धित विषयहरुलाई यस गुरुयोजनाको कार्यान्वयनमा अनिवार्य अवलम्वन गरिनेछ ।
- गुरुयोजना कार्यान्वयन एवम् जलस्रोत आयोजना सञ्चालन व्यवस्थापनका प्रत्येक तहका निर्णय प्रक्रियामा महिला, दलित, अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, आदिको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।

अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको लागि जलस्रोत रणनीति:

- खानेपानीमा पहुँचको लागि अरुको सहयोग आवश्यक पर्ने अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको लागि अरुको सहयोग आवश्यक पर्ने स्तरीकरणको आधारमा प्राथमिकीकरण गरी पहुँच पुराउने रणनीति लिइनेछ ।
- अपाङ्गता भएका घरपरिवारलाई खान र व्यक्तिगत स्वच्छता ब्यबहारको लागि पानीमा प्रत्येक सदस्यको बराबर पहुँच हुनु पर्ने कुराको महत्व बारे राम्रो संग बुझाइ सबै सदस्यहरुलाई पानीको बराबर पहुँच पुऱ्याउनको लागि यस्ता परिवारहरुलाई सहयोग पुऱ्याउने रणनीति लिइनेछ ।
- जलउपयोग गुरुयोजना तर्जुमा/अद्यावधिक गर्दा, जलस्रोत आयोजनाको डीपीआर बनाउँदा, क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम बनाउँदा र कार्यान्वयन गर्दा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको स्थानीय संस्थासंगको सहभागितामा गरिने छ ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको खान र स्वच्छता ब्यबहारमा पानीको पहुँच सुनिश्चित गर्नको लागि सरसफाइ तथा स्वच्छता ब्यबहार परिवर्तनका कार्यक्रमहरु नगरपालिकाको पहलमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको संस्था र स्थानीय सरकारको सहभागितामा गरिने छ ।
- सामाजिक ब्यबहार परिवर्तन संचारलाई समावेशी गराउनको लागि सचेतना र अन्य दृष्टिकोण परिवर्तन गर्ने रणनीतिहरूलाई प्राथमिकताका साथ लागु गरिनेछ ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको सरकारी प्रशासनिक सम्बन्धी कार्य र अन्य सहयोगको लागि सामाजिक संस्था र अन्य सहयोगी सेवाहरुको समेत सहयोग लिने रणनीति लिइनेछ।
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु जो सबै भन्दा सिमान्तकृत हुन्छन उनीहरुको अनुभब र सहभागिता सुनिश्चित गर्न उनीहरुलाई अनुगमन प्रकियामा समाबेश गर्ने रणनीति लिइनेछ । अनुगमनमा अपाङ्गता भएका महिला र पुरुष दुबैको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने रणनीति लिइनेछ ।

जलस्रोत आयोजना कार्यान्वयन तथा नीति निर्माण रणनीति:

- गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्दा मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ एवम् नियमन गरिनेछ । यसका लागि नगरपालिकाले आवश्यक मापदण्ड, कार्यविधि, ऐन तथा निर्देशिका तयार गरी लागु गर्नेछ ।
- साथै यस गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि नगरपालिकाले नगरपालिका र वडास्तरमा आवश्यक संस्थागत संरचना विस्तार तथा क्षमता विकास गर्नेछ । यस रणनीति अनुसारका संस्थागत संरचनाहरु विस्तार गरी जिम्मेवारी दिनेछ ।
- नगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको लागि गुरुयोजनाको आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गरी आवश्यक वार्षिक बजेट विनियोजन गर्नेछ । साथै प्रदेश सरकार, सङ्घीय सरकार र विकास साझेदारहरुसंग यस जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्न सहकार्यका लागि पहल गर्नेछ ।

छायाँनाथ रारा नगरपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन गर्नको लागि देहाय अनुसारका संस्थागत संरचना तथा जिम्मेवारी रहने रणनीति लिएको छ ।

निर्णय गर्ने संस्थागत संरचना: यस नगरपालिकाको नगरकार्यपालिकाले जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयन सम्बन्धी सम्पूर्ण निर्णयहरु गर्नेछ । साथै गुरुयोजना बजारीकरणको प्रमुख जिम्मेवारी समेत नगरकार्यपालिकाको हुनेछ ।

कार्यान्वयन गर्ने संस्थागत संरचना: जलउपयोग गुरुयोजनाको कार्यान्वयन नगरकार्यपालिका अन्तर्गतको जलस्रोत व्यवस्थापन बोर्ड वा जलस्रोत शाखाले गर्नेछ ।

अनुगमन गर्ने संस्थागत संरचना: जलउपयोग गुरुयोजना कार्यान्वयनको अनुगमन जलस्रोत/खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले गर्नेछ ।

अस्वीकरण:

यो प्रतिवेदन अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत् अमेरिकी जनताहरूको सहयोगका कारण सम्भव भएको हो । यस प्रतिवेदन भित्रका विषयवस्तु र सामग्री छायाँनाथ रारा नगरपालिकाको एकल जिम्मेवारी हुन् र तिनले युएसएआइडी वा अमेरिकी सरकारको विचारको प्रतिविम्बित गर्छन् भन्ने जरुरी छैन ।